

ଜୋସାବତ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର

ବାହୁରି ଗଳ୍ପ
ସ

କାରୁଣି ଗଳ୍ପ

ଗୋଦାବରୀ ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରକାଶକ .

ମହାପ୍ରସାଦ ବ୍ରହ୍ମ

ଡାଲ କୋର୍ଟ୍ ରୋଡ୍, କଟକ-୭୫୩୦୦୨

ବାରଟି ଗଳ୍ପ

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ

ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା

ମୁଖ୍ୟ ପରିବେଷକ

ଛାନ୍ଦିନୀ ପ୍ରସାଦ କାଳିନ୍ଦୀ

ହାଇ କୋର୍ଟ୍ ବ୍ଲକ୍ କଟକ-୭୫୩୦୦୧

ନ'ଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗଢ଼ଜାତ ମିଶ୍ରଣ
 ପୂର୍ବପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଗାୟ ଚରିତ, ଜୀବନର ନାନା ପ୍ରସର
 ଏବଂ ଗତ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ
 ଓ ରାଜନୀତିକ ଜୀବନର କେତେକ ଚିତ୍ର ପୁଟାଇବାର
 ଉଦ୍ୟମ ଏ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକରେ କରାଯାଇଛି । ଏଥିରେ ଥିବା
 ଗଳ୍ପମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରସପତ୍ତିକାରେ
 ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେହିସବୁକୁ
 ଏକାଠି ପ୍ରକାଶ କରିବାମୂଳରେ ବହୁ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧ
 ଥିଏ ଏ ପ୍ରକାଶନର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟମି ।

ଲେଖକ

ସୂଚିପତ୍ର

୧ । ଆମ ଦୁହେଁ ଓ ସେ ଦୁହେଁ	୫
୨ । କୁଜା ବଳିଆ	୯
୩ । ବଜାଙ୍କ କୁଟୀର-ଶିଳ୍ପ	୧୫
୪ । ଶ୍ଵେତ ଦାସିଆ	୧୯
୫ । ଶେଷ ଲକ୍ଷ	୨୭
୬ । ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର	୩୧
୭ । ମଦଦୋକାନର ଲକ୍ଷଦାସ	୩୭
୮ । ତା'ପରେ ?	୪୧
୯ । ରେକର୍ଡ୍-ବାହୁଡ଼ା	୪୮
୧୦ । ଝିଅବାର ନିଃଶ୍ଵାସ	୫୪
୧୧ । ଜାତିରୂପ	୬୩
୧୨ । ଗଡ଼ଜାତର “ଦେବସନ୍ତା”	୬୮

ଆମେ ଦୁହେଁ ଓ ସେ ଦୁହେଁ

ଆମେ ଦୁହେଁ ଦୁଇଟି ମାଆର ଦୁଇଟି ସନ୍ତାନ, ଦୁଇଟି ଜାତିର ଦୁଇଟି ଯୁବକ; ଦୁଇଟି ଗାଆଁର ଦୁଇଟି ଦେଶସେବକ ।

ଆମର ବୟସ ଏକ, ଆମର ଭାବନା ଏକ, ଆମର କାର୍ଯ୍ୟ ଏକ, ଆମେ ଦୁହେଁ ପିଲାଦିନେ ପଢ଼ିଲୁ ଏକା ସ୍କୁଲରେ, ଏକା ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଉପଦେଶ ଏକାଞ୍ଚଳ ଗ୍ରହଣ କଲ, ଏକାବେଳେକେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଆହ୍ୱାନ ଶୁଣି ଏକାଦିନେକେ ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ିଲୁ ।

ତେଣୁ ଆମେ ଦୁହେଁ ଏକାପଥର ପଥକ ଦୁଇଟି ଯୁବକ, ଦେଶର ଦୁଇଟି କର୍ମୀ, ଉତ୍କଳ-ଜନମାଙ୍କର ଦୁଇଟି ଭକ୍ତ, ଦୁଇଟି ଆସନ୍ନ ନେତା, ଏପରି କି କୁହାଯାଇପାରେ—ଆମେ ଦୁହେଁ ଦୁଇଟି ଆଗାମୀ ମନ୍ତ୍ରୀ ।

ମାତ୍ର ଆମେ ଜାଣୁନା ସେ ଦୁହେଁ କିଏ । ଜୀବନର ଫର୍ଷତଥ ସେମାନେ ପାର ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଦୁଇଟି ଜୀବନଧାର ସତେ ଅବା କେଉଁ ଗିରିଜାଦରରୁ ବାହାରି ସମୁଦ୍ର ସହିତ ମିଳିବାକୁ ଅଳ୍ପ ତଟାରେ ଚାଲି ରହିଛନ୍ତି । ହାତରେ ବାଡ଼ି ଠୁକ୍ ଠୁକ୍ କରି ଦୁହେଁ ଯେତେବେଳେ ବାଟେଯାଟେ ଲଇଁ ଲଇଁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି, ମନେ ହୁଏ, ସତେ ଅବା ସେମାନେ ଦୁଇଟି ଯାଆଁଳା ଭଉଣୀ । ଗାଁର ବିଭବଶାଳୀ ସରବଗାରର ବାଡ଼ିପଟ ବଲ୍ଲଭତରୁ ସେମାନେ ଲଇଁ ଲଇଁ ଅନାବନା ଶାଗ ଢୋଳୁଥିବାବେଳେ ମନେ ହୁଏ, ସତେ ବା ଦୁଇଟି ଅବହେଳିତ ପଶୁ ଘାସ ଚରୁଛନ୍ତି । ସାତଠାଁ ଗଇଁଠା ଜନାଧିକ୍ତ ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇ ଗାଁମୁଣ୍ଡରେ ଅଇଁଠା ଖାଲି ଚାଲୁଥିବାବେଳେ ମନେ ହୁଏ, ସତେ ବା ପିଲାଦିନର ଗପ ଭିତରର ସେଇ ଦୁଇଟି ଡାହାଣୀ ଭଉଣୀ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖାଲିରହିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ଦୁହେଁ ଆମର ପରି ଏକପଥର ପଥକ, ଆମର ସ୍ବପ୍ନ କର୍ମୀଙ୍କୁ ଜୀବନର ପନ୍ଦରଟି ବର୍ଷ ଭିତରେ ଆମର ସୁପରିଚିତ ଦୁଇଟି ଦେଶବାସୀ ।

କିନ୍ତୁ ଆମ ବାଟ ଓ ତାଙ୍କ ବାଟ ଅଲଗା । ସେହିଦିନ ଆମେ ଦେଶର ମୁକ୍ତିପାଇଁ ଉଦ୍‌ବିଷ୍ଣୁତର ମଧୁର କଳ୍ପନାରେ ଦାଣ୍ଡକୁ ଡେଇଁପଡ଼ିଲୁ, ସେହିଦିନୁ ହିଁ ଆମର ତାଙ୍କର ଦେଖା, ପରିଚୟ । ସେଦିନ ଗାଙ୍ଗପୁରରେ ବିରାଟ ସଭା, ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ସମାଗମ । ସେଦିନ ଜୟଧ୍ବନିରେ କାନ ତାବଦା ହୋଇଗଲା, ନେତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତାରେ ପ୍ରାଣ ନାଶିଉଠିଲା, ଭାଷାର ଝଙ୍କାରରେ ମୂର୍ଖର ମଧ୍ୟ ଚେତନା ଆସିଲା । ସଭା ଭାଙ୍ଗିଲା; ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସେହି ବିରାଟ ସମ୍ମିଳନୀ କିଛି ସମୟପରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କୁଆଡ଼େ ମିଳେଇଗଲା । ଆମେ ଦୁଇଟି ଯୁବକ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ବାହାରକୁ ଚାଲିଆସିଲୁ । ହାତରେ ବାଡ଼ି, କାନ୍ଧରେ ଝୁଲି ଧରି ଚାଲିଛୁ, ବାଟପାଖରେ ଶୁଣିଲୁ—“ନାହିଁ ନେ ଭଉଣୀ, ଆଜି ଏତେଲୋକ ଅଇଲେ ବୋଲି ଅଇଲୁ ଯିନା, ମୁଁେ ଚାଉଳ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଏଇ ସେ ମୁଠାକ ବାନ୍ଧିଛୁ କଥାରେ ଚୋରବେଇ ଶୋଇପଡ଼ିବା ।”

ବୁଲି ଚାଲିଲୁ, ଦୁଇଟି ଭିକାରୁଣୀ । ଜାଣି ବେଶ, ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଶରୀର, ହାତରେ କେବଳ ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଦଉଣ ଟିଣ ଗିନା । ସତେ ଅବା ଉତ୍କଳମଣି-ବଞ୍ଚିତ ଡାହାଣ ଅଞ୍ଚଳର ଛବିଶ ସାଲ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଦୁଇଟି ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରେତ । ଚାଲି ଚାଲି ବୁଲୁଛୁ—ଏ ଲୋକଙ୍କ ଦୁଃଖ ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ରହିବ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଆଉ ଦଶ ପାଞ୍ଚଟା ବିରାଟ ସଭା ପରେ ଦୁଃଖ-ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସବୁ ଲୋପ ହେବ ।

ଦେଶପାଇଁ ଭାବି ଭାବି କେତେ ଦିନରାତି ଶେଷ ହେଲା । ଆମ ମତରେ ଯାହାକୁ ଆମେ ‘ଅଜ୍ଞ ଜନସାଧାରଣ’ ବୋଲି ମନେକଲୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ବୁଝାଇ ଆମର କଥା କହିବାର ଅଭ୍ୟାସ ବଢ଼ିଲା, କେତେ ସଭାସମିତି ହେଲା । ବୁଲି ବୁଲି ବହିରେପଡ଼ିଥିବା ଦେଶଜନମାର ଗିରି, ସମୁଦ୍ର, ନଦୀ, ପ୍ରାନ୍ତର ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେଲୁ ।

ଥରେ ବାଜପୁରରେ ସମ୍ମିଳନୀ ବସିଲା । ସେଠାକୁ ଓଡ଼ିଶାର ନେତା ନୁହନ୍ତି, ଭାରତର ନେତା ଆସିଲେ । ସେଠା ଜନସମାଗମ କଥା ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସରେ ନୂଆ । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲୋପପୂର୍ବ ଶେଷ-ବର ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ବୋଧ ହୁଏ ସେତେ ଲୋକ ତାଙ୍କ ପତାକାତଳେ ଜମା ହୋଇ ନ ଥିବେ । ସେଦିନ ଆମ କର୍ମମୟ ଜୀବନରେ ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ଆମ ଭିତରୁ ଜଣେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସଭାର ସଭାପତି ଓ ଜଣେ ସଂପାଦକ । ସଭାରେ ଆମ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଆଠପଣ ପ୍ରଭାବ ।

ଆଶା, ଉତ୍ସାହ ଓ ଉତ୍ତେଜନା ଭିତରେ ସଭା ଶେଷ ହେଲା । ସଭାକାମ ସାରି ଆମେ ଦୁହେଁ ଫେରିଯାଉଛୁ, ଦୁଇଜଣ କ'ଣ କ'ଣା ହେଉଥିବା ଶୁଣିଲ — ‘ଏ ଅସମ୍ଭବ କରଷାରେ ଲୁଚି ପଡ଼ିଗଲା । ଆଉ ଟେକ ପାରିବନି । ଏଣିକି ପର ପିଣ୍ଡା । ଆଉ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବ କେଉଁଠି ?’

ଆମେ ଦୁହେଁ ବୁଲି ଦେଖିଲୁ — “ସେହି ଦୁଇଟି ଭଉଣୀ । ମନରେ ଦୁଃଖ ଆସିଲା, କୁହାକୁହି ହେଲା — “ଦେଶରେ ଏପରି ଦୁସ୍ତ-ଦରିଦ୍ର ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିବେ ନାହିଁ । ସୁଦିନ ପାଶେଇ ଆସୁଛି ।”

କାରଣ ଦଣ୍ଡାକତଳ ବକ୍ସିତାର ପ୍ରଭାବ ଆମ ମନରେ ଶିଥିଳ ହୋଇ ନ ଥିଲା ।

ଆମର କର୍ମମୟ ଜୀବନ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷ ଅତିକ୍ରମ କରି ସୋଡ଼ଶ ବର୍ଷରେ ପଦାର୍ପଣ କଲା । ଦିନେ ଆମେ ଦୁହେଁ ହଠାତ୍ ଏକ ଅଭ୍ୟର୍ଥନାସଭାରେ ଆହ୍ୱାନ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଲୁ । ଜେଲ୍‌ଫେରନ୍‌ ଦେଶନାୟକ ଦେଶର ସବୁଆଡ଼େ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପାଇଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଆମ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆସି ନ ଥିଲେ । ବହୁ ଚିଠିପତ୍ର ବ୍ୟବହାରପରେ ଦିନ ଠିକ୍ ହେଲା । ସେ ଆସିବେ ଆମ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଦିନକପାଇଁ । ଗୀତ ରଚନା କରାଗଲା, ସଭାମଣ୍ଡପ ତିଆରି ହେଲା, ଓଲକ ଆଗରୁ ଲୋକେ ଚାଡ଼ାଘୁଜିଲ ଧରି ସଭା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜମା ହେଲେ । ଜଣାପଡ଼ିଲା, ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ ବଦଳିଆସୁଛି । ବାସ୍ତବିକ ବଦଳିଲାପରି ଲାଗିଲା । ସେହି ଅଗ୍ନିମୟ ଭାଷଣ ଶୁଣି ଗାଁର ମାଧୁ ନାହାକ କହିଲା — “ମୁଁ ଯିବି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରି ।” ଚମକାର ! ମନେକଲୁ, ଆମର କଲ୍ପନା ସାଧକ ହେଲା । ମୂର୍ଖ, ଦରିଦ୍ର, ଲଞ୍ଜିତ ଜନଶକ୍ତି ଆଜି ଦେଶପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ; କିନ୍ତୁ ସଭା ଶେଷ କରି ପରଦିନ ଆମେ ଯେତେବେଳେ ଫେରିଗଲୁ, ଦେଖିଲୁ ଗଛମୂଳେ ଅଇଁଠା ଖପରରେ ପାଣି ପିଉଥିଲେ ସେହି ଦୁଇଟି ଭଉଣୀ । ଜଣେ ଜଣକୁ କହୁଥିଲା, ଆଉ ଓଲକ ତୋରାଣି ଟୋପେ ଯେବେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ମୁଁ ମରିଯିବି ଲେ ଭଉଣୀ !”

ସଙ୍ଗୀ ମୋର ଉତ୍ସାହ ହରାଇ କହିଲେ — “କେବେ ଭାଇ, ଏ ଚିନ୍ତା ଆମ ଆଗରୁ ଲାଭିବ ?”

ତଥାପି ଆମ ଉତ୍ସାହରେ ଜୁଆର ସିନା, ଭଟ୍ଟା ନାହିଁ । ଏଥର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଦୁହେଁ, ଅଭିନନ୍ଦନ । ତଳ ଦିନ ତଳୁ ଫୁଲ ସଂଗ୍ରହରେ ଲାଗିଗଲୁ । ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଇ କହିଲୁ, “ମାଣବସା ଗୁରୁବାର ପଛକେ ବନ୍ଦ ହେଉ, ମନ୍ଦିର

ଅଭିନନ୍ଦନରେ ଯେପରି ବାଧା ନ ପଡ଼େ । ଚମ୍ପାଠାରୁ କନିଅରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସକଳ ପ୍ରକାର ସକଳ ଜାତିର ଫୁଲ ଜମାହେଲା । ମାଳା ପରେ ମାଳା ଗୁନ୍ଥାହେଲା । ଅଭିନନ୍ଦନରେ ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ନରୁଇଦେଲା । ଲୋକେ ଆସିଲେ, ଲୋକେ ଗଲେ । ଆମେ ଫେରିଲୁ ଶେଷରେ ।

ସେଦିନ ଖୋରଧା ସହରର କଣ୍ଠଦେଶରେ, ଯେଉଁଠି କି ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବର ଶେଷଦବସ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ଭଙ୍ଗା ଗଡ଼ ପାରିତଳେ ସେହି ଦୁଇଟି ଭିକାରୁଣୀଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ କେବଳ ବସି ମନକୁ ମନ କହୁଥିଲା— “ଗଲୁ ତ ଗଲୁ, ମତେ କିଆଁ ସାଥରେ ନେଲୁ ନାହିଁ ? ମୁଁ ଆଉ କେତେ ଦିନ ଏଇ ବାଟରେ ଚାଲିବି ?”

ଏହା କହି ପାଗଳମଣିର ସେ ହସୁଥିଲା, ହସି ହସି କାନ୍ଦି ପକାଉଥିଲା, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦିତଳେ ଗୋଟିଏ ନରମୁଣ୍ଡକୁ ଚାହିଁଥିଲା । ସେ ଦୁଇଟି ସାଥୀରୁ ଗୋଟିଏ ଏ ସଂସାରର ସୀମା ପାର ହୋଇ ଚାଲିଯାଇଥିଲା । ସେ ଆଉ ତା’ ସାଥୀ କଥା ଶୁଣୁ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମୋ ସାଥୀ ମୋ ହାତକୁ ଧରିପକାଇ କହିଲା— “କାହାପାଇଁ ଏତେ ସଜା, କାହାପାଇଁ ଏତେ ଫୁଲମାଳ ? ଭାଇ, ଏ ଦେଶ କି ସତେ ବଦଳିବ, ଏ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷା କି ଦୂଃସ୍ୱବ ?”

ମୁଁ ଅଖିବୁଜି ଠିଆହେଲି । ଦେଖାଗଲା— ଦନଦୋର ଅନ୍ଧାର ସ୍ୱଚ୍ଛରେ ସେହି ଦୁଇଟି ଭିକାରୀପରି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ, ନିରାଶ, ନିଃସହାୟ ମୃତ୍ୟୁପଥରେ ଚାଲିଛନ୍ତି; ଆଉ ଆମେ ଚାଲିଛୁ ଫୁଲମାଳ, ଅଭିନନ୍ଦନ, ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପଛରେ !

ଦେଶସେବାର ବାଟ କି ସତେ ଆମେ ଭୁଲିଛୁ ?

କୁଜା ବଳିଆ

କବିବଞ୍ଚିତ “ଇନ୍ଦ୍ରମଳ-କାନ୍ତ ଶିଖରୀ ଶ୍ରୀଲେଷ”ର ଉତ୍ତରପଟେ କୁଜା ବଳିଆର ଗାଁ । ଗାଁଟି ନାଁ ରତନପୁର ।

କୁଜା ବଳିଆ ଆକାରରେ ଏତେ କୁଜା ଯେ ତାକୁ କୁଜା ନ କହି ଅତି କୁଜା କହିଲେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଅସୁନ୍ଦର ହେବ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ସେ ପାଦଟିଏ ଭୂମିରେ ପକାଇ ଅନ୍ୟ ପାଦଟି ଉଠାଏ, ଦେହସ୍ପରାଟା ଏକ ପାଖକୁ ଢଳିପଡ଼େ । ବୁକୁର ଏକ ପାଖ ପଞ୍ଜିରଦାଡ଼ ଅଗ୍ରବରେ ସବୁବେଳେ ଲତପତ ହେଉଥାଏ । ତହିଁରେ ପୁଣି ତା’ର ବାଁ ଗୋଡ଼ଟା ଅତିଶୟ ଲମ୍ବା । ମାତ୍ର ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ବାଟକୁ ଦଶ ପାଦୁଣ୍ଡରେ ଯିବ ବଳିଆ ତାହା ପାଞ୍ଚ ପାଦୁଣ୍ଡରେ ଡେଇଁମାରେ—ଏଇ ହେଉଛି ତା ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା । ଖାଲି ଏତିକି ତା’ର ଗୁଣ ନାହିଁ; ସେ କଥା କହିଲାବେଳେ ଓଠର ଏକ ପାଖ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଓସାର ହୋଇ ଅନ୍ୟ ପାଖଟି ମୁଦି ହୋଇଯାଏ । ହସିଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ସେ ଦେଖିବା କରୁ ହସେ । କେହି ନୂଆ ବାଟୋଇ କମ୍ବା ହାକିମହୁକୁମା କେତେବେଳେ ଯେବେ ରତନପୁର ଗାଁ ଭିତରକୁ ଯାନ୍ତି, ଗାଁର ସକଳ ଦୃଶ୍ୟ ଭିତରେ କୁଜା ବଳିଆକୁ ଦେଖିବାର ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି । କାରଣ କୁଜା ବଳିଆ ଅନେକ ସମୟରେ ଭ୍ରମରବର, ହରି-ଅର୍ଜୁନ ପାଲା-ଗୋଥୁ ଧରି ରସ ଆସ୍ବାଦନ କରୁଥାଏ । ତା’ର କଣ୍ଠସ୍ବର ଲୋକଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣ-କଟୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବୋଲିବା ଭଙ୍ଗୀଟା ଅନେକଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣପ୍ରିୟ ହୋଇଥାଏ ।

କୁଜା ବଳିଆର ଦୁଆରେ ବସିଲେ ଶ୍ରୀଲେଷ ପାଦାଡ଼ଟି ପରିଷ୍କାର ଦିଶେ । ଶ୍ରୀଲେଷ ଦେହରେ ଖାଲ-ଢିପ, ଉଜା-ମରୁ ଦେଖି ସେ କହେ—“ଏଡ଼େ ବଡ଼ ପବତ, ଏମୁଣ୍ଡ ସେମୁଣ୍ଡକୁ ଆଖି ପାଉ ନାହିଁ । ଏ’ ତ ପୁଣି କୁଜା ହୋଇ ଠାଏ ପଡ଼ି ଠାଏ ଉଠି ଠିଆହୋଇଛି । ଅଉ, ଏ ବଳିଆଟିକି ଲୋକେ ଦେଖି କାହିଁକି ବା କୁଜା ବଳିଆ ବୋଲି ଥଟା କରୁଛନ୍ତି ! ଏଣିକି କିଏ ଯେବେ ମୋତେ

କୁଜା ବଳିଆ ବୋଲି ଡାକିବ ମୁଁ ଏ ପାହାଡ଼କୁ କୁଜା ଭାଲେଣ ବୋଲି କହିବି । ମତେ କିଏ କଣ କରିବ କରୁ ।”

କୁଜା ବଳିଆ ଏକଥା ଖାଲି ଯେ ଅଟ୍ଟା-ପରିହାସବେଳରେ କହେ, ତା’ ନୁହେଁ । ଗରରେ, ଦୁଃଖରେ ମଧ୍ୟ ସେ ବେଳେବେଳେ ଏକଥା କହିଥାଏ । କୁଜା ବୋଲି କିଏ ତାକୁ ଚଲେଇଲେ ସେ ଗରରେ, ଆଉ କୁଜା କହି କିଏ ତାକୁ ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖାଇଲେ ସେ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ସେହି ଅନୁଗ୍ରହକୁ ପାଦରେ ଠେଲିଦିଏ । କହେ—“ଭୁ, ମୁଁ କି ଏପରି ଅନୁଗ୍ରହର ପାତ୍ର !”

ଏହି ଅବହେଳିତ, ଅସୁନ୍ଦର କୁଜା ବଳିଆ ବାସ୍ତବିକ ଅନୁଗ୍ରହର ପାତ୍ର ନୁହେଁ । ସେ ହସେ, ସେ ଖେଳେ, ସେ ଗୀତ ଗାଏ, ସେ ଧାଏଁ ; ତଥାପି ତା’ର କୁଜା ଅପବାଦଟି ଥାଏ । ଭିତ୍ତଭିତ୍ତ କାମ ପଡ଼ିଲେ, ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ପଡ଼ିଲେ, ଲୋକେ ତାକୁ ଜାଣିକି ବାଦ୍ ଦେଇଥାନ୍ତି, ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ । ବେଳେବେଳେ ସେକଥା ମଧ୍ୟ ସେ ନିଜେ ଭାବେ । ଭାବି ଭାବି କୌଣସି ତଥ୍ୟ ପାଏ ନାହିଁ । ନିଜ ଅପମାନର, ନିଜ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାର କୌଣସି କାରଣ ନ ପାଇ ଶେଷରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖେ ଘୋଷଣା କରେ—“ମଣିଷଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ଖରାପ ।”

ଏଡ଼େ ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର କଥାଟା ଲୋକଙ୍କ କାନକୁ ଖରାପ ଲାଗେ; ମାତ୍ର ତା’ କଥାର କିଏ ମୂଲ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଠିକ୍ ଏହିପରିଭାବରେ ପଚାଶ ବର୍ଷ କଟିଗଲା । ଏହି ପଚାଶ ବର୍ଷ ଭିତରେ ବଳିଆ ମନରେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ରହିଗଲା ଯେ ତାକୁ କିଏ ପ୍ରକୃତରେ ଚିହ୍ନିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସେ ନିଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ହଳ କରେ, ନିଜ ବିଚାରରେ ଘର ଛପର କରେ, ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ କଥା କହିବସେ, ନିଜ ଉଦ୍ୟମରେ ପେଟ ପୋଷେ । ମୋଟାମୋଟି କହିବାକୁ ଗଲେ, ବଳିଆ ନିଜପାଇଁ ନିଜେ କରେ; ନିଜର ‘କୁଜା’ ଅପବାଦକୁ ସାର୍ଥକ କରିବାପାଇଁ ସେ କୌଣସି କଥାରେ କେବେ ହେଲେ କାହାକୁ ସୁବଧା ଦିଏ ନାହିଁ ।

ବଳିଆ ପାଖରେ ଏସବୁ କଥା ଫାର୍ସ ପଚାଶ ବର୍ଷକାଳ ଗୋପନରେ ଚଳିଲା ପରେ ଦିନେ ତା’ ଜୀବନ-ଇତିହାସରେ ଏକ ନୂଆ ଅଧ୍ୟାୟ ଫିଟିଲା । କୁଜା ବଳିଆ ଯେ ପ୍ରକୃତରେ ମଣିଷ ଏହି ପଚାଶ ବର୍ଷପରେ ତାହା ଜଗତକୁ ଜଣାପଡ଼ିଲା । ତା’ ଜୀବନର ବିରାଟ ଗୋପନ ଇତିହାସ ଭିତରୁ ସେହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଇତିହାସ-ପୃଷ୍ଠାକ ଆଜି ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ସ୍ବପ୍ନ ସ୍ବପ୍ନ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଇତିହାସ ଜାତି ବା ଦେଶର ବିରାଟ ଇତିହାସ ଆଗରେ ଅତି ଚୁକ୍ତ, ଅତି ନଗଣ୍ୟ ଜଣାଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ବିରାଟ ସିନ୍ଦୂର ଏକ ଏକ ବିନ୍ଦୁ, କମ୍ପା ଏହି ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ମିଶି ସେହି ବିରାଟରୁ ବିକାଶ । ତେଣୁ କୁଜା ବଳିଆର ଏହି କଥାଟାକୁ କୌଣସିମତେ ଆଖିଆଗରୁ ଆଡ଼େଇ ଦେବା କଥା ନୁହେଁ ।

କୁଜା ବଳିଆର ଏ’ ଇତିହାସ ଠିକ୍ ସିନ୍ଦୁ-ଗର୍ଭର ଏକ ସ୍ବପ୍ନ ବିନ୍ଦୁପରି—
ଦିନେ ଏକ ଅଜଣା ଅଲକ୍ଷିତ ସଂଧ୍ୟା ଭାଲେଶ୍ବର ଶ୍ୟାମଳ ଚନ୍ଦ୍ରରଭିତରୁ ବାହାରି ଧରଣୀର ଗୁଣିଆଡ଼େ ବ୍ୟାପିଯାଉଥିଲା । ସେ ସଂଧ୍ୟାର ମହତ୍ତ୍ବ ସମସ୍ତେ ଜାଣିବା ସହଜ ନୁହେଁ; ତାହା କେବଳ କୁଜାବଳିଆ ଜାଣେ । ସେ ଅନେକ ସଂଧ୍ୟା ଦେଖିଛି । ‘କରି-ମୁଣ୍ଡାକୃତ ଗିରି ଖଣ୍ଡାହଣୀ’ ଉପରେ ଯେତେବେଳେ ସଂଧ୍ୟାର ବିରାଟ ଉତ୍ସବ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ସେ କାହିଁ କେଉଁ ଦୂର ମଫସଲର ଗୁଳିଉପରେ ଛପର କରିବାକୁ ବସି କହେ—“ଓଁ ବୁଝିଗଲେଣି ।” ଭାଦ୍ରବର ମାଳ ଆକାଶକୁ ମୁଖରିତ କରି ଯେତେବେଳେ ଭାଲେଶ୍ବର ଚନ୍ଦ୍ରରଭିତରୁ କୁମ୍ଭାଟୁଆ ହଜାରି ଉଠେ, କୁଜାବଳିଆ ବାହୁଥିବା ବିଲଭିତରୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ସଂଧ୍ୟାର ଆଗମନକୁ ଚାହିଁରହେ । ଏହିପରି କେତେ କ’ଣ ସେ ଦେଖିଛି; ମାତ୍ର ଯେଉଁଦିନର କଥା ଏଠାରେ କୁହାଯାଉଛି ସେଦିନର ସଂଧ୍ୟାକୁ ସେ ଜୀବନରେ ଭୁଲିପାରିବ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟ ! ଏ ଗାଁରୁ ଲୋକେ ଯାଇ ସେ ଗାଁରୁ ଫେରିଆସି ଘରେ ବାପ ମା’ ଭାଇଙ୍କି ଜୀବନରେ ଦେଖିବା ଆଶା ରଖୁ ନ ଥିଲେ । ତୋରଣିମୁଣ୍ଡ ଏ-ପାଇଁ ଲୋକେ ନରହତ୍ୟା କରିବାକୁ ପଛୁଆ ନ ଥିଲେ । ଜୀବନ୍ତ ନର-କଙ୍କାଳର ପରିଚୟ କେବଳ ସେହି ସମୟରେ ହିଁ ମିଳୁଥିଲା ।

ସେହି କଙ୍କାଳମୟ ଯୁଗର ଏକ ସଂଧ୍ୟାବେଳେ କୁଜା ବଳିଆ ପାଇଁଟି ପାରି ଘରକୁ ଫେରୁଛି । ଅଣ୍ଟାରେ କେବଳ ଖଣ୍ଡିଏ ଲୁଗା—ବାକୀ ଦେହଟାଯାକ ଫୁଙ୍କୁଳା । ଅଣ୍ଟାରେ ତା’ର ଅଣାଏ ପଇସା ।

ଏହିପରି ସମୟରେ ସାଧ୍ୟ ଗଗନକୁ ମୁଖରିତ କରି କୁଆଡୁ ପ୍ରଳୟ ଝଡ଼ି ମାଡ଼ିଆସିଲା । ପାଣି, ପବନ, ବିଜୁଳି, ବଜ୍ର ! ଜଣାପଡୁଥିଲା, ଯେପରି କି ଏହି ଧରଣୀବାସୀ ମାନବର ଦୁଃଖ ସହି ନ ପାରି କେଉଁ ଦେବତା ସଂସାର ଧୂସ କରିଦେବାକୁ ବସିଛି ।

ଗନ୍ଧରମଝିରେ ଗୋଟିଏ ଗଛମୂଳେ ଶଶକପାଲି ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ଯାଇ କୁଜା ବଳିଆ ଦେଖିଲା, ସେହି ଆସନ୍ନ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଜଣେ କିଏ ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତିଲପରି ବସିଛି । ସେ କିଛି ଦୂରରେ ତା' କୁଜା ଅଙ୍ଗକୁ ସଳଖି ଠିଆ ହୋଇ ମୁହଁରେ ସେ ମୁଣିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲା । ତା'ପରେ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ବଡ଼ ଶଂକତ ଚିତ୍ତରେ ପଚାରିଲା—“କିଏ ?”

ସେ ମୁଣିଟି କେବଳ ମୁହଁ ଟେକିଲା ।

ଭୁଲ କ ପ୍ରେତ କ ଆଉ କ'ଣ କୁଜା ବଳିଆର ସନ୍ଦେହ ହେଲା । କିଛି ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ନ ପାଇ ପୁଣି ପଚାରିଲା—“ଦର ?”

କିଛି ଉତ୍ତର ମିଳିଲା ନାହିଁ । ସାହସରେ ଯାଇ ତା' ପାଖେ ଠିଆହେଲା । ଚିହ୍ନିଲା, ସେ ଏ ସଂସାରର ମାନସ—ଗୋଟିଏ କଙ୍କାଳିନୀ ।

ସେହି ମୁହଁରେ ଘନଦୋର ବର୍ଷା ମାଡ଼ିଆସିଲା । ଉପରେ ପକ୍ଷଗୁଡ଼ାକ ସତେ ଅବା ସାଇଁସାଇଁ ଗଳିଉଠିଲେ । ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା, ବିଜୁଳି ମାଇଲା । ବଳିଆ ଆପଣା ଅଜାଣତରେ ସେଇଠି ବସିପଡ଼ିଲା । ଆଖିକୁ ଓଠ ଲାଗିଗଲା । ତା'ର ପାଖକେ ଅନ୍ଧକାର, ଆଉ ଏକ ପାଖରେ ସେହି ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ସେହି ଅଗରିଚିତା ମୁକ କଙ୍କାଳିନୀ ନାସ ।

କୁଜା ବଳିଆର ହୃଦୟରେ ଶବନା ବଢ଼ିଲା—“ଏକେବେଳେ ଏ କିଏ ସେ ?”

କିନ୍ତୁ ସେହି ନାସ ହୃଦୟରେ ଶବନା ଚେତନା ସବୁ ଶିଥିଳ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ଚାରିଦିନ ହେଲା ଖାଇ ନାହିଁ । ମିଳୁଥିଲା ଯାହା କିଛି ଛସ-ଭୁଜଳ, ଚାରିଦିନ ତଳେ ସେତକ ଅସିଝାରେ ଚୋବେଇ ଦେଇଥିଲା ।

ବର୍ଷା ପଛେ ପଛେ ଶୁଖିର ଶୁଷ୍କତା ବଢ଼ିଲା । ପୃଥିବୀ ଭିତରୁ ସାଇଁସାଇଁ ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲା । ସାଥୀଘନ ବନପଥରେ ଯାତ୍ରୀ ଜଡ଼ିକ୍ଷବରେ ଥିଲପରି ସେଇ ନାସ ଆଉ କୁଜା ବଳିଆ ଅନେକ ସମୟ ବସିଲପରେ ସେହି କଙ୍କାଳିନୀ ନାସ କୁଜା ବଳିଆ ଉପରକୁ ଆଶ୍ରୟପାଇଁ ଆଉଜି ପଡ଼ିଲା । ତା'ର ଘନ ଘନ ତପ୍ତ-ଶ୍ୱାସରେ କୁଜା ବଳିଆର ହୃଦୟ ତରଳିଗଲା । ତା'ର ଅଙ୍ଗରେ ଥିବା ଅଣାଏ ପଇସାରୁ ଦୁଇଟି ସେ ନାସର କାନରେ ବାଜି ଦେଉଛି, ଶୁଭିଲା—“ଏ କଣ ?”

ସେତେବେଳେ କୁଜା ବଳିଆ ମନରେ ଭାବନା ଖେଳୁଥିଲା—ଗାଁକୁ ଯିବ । ଗଲବେଳେ ଦୁଇଟା ଗନ୍ଧିର ପାରହେବ । ଗନ୍ଧିର ମଝିରେ ଦୁଇଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ବରଗଛ । ସେହିଠାରେ ସଂସାରଯାକର ଅନ୍ଧାର ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଲପରି ଥିବ । କୌଣସିମତେ ଗୋଡ଼ ଘୋଷାର ସେଠା ପାରହେଲେ ପଡ଼ିବ ଗ୍ଲେଟ ‘ଡାଙ୍ଗୁଆ ପଲ୍ଲୀ’ ନାଳ । ଡିନ୍ତ ବୁଡ଼ି ତାକୁ ପାର ହୋଇ ଗାଁ ଭେଟିବ । ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଘରଣୀ ଚାହିଁ ବସିଥିବ । ସେ ଯାଇ ସବୁଦିନ ପରି ଅନ୍ଧାରୁ ଅନ୍ଧାଟିଏ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଦୁଇଟି ପଇସା ଦେବ । କହିବ—କହିବ ଆଉ ଦୁଇଟି ପଇସା...

ଏତିକିବେଳେ “ଏ କଣ” ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ବଳିଆ କହିଲା—“ପଇସା ଦି’ଟା । କାଲି ଫିଟାଇବ । ଚାଲ ଆଜି ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ମୋ ଗାଁକୁ ।”

ବଳିଆ ତାର ହାତ ଧରି ଠିଆ କରିଦେଲା । ସେ କିଛି ହେଲେ କଥା କହିଲା ନାହିଁ । କଳାକାମର ଗୋଟିଏ ହାତକୁ ଆପଣା କାନ୍ଧରେ ଭାଗ ଦିଆଇ ବଳିଆ ରତନପୁର ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ନିଶାଗର୍ଜ୍ଜିତ । ତା’ର ଦୁଆର କଳାସରିଛି । ପିଣ୍ଡାରେ ନାଶକ ବସାଇ ଦେଇ ଦୁଆରେ ଡାକଦେଲା ।

ସେ ରାତି କୁଜା ବଳିଆର ଆଉ କିଛି ଖିଆପିଆ ହେଲା ନାହିଁ । ସେଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ମୁହଁରେ ଡୋରାଣୀ ଟୋପେ ଦେଇ ସେ ଯେତେବେଳେ ଯାଇ ତା’ର ଏକମାତ୍ର ଘର ବଖାରି ଉଠିଲେ ଶୋଇଲା, ସଂସାରଟା ତାକୁ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଦେଖାଗଲା । ନିଜେ ଗରିବ ହୋଇ ସେ ଗରିବ ପ୍ରାଣର ବ୍ୟଥା ବୁଝି ନ ଥିଲା । ନିଜେ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ି ଅସୁବିଧା ଖାସ୍ତା ସେ ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିଲା । ସବୁଠାରୁ ଘନ-ଦରିଦ୍ର ପ୍ରାଣରେ ଯେ ଘନ-ଦରିଦ୍ରପାଇଁ ଦୟା ମମତା କି ଗୋପନତମ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛି ସେତେବେଳେ ସେ ବୁଝିଲା । ବାହାରର ବର୍ଷା ଅସରପରି ତା’ର ଲୁହ ଝରଝର ଝରିପଡ଼ିଲା ।

ଯେତେବେଳେ ନିଦ ହେଲା ବଳିଆ କେବଳ ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖିଲା । ସେ ଦେଖିଲା, ସେହି କଳାକାମ ନାଗୁଟି କାନ୍ଦରାସବରେ ତା’ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ରଖି କହୁଛି—“ଏ କଣ ?”

ସକାଳେ ଦାଣ୍ଡୁଆଡ଼େ ଘୋର ଗହଳ ଶୁଭିଲା । କୁଜା ବଳିଆ ସ୍ବପ୍ନରୁ ଚମକି ଉଠିଲାପରି କହିଲା—“ଏ କଣ ?”

ପଛେ ପଛେ ଚାହିଁ ଚମକିପଡ଼ି ପାଟିକଲା—“ଏ କଣ ?”

ବଳିଆ ବାହାରକୁ ଆସି ଦେଖିଲା ଗାଁର ସାହୁ, ରଞ୍ଜନ, ପରିଡ଼ା, ପଧାନ, ପଲେଇ ସମସ୍ତେ ତା'ର ପିଣ୍ଡାକୁ ଲାଗି ଠିଆ ହୋଇ ସେହି ଅର୍ଦ୍ଧନଗ୍ନା କଙ୍କାଳିନୀ ଭିକାରୁଣୀଟିକୁ ଚାହିଁ କୁହାକୁହି ହେଉଛନ୍ତି—“ଏ କଣ କଥା ?”

କୁଜା ବଳିଆ କାହା କଥାକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ ରଖି କଙ୍କାଳିନୀର ମୁଣ୍ଡକୁ ଧରି ହଲାଇ ଦେଲା । କହିଲା—“ଉଠ ଉଠ ।”

ମୁଣ୍ଡରୁ ଗୋଡ଼ଯାଏ ଗୋଟାକପାକ ଦେହ ଏକାପରି ହଲିଗଲା ।

ସମସ୍ତେ ମୁହଁକୁ ମୁହଁ ଚଢ଼ାଉଛନ୍ତି ହେଲେ । କୁଜା ବଳିଆ ସ୍ୱପ୍ନାବିଷ୍ଣୁ ଭାବରେ କହିପକାଇଲା—“ଏ କଣ ମରଗଲା !”

ସମସ୍ତେ ଦେଖିଲେ—ଏକଥା କହିଲବେଳକୁ କୁଜା ବଳିଆର ଦୁଇ ଆଖିରୁ ଦୁଇଟାର ଲୁହ ବୋହିପଡ଼ୁଛି ।

କିଏ କହିଲା ବାପା! ହୋଇଗଲା, କିଏ କହିଲା ଜାଣିଶୁଣି ଜାତି ହରେଇ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କାରେ ପଡ଼ିଲା । ମାତ୍ର ଅଜାଣିଆ ବାପା କୁଜା ବଳିଆ କାହା କଥାକୁ କାନେଇଲା ନାହିଁ । ସେ ଯେତେବେଳେ ସେହି କଙ୍କାଳିନୀ ଅପରିଚିତା ନାରୀର ମଢ଼ାକୁ କାନ୍ଦେଇ କାଲେଣିଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲା, ଗାଁର ସମସ୍ତେ ଅଜାଣିଆର ଏ ଅଜାଣିରେ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଚାହିଁରହିଲେ । ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ ଜଣାପଡୁଥିଲା ସତେ ଅବା ଦକ୍ଷପଣରେ ପାଗଳ ଶିବ ମଢ଼ାକାନ୍ଦେଇ କାହାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେବାପାଇଁ ଚାଲିଛି ।

ସେହି ଦିନୁ କୁଜା ବଳିଆ ଲୋକମୁଖରେ ଅତି କୁଜା, ଅତି ଅସୁନ୍ଦର, ଅଜାଣିଆ, ବାପା, ଅଧାର୍ମିକ, ଅବୋଲକସ — ଯେତେ ଯା ହୋଇପାରେ— ସବୁଥିରେ ପରିଚିତ ହେଲା । ମାତ୍ର ତା'ର ହୃଦୟ ଭିତରଟା ସେହି ଦିନୁ ସ୍ୱଚ୍ଛ-ସୁନ୍ଦର-ସରଳ-ଉଦାର ଭାବରେ ନାଗଉଠିଲା । ସେହି ଦିନୁ ସେ ସୁଆଙ୍ଗ ଛୁଡ଼ି ଭାଗବତ ବୋଇଲା—

ସକଳ ଦିନେ ନାରାୟଣ

ଅଛନ୍ତି ପରମ କାରଣ ।



ରାଜାଙ୍କ କୁଟୀର-ତିଳ

ଗେଷୁ-ହାଉସର ବାଗିଚାରେ ବସି ଯେଉଁ ଲୋକଟି ଆମକୁ ପଞ୍ଜା ଟାଣୁଥିଲା, ତାକୁ ଦେଖିଲେ ମଣିଷ କୁହାଯାଇପାରେ, ପ୍ରେତ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇପାରେ । ତା'ଠାରେ ମଣିଷର ଗଠନ ଥିଲା ନିଶ୍ଚୟ; ମାତ୍ର ମଣିଷ ଶରୀରର ଲଳିତା ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କିଛି ନ ଥିଲା । କେବେ ସେ କେଉଁଠି ମଣିଷ ଥିଲା; ଏବେ ତା'ର ଗୁପ୍ତ ମାତ୍ର ଅଛି ! ତାକୁ ଦେଖିଲେ ମନେହେଉଛି ସତେ ଅବା ସେ କବରଭିତରୁ ଉଠି ରାଜସରକାରରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବେଶ କରୁଛି ।

ସେ ପଞ୍ଜା ଟାଣୁଥିଲା । ତା'ର ଶିରବଦ୍ଧ ହାତ ଦୁଇଟା ପ୍ରତିଟଣାରେ ଆଘୃଷ୍ଟ ଟାଣି ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ସେ ଶିରରେ ରକ୍ତ ନ ଥିଲା; ଥିଲା ମାଳବର୍ଣ୍ଣର କିଛି ଗୋଟାଏ ରସ । ବେକଟା ତା'ର କେତେବେଳେ ଦେଲେ ଯିଆ ହେଉ ନ ଥିଲା । ସତେ ଯେପରି କି କିଛି ଗୋଟାଏ ଅମ୍ଳ ରସ ସେ ହଜାଇ ଦେଇ ତଳକୁ ଚାହିଁ ରହିଛି । କି କରୁଣ ଦୃଷ୍ଟି ତା'ର ! ବଦନମଣ୍ଡଳରେ ଜଗତଯାକର ମନର ଭାବନା ଏକାଠି ଜମାହୋଇଥିଲା—ସତେ ଅବା କେବେ ସେ କାହିଁଥିଲା, ଏବେ କିନ୍ତୁ ତା' ଆଖିରେ ଲୁହ ନାହିଁ । କେବେ ସେ ହସିଥିଲା, ଏବେ କିନ୍ତୁ ସେ ଅଧରକଳେ ହାସ୍ୟରେଖାର ଗୁପ୍ତା ନାହିଁ । ବାଳଗୁଡ଼ାକ ମୁକୁଳା, ତା'ର ଧୂଫର ଦେହଟା କେବଳ ଶିରମୟ ।

ଏଇ ଯେ ଲୋକଟି, ପ୍ରଥମେ ତାକୁ ଦେଖିଲାମାତ୍ରେ ଆମ ଭିତରେ ଘଣ୍ଟାଏକାଳ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା । ମୋର ବନ୍ଧୁବର କହିଲେ :

—“ଏଇ ପଞ୍ଜାରେ ଯେ ପ୍ରବନ ହେଉଛି ଏହାକୁ କଣ କୁହାଯାଇପାରେ ?”

ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ନ ପାରି କହିଲି—“ପ୍ରବନତ, ଆଉ କୁହାଯିବ କ'ଣ ?”

ବନ୍ଧୁ ଶୁଣିଲା ମୁହଁରେ ହସର ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ଦେଖାଇ କହିଲେ—“ନା, ଏ ପ୍ରବନ ନୁହେଁ; ଏ ନିଃଶ୍ୱାସ । ଏ ଲୋକଟାର ପ୍ରତିଟଣାରେ ଯେ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ଉଠୁଛି ତାହାରି ସଞ୍ଚାଳନ ଆମରି ଦେହରେ ବାଜୁଛି ।”

କଥାଟା ମନକୁ ବଢ଼ ଦେଖିଲା । ଷଟ୍ଟି ମାରବ ରହିଲା । ସେ ଲୋକଟି କିନ୍ତୁ ଆମର ଏ ଆଲୋଚନା ଶୁଣି ନ ଶୁଣିଲା ପରି ତା' କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଥାଏ । ସେପରି ଜୀବ ଯେ ଆମପରି ରାଜ-ଅତିଥିଙ୍କ ଉଦ୍ଘୋଷିତ ସମାଲୋଚନା ବୁଝିପାରିବ ଏକଥା ଆମେ କଲ୍ପନା କରି ନ ଥିଲୁ; କିନ୍ତୁ ଦେଖିଲୁ ଆଲୋଚନା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ତା'ର ମୁହଁର ରଙ୍ଗ ବଦଳୁଛି । ସେ ଟିକିଏ ଉପରକୁ ଚାହିଁଛି । ତା'ର ଓଠକଳ ଟିକିଏ ଫୁଲିଉଠିଛି । ତା'ର ଆଖି ଟିକିଏ ସତେଜ ଦିଶୁଛି । ସେ ପ୍ରେତ ଦେହରେ ଏ ମନୁଷ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ ବଡ଼ ଆଶା ଓ ଆନନ୍ଦର କଥା । ଆମେ ଆଲୋଚନା ଶୁଣି ତା'ର ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଲୁ । ସେ ତା'ର ଘର୍ବ ମାରବତା ଢଙ୍ଗି ଏପାଖ ସେପାଖ ଟିକିଏ ଚାହିଁ କହିଲା—“ବୁଝିଲ ବାବୁ, ମୁଁ ମଣିଷ ।” ଏତିକି କହି ସେ ଆମ ମୁହଁକୁ କେବଳ ଚାହିଁରହିଲା । ମଣିଷର ସେ ଦୂରବସ୍ଥା ଦେଖି ମୁଁ ସେତେବେଳେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲି । ନିଜକୁ ନିଜେ ଆୟତ୍ତ କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ତାହାର ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ପାଦ ଚାଲିଯାଇ ଆଗ୍ରହ ଉତ୍ସାହରେ କହିପକାଇଲି—“ଭାଇ, ତୁ ମଣିଷ । ବୁଝିଛୁ ମୁଁ, ତୁ ମଣିଷ... ତେବେ ତୋର ଏ ପ୍ରେତ ବେଶ କାହିଁକି ?”

ଲୋକଟି ନିଜର ହାତଗୋଡ଼କୁ ଥରେ ଚାହିଁଦେଇ କହିଲା—“ହଁ, ମୁଁ ମଣିଷ । ମଣିଷ ଭିତରେ ମୁଁ ବଢ଼େଇ ।”

ଏତିକି କହି ସେ ପୁଣି ମୁଣ୍ଡ ପୋତିଦେଲା । ଏହି ବଢ଼େଇ ମଣିଷ ଭିତରେ ଯେ ଏକ ବିରାଟ ଇତିହାସ ଲୁଚିରହିଛି, ଏକଥା ଆମେ ବୁଝିପାରିଲୁ । ପଚାରିଲୁ :

—“ହଉ, ଟଣା ବନ୍ଦ କରି ଘାଇ ! ଆଜ୍ଞା କହ ଦେଖି, ବଢ଼େଇ ହୋଇ ପଙ୍ଗା ଟାଣିଲୁ କାହିଁକି ?”

ସେ ଲୋକଟା ଦଉଡ଼ିଟା କେବଳ ହାତରେ ଧରି ତା' ଜୀବନର ସ୍ମୃତି ପରିଚୟଟି ଦେଲା :

—“ଏଇ ଯେ ଖଟରେ ଶୋଉଡ଼, ଏଇ ଯେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରର ବସୁନ୍ଧା, ଆମର ଜାତି ତାହା କରନ୍ତି । ଏଇ ହାତରେ ମୁଁ ଏସବୁ କରିଛି । ସେ କଥା ତୁମେ ଶୁଣି କି ଲାଭ ?”

ନିତାନ୍ତ ଉପାକୁ ପରି ସେ ପୁଣି ଥରେ ଏପାଖ ସେପାଖ ଚାହିଁଦେଇ ଆରମ୍ଭ କଲା ;

—“ବଡ଼େଇଘରର ପୁଅ ମୁଁ । ମୋ’ ବାପ, ବଡ଼ବାପ ରଜାଘର ଉଆସ ସଜାଡ଼ୁଥିଲେ । କାଳ ଆସିଲା ଆଉ ଏ ବ୍ୟବସାୟ ବକାଗଲା ନାହିଁ । ଆମେ ହେଲୁ ଗଣ୍ଡବ । ହତଆର ଗୁଡ଼ି ଲଙ୍ଗଳର ଆଶ୍ରୟ ନେଲୁ । ଏହିପରି ସମୟରେ ଘନେ ରାଜଜୟାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ହେଲା—ରାଜା ଆମର କାରଗଣ କାମକୁ ଭାରି ପସନ୍ଦ କରୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଆଗରେ ପଣ୍ଡିତ ସେମିତି, କାରଗର ସେମିତି । ପଣ୍ଡିତ-ସଭା କଲପରି ସେ ଅମୁକ ଘନ ଅମୁକ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ସଭା କରାଇବେ । ସେଠାରେ ରାଜ୍ୟରେ ଯେତେ କାରଗଣ ଜନିଷ୍ଠ ଥିବ, ସବୁ ଜମାହେବ । କାରଗରଙ୍କ ଗ୍ରାମ୍ୟ ବଦଳିବ ।

ଏକଥା ଶୁଣି ମୋ ଶିଶୁର ରକ୍ତ ଚାତୁଗଲା । ମୁଁ ଲିଭଣ ବାସି ଧଇଲି । ଠିକ୍ କଲି ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ତିଆରି କରି ରଜାଙ୍କୁ ଘେଟିବି । ଘନ ରାତି ମୋର ସେଇ ଚିନ୍ତା ହେଲା । ହାତରେ କଢ଼ାଏ ପଇସା ନ ଥାଏ, ଘରେ ଯାହା କଂସା ବାସନ ଥିଲା ପରବୁଆରେ ବନ୍ଦକ ଥୋଇଦେଇ ଟଙ୍କା ଦଶଟି ଆଣି କାମ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି ।

କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି—ନବଦନଶ୍ୟାମ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି, ବଂଶୀଧାରୀ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମୋର ହତଆର ମୁନରେ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ! ପାଟ କନାରେ ପୋଛି ମୁଣ୍ଡରେ ଥୋଇ ଗଲି ରାଜଦରବାରକୁ ।”

ଏହି କଥା କହି ସେ ପୁଣି କ’ଣ ଟିକିଏ ଭାବିଲା । ତା’ପରେ ଥରେ ହିଁଥର ଛେପ ଢୋକି ଆରମ୍ଭ କଲା :

—“ରଜା, ରାଜପରିଷଦ, ପାତ୍ର, ମନ୍ତ୍ରୀ, ହିଆନ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ମତେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କଲେ । ବରୁଣିଲି ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲେଉଟିଲି । ଏ ସେ ଶୁଭ ଦୃଷ୍ଟି ! ଏଥିରୁ କି ସଂପଦ ବର୍ଣ୍ଣିବ କିଛି କଲ୍ପନା କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ଆନନ୍ଦରେ ଅଖିରୁ ଲୁହ ବୋହିପଡ଼ିଲା । ଆଗରେ କରଯୋଡ଼ି ଠିଆହେଲା ।”

ଏହା କହି ସେ କର ଯୋଡ଼ିଦେଲା; ସତେ ଅବା ରାଜାଙ୍କ ଆଗରେ କର ଯୋଡ଼ିବ ! ତା’ପରେ ବୋଧ ହୁଏ ଆମକୁ ଅତିଥି ବୋଲି ଚେତନାରେ ଆଣି ଗୋଟିଏ ହାତରେ ଦଉଡ଼ିଟାକୁ ଧରି କହିଲା—

“ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହୃଦୟ ହେଲା—ତୁମର ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ତୁମକୁ ଆମେ ‘ବଡ଼େଇଘର’ ଶାଢ଼ୀ ଦେଲୁ ।

ବଧାତା ! ମୋ ଗୋଡ଼ତଳୁ ପୃଥ୍ବୀଟା ଖସିଗଲପରି ଲୁଗିଲା । ଭୟ
ଦେଲା ପଡ଼ିଯିବ । ଭାବିଲା, ଏ ସେ ଶାଢ଼ୀ ମିଳିଲା, ଏଥିରେ ମୁଁ ଦଶ ଟଙ୍କା
ଶୁଣେ କପରି ?

ଏତିକରେ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ ନିଜକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ଭାବିଥାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ କି
ଅଶୁଭବେଳରେ ହତାଶାର ଧରାଥିଲା; ଶାଢ଼ୀ ମିଳିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଜାତଲେକେ
ଧରିବସିଲେ ଶ୍ରେଣି ନ ଦେଲେ ଶ୍ରୀଛମୁକୁ ଅପମାନ ।

ଶ୍ରୀଛମୁକୁ ଅପମାନ ! ଏକା ମୁଁ ଦରିଦ୍ର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ; ମାତ୍ର ସେଉଁମାନେ
ଶ୍ରେଣି ଖାଇବେ ସେମାନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେ କପରି ? ତେଣୁ ରଜ୍ୟ, ରଜା ଓ ଜାତିଭାଇଙ୍କୁ
ଅପମାନରୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଆଉ ଚାଲିଛିଟଙ୍କା କରଜ ବଳି, ଆଗର
ଦଶଟଙ୍କାକୁ ମିଶାଇ ପରୁଣଟଙ୍କାକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ହ୍ୟାଣ୍ଡନୋଟ୍ ଲେଖିଦେଲା । ଶାଢ଼ୀ
ମିଳିବା ଶ୍ରେଣି ସରିବାପରେ ଏ ‘ବଡ଼େଇରହ’ଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଗାଆଣୀ ଗାଇଲା
ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଯାହା ଥିଲା ସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତି କରଜ ବାବଦକୁ ଦେଇ, ପିଲା-
କୁଟୁମ୍ବକୁ ପରଦୁଆରେ କୁଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡିକରେ ଆପିଦେଇ ଏ ‘ବଡ଼େଇରହ’ ଗଲେ
ବେଜଗାରପାଇଁ ରେଙ୍ଗୁନ ।” ଏହା କହି ସେ ତା’ର ହାତ ଗୋଡ଼ ଓ ମୁଣ୍ଡରେ
ଅଭିନୟ କରି କହିଲା—

“ଏଇ ବେଶରେ ରେଙ୍ଗୁନରୁ ଫେରିଲି ସାତବର୍ଷପରେ । ଦେଖିଲି,
ଯାହାଙ୍କର ରଙ୍ଗିନ ଆଶାରେ ଅକଳ ସମୁଦ୍ର ପାରି ହୋଇ ଆସିଥିଲା, ସେମାନେ
ମୁଠାଏ ଅଳ୍ପ ଅଣ୍ଟାରେ ଏ ସଂସାର-ସମୁଦ୍ରର ଆରପାଖକୁ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି ।
କପର୍ଦ୍ଦକଞ୍ଚୁନ ଏ ଶାଢ଼ୀବନ୍ଧା ‘ବଡ଼େଇରହ’ କେଜାଣି କାହିଁକି ପ୍ରାଣର ମମତା-
ଟିକକ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛୁଡ଼ିପାରି ନାହିଁ । “ଶ୍ରୀଛାମୁ” ଏବେ ତାଙ୍କର “ବଡ଼େଇରହ”କୁ
ଏହି ବ୍ୟବସାୟରେ ପେଟଭାତକୁ ରଖିଛନ୍ତି । କହ ବାବୁ, ଆପଣମାନେ କିଏ ?”

ଏହା କହି ସେ ପଞ୍ଜା ଦଉଡ଼ିଟାକୁ ଟାଣିଦେଲା । ଚନ୍ଦ୍ରିକାପରି ଆମେ
ହ୍ରିର ରହି ତା’ ଜୀବନର କାହାଣୀ ଶୁଣୁଥିଲୁ । ତମକି ଦେଖିଲୁ ସେ ସେହିପରି
ମୁଣ୍ଡପୋତି ପଞ୍ଜା ଟାଣିବାରେ ଲାଗିଛି । ବରଷାଲୁ, ଏ ସ୍ବପ୍ନ ନା ସତ୍ୟ !

ବେର ଦାସିଆ

କେବଳ ବେର କରି କରି ଦାସ ପରିତାର ନାଁ “ବେର ଦାସିଆ ।”

ବେର ଦାସିଆ ସାତ ବର୍ଷର କଦଳୀ । ଏହାପୂର୍ବରୁ ସେ ଆଠଥର ଜେଲ ଯାଇଥିଲା ।

ଦିନେ ଖାବନର ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ବେର ଦାସିଆ ନିଜର ପ୍ରିୟ ଜନ୍ମଭୂମି ଗବପଦର ଗାଁକଥା ଭାବିବସିଲା । ସେ ସମୟଟା କାହିଁକି ମାସର ସଂଧ୍ୟାବେଳ । ପଣ୍ଡିତ ଗଗନର ରଚରଡ଼ିଆ ରଙ୍ଗ ମେଘଭଳେ ଧଳାପରଦାଟିଏ ବଳୟ ବାନ୍ଧିଲପରି ଭାଲେଣ ଏବଂ ଖଣ୍ଡାହଣୀ ପଟ୍ଟର କପାଳବଦନ ଗୋଡ଼େଇ ଫୁଟିଦିଶୁଥିଲା ।

ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ଦୁଇଟା ଷ୍ଟେସନ ଥିଲା, ବେର ଦାସିଆ ନିଜ ନାଁ ନିଜେ ମନେ ମନେ ଭାବି କେତେଥର ଚମକିଲା । କେତେଥର ସେ ନିଜରୁ ଉଠିଲା ପରି ଆଖି ମେଲେଇ ଚାହିଁଲା । ଘର ଘର କରି ଗାଡ଼ିଟା ବାଲୁଗା ଷ୍ଟେସନରେ ରହିଲା—ଜନକୋଳାହଳରେ ପ୍ରାଚୀନ ପୁରୁଷ ଉଠିଲା । ଚଳିକାର ସେପାନରୁ ଦମକାଏ ଥଣ୍ଡାପବନ ବହୁଆସି ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହରେ ସାମାନ୍ୟ ରୋମ ଟାକୁରାଇ ଦେଇଗଲା । ଟିକଟ ଖଣ୍ଡିମାନ ଦେଇ ଯେତା ଗନ୍ତବ୍ୟସ୍ଥରେ ଯେ ଯୁଆଡ଼େ ଯାସୀ ଗଲେ; ମାତ୍ର ବେର ଦାସିଆକୁ ଆଲୁଅରେ ମଧ୍ୟ ବାଟ ଦିଶିଲା ନାହିଁ । ସାତ ବର୍ଷପରେ ସେ ମଣିଷ ହୋଇ ଫେରିଛି କି ଆଉ କଣ ହୋଇ ଫେରିଛି, ବହୁତ ଭାବି ମୁହାଁଟିରଖାନାର ପତ୍ରପଟେ ଯାଇ ଠିଆହେଲା । କିନ୍ତୁ ସମୟପରେ ଆଗରେ ନେଲି ପଛଦିଗର ଏକ ଚପଟିକୁ ଦେଖି ତା’ର ମୋହନିଆ ଭାଙ୍ଗିଲା । ଚମକିପଡ଼ି ଯେ ପଣ୍ଡିତମୁଖା ପାଦ ଚାଲିଲା । ବାଟ ଚାଲି ମାଇଲା, ଶେଷରେ ସେ ତା’ର ଘର ଘେଟିବ । ସେତେବେଳକୁ ମାଛି-ଅନ୍ଧାର ହୋଇଯାଇଥିବ । ସେତେବେଳେ ମୁହଁ ବାରି ହେଉ ନ ଥିବ; ହଠାତ୍ ସେ ଘରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଯିବ !

ଓହୋ ! ତା' ମନ ଭିତରେ ଝୁଞ୍ଚି ସ୍ବପ୍ନ ହେଲା । ଦରକୁ ଯିବ ! ଦୁଇଟି ବଡ଼ ବଡ଼ କଳା କଳା ଆଖି ଆସି ତା ଆଖି ପାଖେ ନାଗଲା । ଦୁଇଟା ସୁଗୋଲ ସୁନ୍ଦର ହାତ ତା' ଗୋଡ଼ତଳେ ଆସି ଲାଗିଲାପରି ଲାଗିଲା—ଦରର ଭରଣୀ ସ୍ବାମୀର ମୁହଁଟି ଆଗରେ ସକାଳ ବେଳାର ପଦ୍ମପରି ଫୁଟିଉଠିଲା । ତା' ପାଖେ ପାଖେ ପୁଣି ଆହୁରି ଚାରି ଛଅଟି ଛୋଟ ଛୋଟ ଆଖି, ଆହୁରି ଚାରି ଛଅଟି ଛୋଟ ଛୋଟ ହାତ, ଆହୁରି କେତୋଟି ଢଳଢଳ କଳକଳ ସ୍ବର... ଏସବୁ ଏକାଠି ଆସି ତାକୁ ବାଟରୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରି ନେଇଯିବାପାଇଁ ଚପୁର !

କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ସେ ସାତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର କଥା ! ମନେପଡ଼ିଗଲା, ସେ ଏ ମଧ୍ୟରେ ସାତ ବର୍ଷ କଟାଇ ଆସିଛି । ଏ ଭିତରେ ସେହି ହାତ, ସେହି ଆଖି, ସେହି ମୁହଁ କ'ଣ ଏକାପରି ଥିବ ? ସେହି ସ୍ବର କଣ ଏକାପରି ଶୁଣୁଥିବ ? ସବୁ ତ ବଦଳିଯାଇଥିବ । ତାକୁ ଯଦି କିଏ ଦୁଆରମୁହଁରେ ଚିହ୍ନି ନ ପାରିବେ, ସେ ଯେବେ କାହାକୁ ଆପଣାର ବୋଲି ବାରି ନ ପାରିବ... ତେବେ କଣ ହେବ ! ତା' ପକ୍ଷରେ ଏ ଏକ ମହାସମସ୍ୟା ହେଲା ।

ଦାସିଆର ଦେହ, ମନ ଜଡ଼ ହେଲାପରି ଲାଗିଲା । ଗାଁମୁଣ୍ଡ ବରଗଛ, ଗାଁ ଶେଷ ପାଖ ବଲ୍ଲ କିଆରି, ଗାଁ ଭିତରର ଭୁଲସୀ ଚଉଁର, ଗାଁର ବୁଢ଼ା ରଘୁ ପାଇକରା, ଗାଁର ପୁରୁଣା ଭାଗବତପିଣ୍ଡି... ଏସବୁର ଛବି ତା' ଆଖିଆଗରେ ଆସି କେଡ଼େ ବେଗେ କେତେ ବେଗରେ ନାଚିଗଲେ । ଏହିପରି ସମୟରେ ଖୁବ୍ ଦୂରରେ ଦୁଇଟି ତାରାର ପାଖାପାଖି ଆକାଶଦୀପର ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ଆଲୁଅ ଦେଖାଗଲା । ଦାସିଆ ବିଚାରିଲା, ଏ ଯଦି ସ୍ବାମୀର ଭୁଲସୀ ଚଉଁରର ବଡ଼ ହୋଇଥିବ... ଏ ଆକାଶଦୀପକୁ ସେ ଯେବେ ମୋଡ଼ିବ କାମନାରେ ମନ୍ଦ୍ୟା ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଣୁଥିବ...

ପାଦ ଦୁଇଟା କେତେବେଳେ ଥକିଲା, କେତେବେଳେ ଚାଲିଲା । ଜଣା-ଯାଉଥିଲା, ସେ ପଦେ ପଦେ ନାନା ଭାବନାରେ ଛନ୍ଦ ହୋଇପଡ଼ୁଥିଲା । ହଠାତ୍ ଦୂରରେ ଗାଁ ଗହଳ ଶୁଭିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଅନ୍ଧାର ମାଡ଼ିଆସୁଥିଲା, ବିଲ-ମାଳରେ କେବଳ ବେଙ୍ଗୁଡ଼ାକ ହିଡ଼ିତଳ ପାଣିକୁ ଡେଇଁପଡ଼ି ପଥିକର ପଦା-ଦାତରୁ ରକ୍ଷାପାଉଥିଲେ । ଧାନ କିଆରିର ଥୋଡ଼ମରା ଧାମମୁକା ସବୁ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ଭାବରେ ଆକାଶର ତଳା ମେଘମାଳାକୁ ଚାହିଁରହିଲା ପରି ଚାହିଁଥିଲେ । କେଉଁ ହିଡ଼ିତଳେ ମନ୍ଦ୍ୟ ପାଣି ଚାଲି ଖେଳିବା ବାଲି ଖେଳରେ ଖୋଇ କୁଳୁକୁଳୁ ରବରେ ଆଉ କିଆରିକୁ ବହିଯାଉଥିଲା । ପବନସୋତରେ ସେତେବେଳେ

ଧାନପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଖସି ଶବ୍ଦ କରି ବ୍ଲେର ଦାସିଆର ଶବ୍ଦନାକାଳ ମନକୁ ଦୂରର ଆକାଶପଥ ଆଡ଼କୁ ନେଉଥିଲା !

ଗାଁର ଗୋହିଷ ବାଟ ପଡ଼ିଲା । ଜଣାପଡ଼ିଲା, ସେ ଯେପରି ତା'ର ଜୀବନର ଏକ ମହା-ଗୋହିଷ ପଥରେ ଚାଲୁଛି । ଆଗ ପଛରେ ସେ କାହାକୁ ଦେଖିଲା ନାହିଁ । ଏକାକୀ...ଏକାକୀ ବ୍ଲେର ଦାସିଆ ଗୋହିଷ ଶେଷରେ ଯାଇ ଠାଏ ଥକାମାରି ଠିଆହେଲା । ଗାଁଦାଣ୍ଡରେ ପିଲେ ଖେଳୁଥିଲେ, ପିଣ୍ଡାରେ ଠା-ଠା ହୋଇ ଲୋକ ବସି ବାରୁଆଡ଼ର ବାରକଥା ପକାଇଥିଲେ । କେଉଁ କଥାରେ ପାଣି କେତେ ଓ କେଉଁ ଧାନର ଫଳ କିପରି, ମଧୁ ପରିଡ଼ା ଓ ଦାମ ଗୁଜର ଏ ବର୍ଷ ଧାନ କଟାହେବାବେଳେ ଫୌଜଦାରୀ ହେବା ସମ୍ଭାବନା ଅଛି କି ନାହିଁ, ଇତ୍ୟାଦି କେତେ ରକମର ଗପ ! ଦେଉଳର ପଥରମୁଖିପରି ନିଶ୍ଚଳ-ଭାବରେ ରହି ଦାସିଆ ସବୁ ଶୁଣିଲା ।

ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗାଖଣ୍ଡିକ ଛଡ଼ା ତା'ପାଖରେ ଆଉ ଲୁଗା ନ ଥିଲା; ମୁଣ୍ଡରେ କେବଳ ଖେଣ୍ଡେ ଚାପ ଗାମୁଛା ଗୁଡ଼େଇ ଦେଇଥିଲା । ସାତ ବର୍ଷପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ବେଶରେ ସେ ସେହି ଗାଁରୁ ସେହି ଗୋହିଷ ବାଟେ ଧସି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା, ସାତ ବର୍ଷପରେ ସେହି ସମୟର ସେହିପରି ଏକ ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ସେ ସେହିଠାରେ ଆସି ଠିଆ ! ଗଲବେଳେ ଅପରାଧୀଭାବରେ ସେ ବଡ଼ ସଂକୋଚରେ ପାଦ ଚାଲୁଥିଲା; ଏବେ ଫେରିଲାବେଳେ ତହୁଁ ବଳି ଶତଗୁଣ ସଂକୋଚରେ ଠିଆହେଲା । ଏପାଖେ ସେପାଖେ କଥାବାଡ଼କୁ ଚାହିଁଲା, ହତାଶ ପଥିକପରି ଥରେ ଆକାଶ ଉପରକୁ ଆକାଶପଥକୁ ଆଖିପକାଇ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିଲା ।

ସେତେବେଳକୁ ରାତି ଦୁଇ ଘଡ଼ି ହେବ । ଗାଁର ମକଦ୍ଦମଙ୍କ ଘରପିଣ୍ଡା ଛଡ଼ା ବାକୀ ସବୁ ପିଣ୍ଡାରୁ ଗହଳ କମିଆସିଲା । ଜୀବନରେ କେତେ ରାତି ସେ ସେହି ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲୁଛି; କିନ୍ତୁ ସେସବୁ ଚାଲିଠାରୁ ଏଥର ଚାଲି ଭଲ ପ୍ରକାର ହେଲା । ସେଇ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ସେ କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକ ଦେଖିପାରୁଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଆଜିର ଏ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ତାକୁ ଜଗତ-ସଂସାର କିଛି ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । କେବଳ ଧୂସରମଣିର ବଡ଼ ବଡ଼ ଛଳଛଳ ଆଖିପରି ଆକାଶର ତାରାଗୁଡ଼ିକ ତାକୁ ନାନା ଇହସ୍ୟମୟ ଦେଖାଗଲେ । ସାନ ସାନ ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ପରି ପବନ ତା'ର ପିନ୍ଧିବା ଲୁଗାକୁଞ୍ଚି ଡଳାଇ ଦେଇ ବହିଗଲା । ସେ ତମକି ଠିଆହେଲା...

ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି... ଶେର ଦାସିଆ ଏ ମୁଣ୍ଡର ଘର ପାହାଚ ଗଣିଗଲା । ମନେ ମନେ ଠିକ୍ କରିନେଲା, ଏଟା ଦାସକ ଘର, ସେଟା ପଲେଇଙ୍କ ଘର, ସେଟା ପଧାନଙ୍କ ଘର । ସୁନ୍ଦରଘର ପଡ଼ିଶାଘର ତାର ଘର । ଗଣି ଗଣି ଯାଇ ସେ ଏକ ଘର ପାଖେ ଠିଆହେଲା । ମନରେ କେତେ ଦୋ-ଦୋପାଞ୍ଚ ଭାବନା ଆସିଲା । ପାହାଚ ଉପରେ ପାଦଦେଇ ପୁଣି ଥକ ଚାରିଦିଗକୁ ଚାହିଁଲା । ତାର ମନେପଡ଼ିଲା ଦାଣ୍ଡଦୁଆର ନଡ଼ିଆ ଗଛ କଥା । ସାତବର୍ଷ ତଳେ ତାର ନଡ଼ିଆ ଗଛ ଦୁଇଟା ବୁକେ ଉଠରେ କଣ୍ଟା ମେଲାଇ ରଥର ପକାଇଥିଲେ, କାହିଁ ସେ ଗଛ ଦୁଇଟା ତ ସେହି ଦୁଆରମୁହଁରେ ନାହିଁ ! ସେ ଭୟ ସଂକୋଚରେ ପାହାଚ ଉପରୁ ପାଦ କାଢ଼ିଆଣିଲା ।

ପୁଣି ଆଗକୁ ଚାହିଁଲା—ଦଶବାର ହାତରେ ଗଛର ଶୀତ ଗୁଲ ବାରିହେଲା । ମୁହଁଟେକି ଦେଖିଲା କେତେ ଯୁଗର ପ୍ରକାଶକାୟ ବୁଦ୍ଧିଷୁ ଗଣସ ପରି ଦୁଇଟା ଗଛ ଆକାଶକୁ ଉଠୁଛନ୍ତି । ଉପରେ ଗଛ ବାହୁଙ୍ଗା ଭିତରେ କେତେଟା ବଗ ସେ ଗଛରେ ବସା ବାନ୍ଧି ରହିବାକୁ ଆସି ବସବର ପକ୍ଷୀ ଫଡ଼୍ ଫଡ଼୍ କରି ପ୍ରଦୋଷକାଳୀନ ଆସନ୍ନ ମାରବତା ଭଙ୍ଗ କରୁଥିଲେ । ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଦାସିଆ ଉପରେ ଚାହିଁଲା । ତାକୁ ଦେଖାଗଲା, ସତେ ଯେପରି ଗଗନର ତାରା-ରଜ୍ୟକୁ ଛୁଇଁବାପାଇଁ ଗଛ ଦୁଇଟା ପାଖ ପାଖି ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ରହିଛନ୍ତି । ସେହି ଗଛ ଉପରେ ଉଡ଼ି ତାରା-ରଜ୍ୟକୁ ଯିବାପାଇଁ ବଗରୁଡ଼ାକ ସତେ ଯେପରି କଳ ଲଗାଇବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛନ୍ତି ।

ଦାସିଆର ସ୍ମୃତିରଜ୍ୟରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ନବ ଭାବନାର ଗୁପ୍ତାପଡ଼ିଲା । ଗଛ ଦୁଇଟା ତା'ର ହାତ ପାଖାପାଖି ନ ଥିଲେ ସେହିଠାରେ ସେ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଯାଇଥାନ୍ତା । ହଠାତ୍ ଗୋଟେ ଗଛକୁ ଭାବଦେଇ ଠିଆହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର ମନଟା ତାର ବାତବତ୍ତପରି ଉଡ଼ିଲା । ବିଚାରିଲା ତେବେ କଣ ଗାଁଟା ଗବପଦର ନୁହେଁ ? ନା, ଗବପଦର ଗାଁ । ପରିଡ଼ା ଘରର ଚଉଁରା ଅଛି, ପଧାନ ଘରର ଖମାରଘର ଅଛି, ଦାସକ ଘରର ମେରଦା ଅଛି... କିନ୍ତୁ... ଶେର ଦାସିଆର ଘର କାହିଁ ?

ଟିକିଏ ଥୟ ଧରି ଦାସିଆ ଦୁଇ ନଡ଼ିଆଗଛ ମଝି ଯିବା ଉପରକୁ ଗୋଡ଼ ବଢ଼ାଇଲା । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦାସ ମାଡ଼ିରହିଛି, ତା' ଭିତରେ ପଥର ପାହାଚ ! ଗୋଡ଼ ମାରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦାସିଆ ଦେହ ଭିତରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଚରଙ୍ଗ ଖେଳିଗଲା ।

ବିରୁଦ୍ଧ, ସତେ ଅବା ତା'ର ସେହି ହାତଗଡ଼ା ପାହାଚ ସାତବର୍ଷ କାଳ ତାହାର ଅଗ୍ରବରେ ଯାଏ ଭିତରେ ଲୁଚିରହିଛି । ପାଦ ବଢ଼ାଇଲା, ପାଦ ଚାଲିଲା... ପାହାଚଉପରେ ପାହାଚ, ଦଶ କି ଏଗାର ପାହାଚ...ଗଣ୍ଡର ସୃଷ୍ଟି-ସମୁଦ୍ରରେ ବୁଡ଼ି ସେହି ସାମସଡ଼ା ପାହାଚଉପରେ ପାଦ ଦେଇ ଦେଇ ସେ ଯାଇ ମେଲା ଉଡ଼ିଉପରେ ଠିଆହେଲା ।

ସେତେବେଳକୁ ତା'ର ଦେହଟା ସେହି ପଥର-ପାହାଚପରି ନିର୍ଜୀବ ହୋଇଆସିଥିଲା । କାର୍ତ୍ତିକ ମାସର କାରରମିଶା ପବନ ଦମକାଏ ଆସି ତା'ର ଦେହ ଛୁଇଁଦେଇଗଲା । ଗୁରୁ-ଛଅ ମାସ ବସୁସର ସାମଗ୍ରୀତାକ ଭିତରେ କେତେ ପ୍ରକାରର ମଣା ମାଛ ପୋକ ବସା ବାନ୍ଧିଥିଲେ; ଭଣ୍ଡାଣ ଗଣଗଣ ହୋଇ ତା'ର ଗୁରୁପଟେ ଦେଇଗଲେ । ସେଥିପ୍ରତି ତାର ଆତ୍ମା ନଜର ନାହିଁ । ଉଡ଼ି ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ସେ ଗୁରୁଦିନକୁ ଚାହିଁଲା । ତା'ର ଦୁଇପାଖେ ବାଜପଣୀ ଶିକାର ଧରି ଡେଣା ମେଲେକଲା ପରି ଦୁଇ ପଡ଼ିଗାର କାଣ୍ଡମର ଛୁଟ ଦୁଇଟା ସେହି ମେଲା ଉଡ଼ି ଉପରେ ଝୁଙ୍କିପଡ଼ିଥିଲେ । କେତେ ଦିନ...କେତେ ବର୍ଷ ତଳୁ ସେ ସେହି ଜମି-ଶୁଳ୍କିକ ଗୁରୁପଦର ଗାଁରେ ମେଲା ଉଡ଼ି ହୋଇପଡ଼ିଛି, ସେ ପ୍ରଶ୍ନର ଜବାବ ସେଠାରେ ଦାସିଆକୁ କେହି ଦେଲେ ନାହିଁ । ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଖରବରେ ସେହି ମଣାବଣ ଭିତରେ ସେ ମେଣ୍ଟା ହୋଇ ବସିପଡ଼ିଲା !

ଅନ୍ଧାର ରାତି; ମାସ ଦାସିଆର ହୃଦୟ ଭିତରେ କେତେ ବର୍ଷତଳର ସୃଷ୍ଟି-ଘାପ ଜଳଉଠିଲା । ସେ ଦେଖିଲା—ତାର ପାଞ୍ଚ ବଖରା ଘର, ପନ୍ଦର ହାତ ଓସାରର ଅଗଣା; ସବୁ ପରିଷ୍କାର, ସବୁ ସୁକ୍ଷ୍ମ ସୁନ୍ଦର । ବାର ବରଷର ବାଳକକୁ ସେ ଭିତରେ ବାପ ମା' ଗୁଡ଼ିଦେଇ ଏ ସଂସାରର ଲାଳାଖେଳା ସାରି ଦେଇ ଗଲେ । ବାର ବରଷର ମଫସଲ ଦାଳକ ପ୍ରାଣରେ କେତେଥର ଆଶାର ଘାପ ଜଳିଲା, ଲାଗିଲା । ବାହୁବଳରେ ସେ ଅଝାଡ଼ି ଜଙ୍ଗଲରେ ପଶି, ଖରବଦେ ଖରବେ ତାଳୁ ଦେଖାଇ, ନଈବଢ଼ି ଭିତରେ ପଡ଼ି, ଭାଲେସା ଦଣ୍ଡଶିଳା ଲାଘି, କେତେପ୍ରକାର ବାରୁ ଦେଖାଇଲା । ପେଟ ପୋଷିବାପାଇଁ କେତେ କଣ ଉପାୟ କରିବିଲା । ତାହାର ସାହସକୁ ଲୋକେ ପ୍ରଶଂସା ଯେପରି କଲେ, ପେଟପୋଷା ଉପାୟକୁ ସେପରି ନିନ୍ଦା ମଧ୍ୟ କଲେ । ତା'ପରେ କେତେ ବର୍ଷ ଗଲା, ଖାଦନର ସଙ୍ଗିନୀ ଆସି ପାଖରେ ମିଳିଲା । ପାଞ୍ଚ ବଖରା ଘରକୁ ସେ ଆଲୁଅ କରିଦେଲା । ଯୁବକର ମନ ବଚନକୁ ସେ ଅଧିକାର କରିବିଲା । ସେ ହସି ଯୁବକକୁ ହସାଇଲା, ସେ କାନ୍ଦି ଯୁବକକୁ କନ୍ଦାଇଲା । ଏହିପରିସ୍ଥାବେରେ ତା' ଖାଦନପଥରେ ନାନା ଫୁଲ ଫୁଟିଲା ।

ତମେ ଯୁବକ ପରିଷ୍କାର ବାଟ ଭୁଲିଲୁ । ଗାଁରେ ତାକୁ ଚୋର କହିଲେ, ପାଞ୍ଚଶଶି ଗାଁରେ ତା' ନାଁରେ ଅପବାଦ ଶୁଣାଗଲା । ଶେଷରେ ତାକୁ ଜେଲ ଯିବାକୁ ହେଲା । ଥରେ ନୁହେଁ, ଦୁଇଥର ନୁହେଁ, ସାତଥର ଜେଲ ଗଲା— ଶେଷକୁ ତାର ନାଁ ହେଲା 'ଚୋର ଦାସିଆ' । କେତେ ଥର ବିଚାରଣା, ଏ ଦୃଢ଼ି ଛାଡ଼ିଦେବ, ପର ଜନ୍ମରେ ହାତ ଦେବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରଖିପାରିଲ ନାହିଁ । ତମକଲା ପରି ଦେଖିଲା, କାହିଁ ଘରମଣି ତ ପାଖରେ ନାହିଁ, ପାଞ୍ଚ ବଖରା ଘର ତ ମାଟି ସଙ୍ଗରେ କୁଆଡ଼େ ମିଶିଯାଇଛି ।

ପ୍ରାଣର ସଙ୍ଗାଳିଗୁଡ଼ିକ ତ କୁଆଡ଼େ ଲୁଚିଯାଇଛନ୍ତି । ପାଗଳଙ୍କ ପରି ସେ ଦୁଇବୁରି ଥର ଦୁଇ ହାତକୁ ଦୁଇପାଖେ ଘାସଉପରେ ଦୁଲୁଇଦେଲା । ଘାସ ଛଡ଼ା ତା ହାତରେ ଆଉ କିଛି ବାଜିଲା ନାହିଁ । ହାତ ଟେକି ମୁହଁ ପାଖକୁ ନେଇ ଚାହିଁଲା, ଘରମଣିକ ସେ ହାତ ମୁଠାରେ ପାଇଛି କି ? ଆହା, ଧରା ନ ଦେଇ ସେ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଲା ? ବିଚାରଣା—ସେତେ ଏହି ବାଟେ କାଶରେ ପାଣିମାଠିଆ ଧରି ଫେରୁଥିଲା, ଏହି ବାଟେ ତ କେତେଥର ମୁଁ ତାକୁ ଚୋରିକି । ତା'ର ପାଦର ଅଳତାରେ ତ ଏହି ବାଟ କେତେଥର ରଙ୍ଗ ହୋଇଛି — ସେ ଆଖି ମେଲେଇ ଚାହିଁଲା—ଆଖିମୁହଁ ଭାବିଲା; ମାସ ଭାବନାର କୂଳଥଳ ପାଇଲା ନାହିଁ ।

କେବେ କ'ଣ ଚୋର ଦାସିଆର ଘରଟା ମେଲୁଡ଼ୁ ହେବା ସତ କଥା ? କେତେ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ କେତେ ବିବାଦ କରିଥିଲା । କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ କେତେ ଥର କଥା ଫୁଡ଼ି କରି କହିଥିଲା; ସେମାନେ କ'ଣ ଦାଉ ସାଧିଲେ ? ଯେହି ଏକା ଭାବନା ତା'ର ମନକୁ ଅଧିକାର କରିବସିଲା—ଜେଲ ଯିବାକୁ ମାସେ ଥିଲା ମୁଁ ପ୍ରଧାନ ଭାଇ ସଙ୍ଗେ କଳି ଲଗାଇଥିଲି, କିନ୍ତୁ ଫେର୍ ବରଷକ ତଳେ ତ ତା' ପୁଅକୁ ପୁଅମୁହଁରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲି । ଶ୍ରାବଣ ବଢ଼ିରେ ଶାଳିଆର କୂଳବୁଡ଼ା ପାଣିପୁଅ ଭିତରେ ପ୍ରଧାନପୁଅ ଭସିଯାଉଥିଲା, ସମସ୍ତେ ହଟିଗଲେ— ମାସ ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଯେ ଅଣ୍ଟାଉଡ଼ି ତାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲି, ସେ କଥା କ'ଣ ପ୍ରଧାନ ବୁଡ଼ା ଭୁଲିଗଲା ?

ଏହିପରି କେତେ କଥା ଦାସିଆ ମନକୁ ଛୁଇଁଲା; କିନ୍ତୁ କୌଣସିଟା ତାକୁ ସତ ବୋଲି ବୋଧ ହେଲା ନାହିଁ । ପୁଣି ସେ ଭାବିଲା—ଲୋକେ କହନ୍ତି, 'ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ଯୋଡ଼ିଏ କଥା, ପାପ-ପୁଣ୍ୟ ଯୋଡ଼ିଏ କଥା, ଭଲ-ମନ୍ଦ ଦୁଇଟା ବାଟ । ଅଧର୍ମ କଲେ, ପାପ କଲେ, ମନ୍ଦରେ ମାଡ଼ିଲେ ସବୁ ଅହିତ ଆସି ଘଟେ ।'

ଘେର କଲ, ଅଧମଁ ବୋଲି ଶ୍ରବଣ ନାହିଁ । ଜେଲ ଗଲ, ତାକୁ ମୋ ପାପର
 ଫଳ ବୋଲି ଶ୍ରବଣ ନାହିଁ । ଭଲ ବାଟରେ ନ ଯାଇ ମଠ ବାଟରେ ପାଦ
 ଚାଲିଲ । ସେଥିପାଇଁ ଦିନେ କାନ୍ଦିଲ ନାହିଁ .. ଅନୁକାମ କଲ ନାହିଁ । ତେଣୁ
 ବୋଧ ହୁଏ ପ୍ରଭୁ ମୋତେ ଏକାବେଳକେ କନ୍ଦାଇଦେବାପାଇଁ, ମୋର ସବୁଯାକ
 ପାପର ଏକାବେଳକେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତପାଇଁ, ମୋର ସୁଖର ସଂସାରକୁ ଛାଡ଼ିବାର
 କରି ଏପରି ମାଟି-ଢା କରି ପକାଇଦେଲେ ? ତେବେ କଣ ଜଗନ୍ନାଥେ ମୋ'ପାଇଁ
 ତାଙ୍କର ସିଂହଦ୍ବାର ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ମୋ କୁଟୀର ଉଆସର ସିଂହଦ୍ବାରକୁ
 ଚୁନା କରିଦେଲେ ? ମୋ ଘୁରାମଣି ! ... କାହିଁ ଗଲା ମୋର ଘୁରାମଣି ? ପଦେ
 ଦେଲେ ତାକୁ କହିପକାନ୍ତି, ଥରେ ଦେଲେ ତାକୁ ବୁଝାଇ ଯାଆନ୍ତି; ଏତେ ପାପ
 କଲ ଯେ ଶେଷରେ ତାକୁ ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା ! ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଜେଲ ଛେଡ଼ି
 ବୁକୁକୁ ଜେଲ ଘରର ପଥରକାନ୍ଥ ପରି ଟାଣ କରିଦେଲା । ଏବେ ତାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ
 ମିଳିଲା ! ସେଥିପାଇଁ କ'ଣ ଏ ମେଲା ଡିହରେ ବସି ଏପରି ଲୁହ ଢାଳିବାକୁ
 ବସ୍ତବ ଥିଲା ? ଦାସିଆ ଆଖି ଭିତରେ ମୁଣ୍ଡ ପୁରାଇଦେଇ କେତେ ସମୟ
 ବୁକୁକୁ ଚିପିଥିଲା । ଘନ ଘନ ନିଃଶ୍ବାସ ଗୁଡ଼ିକରେ ଭାବଦେଇ ଉଠିବାକୁ
 ଚେଷ୍ଟା କଲା; କିନ୍ତୁ ତଳକୁ ତାର ହାତ ପାଇଲା ପରି ତାକୁ ଲାଗିଲା ନାହିଁ ।
 ଓହ୍ଲା ! କେଡ଼େ ଗଭୀର ! ତା'ର ଆଖି ପାଇଲା ନାହିଁ, ଚାହିଁଲେ ମୁଣ୍ଡ
 ଗୁଲେଇଗଲା । ସେହିଠାରେ ପାପର ବିଶ୍ୱାସିକାରେ ସଂସାର ତାକୁ ଉପହାସ
 କଲା । ସେହି ଗଭୀର ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ଚିତ୍କାର ଶୁଣିଲା—“ଏ କ କଲ ! ଏ କ
 କଲ ! ରକ୍ଷା କର, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କର !” ଘେର ଦାସିଆ ସେ ସ୍ବର ବାରିପାରିଲା ।
 ସାତ ବର୍ଷ ତଳର ସେହି ନାଗକଣ୍ଠର ମଧୁର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଶୁଣି ସେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ
 ହୋଇଗଲା । ତା ଉପରେ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ, ତା ତଳେ ଅତଳ ସାଗର—ସେ
 ଯାଏ କୁଆଡ଼େ ? ମୃତ୍ୟୁରାୟରେ ତା'ର ଦେହ କମିଲା । ବୈଶାଖ ମାସର
 ଉଦୁଉଦିଆ ଖରାବେଳର ମଣ୍ଡଳିକା ପରି ସମଗ୍ର ସଂସାରରେ ତା'ର ପାପର
 ଛପ ଘୁସିଲପରି ଜଣାପଡ଼ିଲା । ଶ୍ରବଣ—ମନୁଷ୍ୟର ଶ୍ରାବ୍ୟରେ କି ଏପରି ଘଟେ ?
 ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥେ କି ଏପରି ଘଟାନ୍ତି ? ଏ ମୋର ପାପର ବିଶ୍ୱାସିକା—ଏ ମୋର
 ପାପର ଫଳ । ଦେଖୁଛି, ମୋରପାଇଁ ଏ ଅତଳ ପାତାଳ ଖୋଳା ହୋଇଛି—
 ଏ ପାଖରେ ଗର୍ବ ସାମଲ, ଦାସ, ଜେନା, ବରାଳ ଘର ସବୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଠିଆ
 ହୋଇଛନ୍ତି । କେହି ତ ମୋତେ ଟାଣି ନେଉ ନାହାନ୍ତି । କେହି ତ ମୋ
 ଘୁରାମଣିକି ଅଣ୍ଟା ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ନ କଲେ କ'ଣ
 ଆଉ ମୋର ମେଲା ଡିହରେ ଘର ହେବ, ହଜିବା ଘୁରାମଣି ଫେରିଆସିବ ! ... ନା,

ନା, ଆଉ ଜୀବନରେ କିଛି ଲଭ ନାହିଁ—ଡେଇଁପଡ଼େ ଏ ପାତାଳ ଗର୍ଭକୁ ।
 ଏଇଠି ମୋର ସବୁ ବଳ-ବିହମ, ପାପ-ପୁଣ୍ୟ, ଧର୍ମ-ଅଧର୍ମର ବିରୁଦ୍ଧ ହେଉ ।
 ଏହା କହି ସେ ଘୁମ୍‌କନା ଡେଇଁପଡ଼ିଲା । ଦେଖିଲା, ସେ ଚାରିପଟେ ପଥରକାନ୍ଥ-
 ବନ୍ଧା ଏକ ଘରେ ପଡ଼ିଛି । ତେଜା ଆସିଲା । ଚାରିଆଡ଼କୁ ହାତ ମାଇଲା । ସେ
 ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ କାନ୍ଥ ବାରିଲା, ଏକ ଦିଗରୁ କ୍ଷୀଣ ସ୍ତୋତରେ ପବନ ଟିକିଏ
 ବହିଆସୁଥିଲା । ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇ ସେଠି ଠିଆହେଲା । ସେଠି ଲୁହାର
 ଶାବଳରେ ଦୁଆର ତିଆରି । ତେଣେ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଶୁଭିଳ—“ଏକ୍, ଦୋ,
 ତିନ୍ ।”

ଘେର ଦାସିଆ ତମକିପଡ଼ିଲା । ବୁକୁରେ ହାତ ମାଇଲା, ବୁକୁରେ
 ତାହାର ଦାଗୀପଟା ଓହ୍ଲାଇ ଦେଖିଲା । ଜାଣିଲା ସେ ପୁରୀ ଜେଲର ୧୩୨୫
 ନମ୍ବର ଦାଗୀ । ମନେପଡ଼ିଲା, ସନ୍ଧ୍ୟା ନ ହେଉଣୁ ସେ ଘର କଥା ବିରୁଦ୍ଧ,
 ସେହର ପିଲାଗୁଡ଼ିକ ମୁହଁ ମନେ ପକାଇ ଜେଲର ନିର୍ଜନ ଗୁମ୍ଫା ଭିତରେ ଆଣି
 ଭିତରେ ମୁଣ୍ଡ ପୂରାଇ ଭାବୁଥିଲା ସାତବର୍ଷ କେବେ ପୂରିବ—ସେ କିପରି ଯାଇ
 ଘରେ ପହଞ୍ଚିବ, କିଏ କିଏ ତାକୁ କିପରିଭାବରେ ଦେଖିବେ । ନିଜାଣିଭାବରେ
 ସେ ଜେଲର ଲୁହା କବାଟକୁ ଆଉଜି ବସିପଡ଼ିଲା । ଗଣିଲା—ଆହୁରି ଛ’ ବର୍ଷ
 ଦଶ ମାସ ବାକୀ !

ଶେଷ ଭକ୍ତ

କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଯାଯା.....

ଚଣ୍ଡେଶ୍ୱର ବେଢ଼ାରେ ଲୋକସମାଗମର ସୀମା ନାହିଁ ।

କେତେ ଯୁଗର ସ୍ମୃତି ପରମ୍ପରା ଧରି ସେ ଯାଯା ଚାଲିଆସିଛି । ସେ ଅଞ୍ଚଳର ମାନବ କଲ୍ପନାର ସୀମା ପାର ହୋଇ ଯେଉଁଦିନ ସେ ମନ୍ଦିର ଗଗନକୁ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଉଠିଲା, ସେହି ଅଜ୍ଞାତ ଦିବସରୁ ଏ ଯାଯା ଚାଲିଆସିଛି ବୋଲି ଜନଶ୍ରୁତି ।

ସବୁ ବର୍ଷପରି ଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ଜାକଜମକରେ ଯାଯା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସବୁ ବର୍ଷପରି ଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ କଳା-ନାଲ-ବସନପରିହୃତା ପକ୍ଷୀ ରମଣୀର ଘାଙ୍ଗୁଡ଼ି ପ୍ରହୃତଲଗା ପଦଶବ୍ଦରେ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଥରିଉଠିଲା । ସବୁ ବର୍ଷପରି ବଟୁଆଖୋସା, ମଠାପିନ୍ଧା, ପକ୍ଷୀବାସୀର ପାନଖିଲଭରା ମୁଖର କଳସେଳରେ ଗ୍ରାମ ଭଲ ପୂରିଉଠିଲା । ବିକୃତ ବଙ୍ଗଳାମିଶ୍ରା ଓଡ଼ିଆ କାର୍ତ୍ତିନର ତାନ ପୃଥ୍ବୀ ଗଗନକୁ ସତକିତ କରିଦେଲା । ସବୁବର୍ଷପରି ନାଟତାମସା, ଦୋକାନପତ୍ର, ବିକାକଣା, ଦେବଦର୍ଶନ, ମାଳୀ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଟଣାଓଟବ ସବୁ ଏକାପରି ଚାଲିଲା ।

ଏହିପରି ଶୀର୍ଷକ୍ଷେପର ଅତି ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ପାସପଡ଼ାର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର କୁଟୀର ଭିତରେ ଯାଯାର ପୂର୍ବଦିନ ଏକ ରକ୍ତାରକ୍ତି ଘଟଣା ଘଟିଗଲା ।

ଘଟଣାଟା ସଂସାରରେ ନୂଆ ନୁହେଁ, ସବୁବେଳେ ଘଟେ । କେବଳ ଘଟି ନ ଥିଲା ଥରେ, ସେତା ଯୁଗରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅମଳରେ । ସେତେବେଳେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ବଣରେ ପଶିଲେ ମିନା, ଠେଙ୍ଗା ଧରି ଭାଇର ମୁଣ୍ଡ ଫଟାଇ ଭାଇଭାଗ ବାଣ୍ଟିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନ ଥିଲେ ।

ତେଣୁ ପାସପଡ଼ାର ଘଟଣା ବେଶୀ କିଛି ଗୁ ରୁଚର ଧରଣର ନୁହେଁ । ଭାଇଭାଗପାଇଁ ତାହା ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଣ୍ଡଗୋଳ—ସେ ଭିତରେ କରୁଣ ଚିତ୍କାର,

ସେ ଭିତରେ ସାନଭାଇର ହୋଧମିଶ୍ରିତ ଅସହ୍ୟ ବାକ୍ୟବାଣସ୍ପନ୍ଦିତ ବାହୁସ୍ପନ୍ଦିତ ଠେଙ୍ଗାଘାତରେ ବଡ଼ଭାଇ ମୁଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତପାତ । ଏତିକି ମାସ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ।

ଲୋକେ — ମଫସଲ ଲୋକେ ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକଭାବରେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦ୍ଵାପର ଯୁଗର କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ପଡ଼ିଆଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ନିଜ ନିଜ ଘରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିଆସୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପାସପଡ଼ାର ଏ ରକ୍ତପାତ ସମ୍ଭାବ ପାଇ ଜିଭ କାମୁଡ଼ି, କାନରେ ହାତ ଦେଇ ଅରୁଚାନଦଙ୍କ ମାଳିକା ଗାଇଲପରି କହିଲେ — “କଳ ଶେଷ ହେଲା । ଭାଇକ ଭାଇ ଚିହ୍ନିଲ ନାହିଁ...ଆଉ ଧର୍ମ ନାହିଁ...ନାହିଁ...”

ଧର୍ମ ଅଛି କି ନାହିଁ ସେକଥା ସାନଭାଇ ଗୋପିଆ ବୁଝିଲ ନାହିଁ । ବଡ଼ଭାଇର ଭାଗ ପାଇବାର ଅଧିକାର ଅଛି କି ନାହିଁ, ଆଉ ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ତା’ର ଲଢ଼ିବାକୁ ବଳ ଅଛି କି ନାହିଁ ସେ ଦେଖିନେଲା । ତା ଫଳରେ ବଡ଼ଭାଇ ରଘୁଆର ରକ୍ତପାତ !

ଘରେ ଏ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧପାଇଁ କିଛି ନ ଥିଲା । ଦୁଇ ବଢ଼ଭାଇ ଘର, ଦୁଇଟି ବଳଦ, ଦୁଇଟି ପରୁଣ ଟଙ୍କାର କରଜ ତମସୁକ ଓ ପେଟକୁ ମୁଠାଏ ପିଠିକ ଖଣ୍ଡେ ଦେଇ ପୋଷିବାପାଇଁ ବୁଢ଼ୀ ମାଆଟିଏ !

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଏ ଗଣ୍ଡଗୋଳ । ରାତି ପାହିଲେ ଚଣ୍ଡେଶ୍ଵର ବେଢ଼ାରେ ଯାସା । ଗୋପିଆକୁ ସେ ରାତିରେ ଆଉ କେହି ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ।

ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିଲା ସେ ରହିଲା ଘରେ; ଆଉ ସେ ମୁଣ୍ଡ ଫଟେଇଲା ସେ ସୁପ୍ତ ଶରୀରରେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା କେହି ଜାଣିଲେ ନାହିଁ । ମାସ ବୁଢ଼ୀ ମାଆ କାନ୍ଦିଲା ତାହାରିପାଇଁ । କହିଲା — “ରଘୁଆ, ତୁ କି ଏତିକି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ହେଲୁ ? ଗୋପିଆ ମୋର ଏ ରାତିରେ ଗଲା କୁଆଡ଼େ ?”

ଗାଁରେ ଏହିପରି ଘଟେ । ରଘୁଆ କିଛି ନୁଆ କଥା ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ।

ମୁଣ୍ଡରେ ପୋଡ଼ାକନା କିଛି ଭରତ କରିଦେଇ ଭାଇକ ଖୋଜିବାପାଇଁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା । ଏଣେ ଘରେ ମା’ ବୁଢ଼ୀଟି ବର୍ଷା ରାତିରେ ବୁଢ଼ୀ ମାଙ୍କଡ଼ୀ ଡାଳକୁ ଧରି ବସିଲା ପରି ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ଗୋପିଆ ଅପେକ୍ଷାରେ ବସିରହିଲା ।

ରକ୍ତପାତପରେ ରଘୁଆର ଅଶ୍ରୁପାତ ମଧ୍ୟ ହେଲା । ସେତିକି ସେ ରାତିରେ ଭାଇକ ଖୋଜିବୁଲିଲା ସେତିକି ଭାଇଭାଗ କଥା ଭୁଲି ଭାଇଦର୍ଶନପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇଛନ୍ତି । ଦେବଦର୍ଶନ କଥା ସେ ମନରେ ସ୍ଥାନ ଦେଲା ନାହିଁ ।

ବାହୁବଳରେ ବଳୀୟାନ୍ ଗୋପିଆ ବେପରୁଆବାଲ । ଅନ୍ଧାର ଘରରେ
ଝଣ୍ଡେଦୁର ଗଲପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତା ବୁକୁ ଭିତରେ ରାଗ ଶିଖା ଟେକି ଉଠିଥିଲା । ଘରର
ଉଦାରତା, ଗଗନର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ନିବିଡ଼ତା ଦେଖି ତା'ର
ହୃଦୟର ଉତ୍ତେଜନା ଶାନ୍ତ ହୋଇଆସିଲା ।

ତା'ପରେ ଘରକଥା ଶୁଣିଲା । ଝମେ ଶୁଭ ମୁଣ୍ଡକଥା ମନେ ପକାଇଲା ।

ଶେଷରେ ମୁହଁ ପାଖକୁ ହାତପାପୁଲି ନେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ କରି ଦେଖିଲା,
ସେଥିରେ କିଛି ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ଅଛି କି ନାହିଁ ।

“ତେବେ କ’ଣ ରକ୍ତ...”

ଠେଙ୍ଗାଧରର କି ଏକ କଠୋରତା ହାତ ସଙ୍ଗେ ବା ଲୁଚିରହିଥିଲା !
ଭାବି ଭାବି ସେ ଚାଲିଲା ।

ଯାହା ଗହଳରେ ଗୋପିଆ କେତେ ମୁହଁ ଦେଖିଲା । କିଏ କେତେ
କଥା ପଚାରିଲେ; ସେ କିନ୍ତୁ କାହା କଥାରେ କିଛି ଜବାବ ଦେଲା ନାହିଁ ।

କେତେ ବୁଲିବ ! ଘରଟାକୁ କନ୍ଦାଇ ଆସିଛି, ଶୁଭ ମୁଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତ ବୁହାଇ
ଆସିଛି, ସେ ସତରେ କାନ୍ଦିବାଠାରୁ ବେଶୀ କାନ୍ଦ-କାନ୍ଦ ହେଲା ।

ସକାଳ ଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ହେଲା । ଝମେ ଜନସ୍ରୋତ
ଯାହାର ବିପରୀତ ମୁଖରେ ଚାଲିଲା । ଦେକାନପଥ ଝମେ କମିଆସିଲା ।
ଜନକୋଳାହଳ ଝମେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳର ପକ୍ଷୀ କୋଳାହଳ ଶାନ୍ତ ହେଲା ପରି
ଶାନ୍ତ ହୋଇଆସିଲା । ନଦୀର ଶାନ୍ତନର ନିରଳସ କରତାଳମାଡ଼ ଆଦୌ
ଶୁଭିଲା ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋପିଆ କରେ କଣ ?

ଦେବଦର୍ଶନ ?

ମେ ଇଚ୍ଛା ତା'ର ନାହିଁ । ଘରକୁ ଫେରିଯିବାକୁ ମଧ୍ୟ ତା'ର ଇଚ୍ଛା ହେଲା
ନାହିଁ । ଏଣେତେଣେ ଆଖି ବୁଲାଇଲା । ଅଠରଦିନ ଯୁଦ୍ଧପରେ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର
ଯେପରି ଶୃଙ୍ଗୀର ହୋଇଥିଲା, ତେଣୁ ଦକ୍ଷିଣ ଯାହା ଶେଷରେ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାନ୍ତର
ସେହିପରି ହତଶ୍ରୀ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା । କେବଳ ଯୁଦ୍ଧପଡ଼ିଆରେ ଶୃଗାଳ, କୁକୁର
ବୁଲିଲା ପରି କେତେଜଣ ପଶୁ ସେବକ ସାଥୀଛଡ଼ା ଭକ୍ତଙ୍କ ପତନ ପତନ, ଶେଷ
ଶିକାର ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲେ ।

ଏତେବେଳେ ଗୋପିଆର ଆଖିପଡ଼ିଲା ତା'ର ଭାଇ ଉପରେ । ସେ ହଠାତ୍ ଚମକି ଠିଆହେଲା ।

ଏ କ'ଣ ? ଭାଇ ହାତରେ ଠେଙ୍ଗା ! ଏହା ଦେଖି ଦୁବାର ଯୋଧ ଧୀରେ ଧୀରେ ତା ହୃଦୟରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲା । ଚାରିପଟକୁ ଚାହିଁଲା । ଠେଙ୍ଗା ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ହାତକୁ ମୁଠା କରି, ବାହାରେ ବଳ ସଞ୍ଚୟ କରି ସେ ଜାଗ୍ରତ ହେଲା ।

ରଘୁଆର କଳ୍ପ କୌଣସି ଆଡ଼େ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ । ସିଧା ସିଧା ସେ ଦେଉଳମୁହାଁ ଚାଲିଲା । ଦୁଆରେ ଠେଙ୍ଗାଟା ଖୋଲ ଦେଇ ସେ ଭିତରେ ପଶୁ ନ ପଶୁ ପଛେ ପଛେ ବି ଚାରିପଟେ ପଶା, ମାଳୀ; ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଉତ୍ତମୁଖି ଗୋପିଆ ।

ଗମ୍ଭୀରର ଯେହ୍ନ ଜଳୀଭୂତ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ରଘୁଆ ଆଗ୍ରାକଣ୍ଠରେ କହିଉଠିଲା—

“ପ୍ରଭୁ ହେ, ଅଗତିର ଗତି... ।”

ଏହି ସ୍ଵରରେ ଗୋପିଆର ସକଳ ଯୋଧ ଉତ୍ତେଜନା ଅପସାରିତ ହୋଇଗଲା । ଦୁଆରୁ ରଘୁଆର ଠେଙ୍ଗାଟା ଆଖି ପଛରେ ଛକି ଠିଆହୋଇଥିଲା । ମଜଲବ ଥିଲା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର...ଆଉ ଏକ ରକ୍ତପାତର କଳ୍ପନା ମନରେ ଖେଳୁଥିଲା !

ସେହିପରି ଯୋଡ଼ିପାଣି ହୋଇ ଦେବଦର୍ଶନ ପରେ ରଘୁଆ ଚାଲିପଡ଼ି ଦେଖେ ତ ଆଗରେ ଗୋପିଆ --

କି କାରଣରୁ ଗୋପିଆ ହାତରୁ ଠେଙ୍ଗାଟା ଖସିପଡ଼ିଲା । ଚାରି ପାଖରେ ଏହି ଶେଷ ଭକ୍ତ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ମାଳୀ, ପଶା ଦେଇରହି ଡାକୁଥିଲେ—“ପ୍ରଭୁ ଚଣ୍ଡେଶ୍ଵର, ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତୁ... ।” ସକଳ ମାନ-ଅଭିମାନ, ଯୋଧ, ଉତ୍ତେଜନା ଭେଦ କରି ବଳବାନ୍ ଗୋପିଆ ମୁହଁରୁ ବାହାରିପଡ଼ିଲା—“ଭାଇ !”

ମୁକ ଦେବତାପରି ଭାଇ ଖାଲି ଆଖିରେ ଚାହିଁ ରହିଲା । ପୋଡ଼ାକନାମିଶା ରକ୍ତଧାରର ଚିହ୍ନ ତା' ମୁଣ୍ଡରେ ବେଶ୍ ବାରିହେଉଥିଲା । ସେ କେବଳ ଗୋପିଆର ହାତଆଡ଼କୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଆଣିଲା ।

ଗୋଟିଏ ଚିନ୍ତା

ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସରେ ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଛନ୍ଦପୁର ସହରର ଏକ ଛୋଟିଆ ଘରେ ସୁରମା ସହିତ ମାଳତୀର ଆଳାପ ଚାଲିଲା ।

ସୁରମା ସୁବର୍ଣ୍ଣ । ବୟସ କୋଡ଼ିଏ ବାଇଶି ଭିତରେ । ତା'ର ଆଖି ଦୁଇଟାର ଚାନ୍ଦିଆ ଖୁବ୍ ପରିଷ୍କାର; ମାତ୍ର ତା' ଭିତରେ ଜୀବନର କିଛି ଘାତ-ପ୍ରତିଘାତର ଛାପା ଲୁଚିରହିଲାପରି ଜଣାପଡ଼ୁଥାଏ । ହସଟା ତା'ର ଖୁବ୍ ଜଳଜଳ; କିନ୍ତୁ ସେହି ହସ ତଳେ କୌଣସି ନିବନନ୍ଦ ସ୍ୱପ୍ନନ୍ଦାୟା ଲୁଚିରହିଥିଲା ପରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମିଳୁଥାଏ । ସୁରମାକୁ ସମସ୍ତେ ସୁରମା ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ନାହିଁ; ଡାକନ୍ତି ବାପାଣୀ ବୋଲି । କାରଣ ସେ ନାହିଁ ଆସି ସେହି ଘରେ ଦାମୀବୃତ୍ତି କରିବାର ମାସକମଧ୍ୟରେ ତା'ର ବାପାଣୀପଣିଆ ବେଶ୍ ପ୍ରକାଶପାଇଥିଲା । ସେ କହେ, ତା'ର ଘର କାହିଁ ଯାଇ ଖଲିକୋଟର ଟଙ୍କା ଅଜଣା ମଫସଲ ଭିତରେ । ସେ କହେ, ତା'ର ବାପମା'ଙ୍କ ମୁହଁ ସେ କେବେ ହେଲେ ଦେଖି ନାହିଁ । ସାତ ବର୍ଷତଳେ ବିଷା ହୋଇଥିଲା ଘୁମୁସର ବାଦପୁର ଗାଁରେ । ଆଠବର୍ଷ ନ ପୁରୁଣୁ ବିଧବା ହୋଇ ଏପରି ଦାମୀବୃତ୍ତି କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା ।

ସୁରମା ସବୁବେଳେ ଭୁଲିଥାଏ; ମାତ୍ର କାହାର ବିଷୟର କଥା ପଡ଼ିଲେ ତା'ର ମୁହଁ କାହିଁକି କଳାପଡ଼ିଯାଏ, ଓଠ ଦୁଇଟା କାହିଁକି ଥରେ । ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ଓଠତଳେ ସେ ମନଇଚ୍ଛା କ'ଣ ଗୁଡ଼ାଏ କହିଯାଏ ।

ଏହାଛଡ଼ା ସେ ଆଉ କିଛି ପାଗଳାମି ଦେଖାଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ସେ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା, ଗୁଣବତ୍ତା, ରୂପବତ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

ମାଳତୀ ଘରର ବଡ଼ଶିଅ ।

ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସର ଯେଉଁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ କଥା କୁହାଯାଉଛି, ଯେତେବେଳେ ମାଳତୀର ବିବାହ ବାଜା ଥାଏ ଦୁଇଦିନ । ମାଳତୀ ତା'ର ଜୀବନର ଏକ ଘାଟ

ପାର ହୋଇ ଆଉ ଏକ ଘାଟକୁ ଯିବାଲାଗି ସମସ୍ତେ ଆୟୋଜନ ଲଗାଇଥାନ୍ତି । ସେସବୁ ଆୟୋଜନ ଦେଖି ଲଜ୍ଜାରେ ମାଳତୀର ମୁହଁ କେବେ ରଙ୍ଗା ପଡ଼ିଯାଏ, କେବେ ଅବା ମନଭିତରୁଟି ଅରିଉଠେ । ପାଟିରୁ କେତେବେଳେ ହେଲେ ତା'ର ପରିଷ୍କାର କଥା ବାହାରେ ନାହିଁ । କାହାକୁ ଚାହିଁଲେ ନ ଚାହିଁଲପରି ଜଣାପଡ଼େ; ନ ଚାହିଁଲେ ମଧ୍ୟ ଚାହିଁଲପରି ଦିଶେ । ସେ ମନରେ ହସେ ଆଖିରେ ମଧ୍ୟ ହସେ । କେତେବେଳେ ସେ କାନ୍ଦେ; ମାତ୍ର ସେହି ହୃଦୟଭେଦ ସଙ୍ଗେ ତା' ଜୀବନର କୌଣସି ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ରୀ ବାଜିଉଠି କାନ୍ଦଟାକୁ ରସମୟ କରିଦିଏ ।

ମାଳତୀର ଏପରି ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାବେଳେ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଧୂସର ଛାୟା ଭିତରେ ସୁରମା ଅଭିମାନୀ ପରି ଘରକୋଣରେ ବସି କ'ଣ ଭାବୁଥିଲା । ପରିଣୀତା ମାଳତୀ ତା'ର ଡାହାଣ ହାତଟାକୁ ନିଜ ହାତରେ ଧରି ତା' ମୁହଁକୁ ଚାହିଁରହିଥିଲା । ମାଳତୀ ଭାବୁଥିଲା, ସୁରମାର ଦୃଃଶ୍ୟମୟ ଜୀବନର କଥା, ସୁରମା ଭାବୁଥିଲା ତା' ନିଜ ଜୀବନସହିତ ମାଳତୀ ଜୀବନର ସମ୍ପର୍କ କଥା ।

ମାଳତୀ ପ୍ରଥମେ ଜାରବତା ଭାଙ୍ଗି ପଚାରିଲା—“କହ ସୁରମା, ତୋ'ର ଏପରି ବୁଦ୍ଧି ହେଲପରେ ତୁ ଯେବେ ବିଷା ହୋଇଥାନ୍ତି ତାହା ହେଲେ ବିଷାବେଳେ କ'ଣ ଭାବିଥାନ୍ତି ?”

ନିଜ ହାତକୁ ଟିକିଏ ହଲେଇଦେଇ ସୁରମା ମୁହଁ ଟେକି ଅଳପ ହସିଦେଲା । ମାଳତୀ ପୁଣି ପଚାରିଲା—“କହ, ସୁରମା କହ, ତୁ ମନକୁ ବର ବାଛିଥିଲେ କିମିତି ବର ବିଷା ହୋଇଥାନ୍ତି ?”

ସୁରମାର ଅଧରପ୍ରାନ୍ତ ଥରିଗଲା । ସେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଚେଷ୍ଟା କରି ହୃଦୟ ଭିତରର କୋହଟାକୁ ସମ୍ଭାଳିନେଲା । କପାଳରେ ପଡ଼ିଥିବା ବାଳକେଶର ସଜାଡ଼ିବାକୁ ବାହାନା ଦେଖାଇ, ଆଖିକୋଣରେ ଦି ଟୋପା ଲୁହ ପୋଛିପକାଇ ସେ କହିଲା—“କିମିତି ବର ବିଷା ହୋଇଥାନ୍ତି, ଶୁଣିବାକୁ ମନ ହେଉଛି ?”

ମାଳତୀ ମନରେ ଭୟ ଓ ଆଶ୍ରୟ ଜାଣିଉଠିଲା । ଭାବିଲା, ବାୟାଣୀ ସୁରମା କ'ଣ କହି ଗିରିଉଠିବ ପରା !

ସୁରମା କହିଲା—“ମୁଁ ବର ବାଛିଥିଲେ କ'ଣ କିମିତି ବର ବିଷା ହୋଇଥାନ୍ତି କି ଗୋ ? ମୋ ମନଗଢ଼ା ବର ମୁଁ ବାଛିନେଇଥାନ୍ତି । ବୟସ

ତାଙ୍କର ହୋଇଥାନ୍ତା କୋଡ଼ିଏ ବାଇଶି । ତାଙ୍କର ରୂପ କପରି ହୋଇଥାନ୍ତା କହିବ ? ଶାଳଗନ୍ଧା ପରି ସେ ବଢ଼ିଯାଇଥାନ୍ତେ । ପୁନଃ ଜନ୍ମରେ ମୁହଁ ଝୁଲି ଦିଶୁଥାନ୍ତା । ବଳଦେଲପରି ବାହା, ମୁଠୁଣିଏ ଓସାର ବୁଲୁ, — ସେ ଦେହରୁ ଜକ୍‌ଜକ୍ ହୋଇ ଶୋଣ ପୁଟିପଡ଼ୁଥାନ୍ତା ।”

ମାଳତୀ ପିଇଲପରି କଥାକୁ ଶୁଣୁଥିଲା । ସୁରମା ଟିକିଏ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କଲା—

“ଏଇପରି ବରଟିଏ ମୁଁ ବାଛୁନେଇଥାନ୍ତି ଗୋ ମଳିନୀ ! କେତେ କଥା ଶୁଣୁଥାନ୍ତି—କମିତ ରହିବୁ, କମିତ କାଳ କାଟିବୁ, କମିତ ସେ ମୋତେ ଆଦର କରିବେ । ସେ କ’ଣ ମୋତେ ଆଦର କରନ୍ତେ ନାହିଁ ? ମୁଁ ତ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେମରେ କଣିପକାନ୍ତି ।”

ଏକ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ି ସୁରମା ପୁଣି କହିଲା—

“ଆଉ ଏଇ ଯେଉଁ ବର କଥା କହିଲା, ଶୁଣି ମାଳତୀ, ମତେ ସେ ପାଖରେ ଧରି ନେତେ ସୁଆଗରେ କଥା କହୁଥାନ୍ତେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ହସି ହସି କହୁଥାନ୍ତି—ଯିବ ଯେବେ କୁଆଡ଼େ ମତେ ସାଙ୍ଗରେ ନଅ ।”

ଯିବା କଥା କହି ସୁରମା ଚମକିପଡ଼ିଲା କହିଲା—“ଆମ ଭିତରେ କ’ଣ କଳି ଲଗନ୍ତା ନାହିଁ ? କଳି ଲଗନ୍ତା; ମାତ୍ର ମତେ ସେ ଶୁଣି କରି କହିଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ହସି କରି କହିଲୁ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଗା କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼େଇଯାନ୍ତା । ଇମିତ କେତେଦିନ ଯାନ୍ତା । ଧର, ମାସେ, ଦି’ ମାସେ, ଛ’ ମାସ, ବର୍ଷେ ଯାନ୍ତା । ତା’ପରେ କ’ଣ ହୁଅନ୍ତା ?”

ସୁରମା କ୍ଷଣେ ରହି କହିଲା—“ତା’ପରେ ଧର, ଆମର ଯେବେ ଅଗ୍ରବ ପଡ଼ନ୍ତା, କ୍ଷେତ ମରୁଡ଼ି ହୁଅନ୍ତା, ଆମକୁ କରଜ ନ ମିଳନ୍ତା, ଘରେ ପଇସାପତ୍ର ନିଅନ୍ତୁ ହୁଅନ୍ତା, ମୁଁ କି ସେତେବେଳେ ମୋର ଅଳଙ୍କାରପତ୍ର ଲଗାଇ ବେଶ ହୁଅନ୍ତି । ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ତ କେତେ ତାହା ନିଅନ୍ତେ ନାହିଁ । ତା’ପରେ ମୁଁ ବହୁତ ବିନୟରେ କହି ସେତକ ତାଙ୍କ କାନିରେ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଆଖି ଛଳଛଳ କରି ବଜାରକୁ ଯାନ୍ତେ । ସନ୍ଧ୍ୟା-ବେଳକୁ ମୁହଁକୁ ଶୁଖାଇ ଟଙ୍କା ଧରି ଘରକୁ ଫେରନ୍ତେ ।”

ଏ ଗଳ୍ପ ଶୁଣି ମାଳତୀ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାକୁ ସାହସ କଲା ନାହିଁ । ସୁରମା ଟିକିଏ ଅନ୍ୟ କଥା ଶୁଣିଲପରି ରହି ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କଲା—

“ତା’ପରେ ଆମର କଥା ପଡ଼ନ୍ତାକମିତ ଚଳିବା । ସ୍ବାମୀ ସେତେବେଳେ ଯେବେ କହନ୍ତେ କଲକତା, ରେଙ୍ଗୁନ ଯିବାକୁ, ମୁଁ ଶ୍ରେ-କନା କାନ୍ଦିପକାନ୍ତି ।”

ସୁରମା ଆଖିରେ ଲୁହ ଛଳଛଳ ଦେଖାଗଲା । କହିଲା—

“ଯେବେ ସେ ମୋ ବୋଲି ନ ମାନି ରେଙ୍ଗୁନ ଯାନ୍ତେ, ମୁଁ ସେହିଠାରେ ସେହି କୁଡ଼ିଆ ଘରେ ତାଙ୍କ ବାଟ ଚାହିଁ ପଡ଼ିରହନ୍ତି । ଦିନରେ ତାଙ୍କର କଥା ଭାବନ୍ତି, ରାତିରେ ତାଙ୍କୁ ଇ ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖନ୍ତି । ତା’ ଛଡ଼ା ମୋର ଆଉ କ’ଣ ବ୍ୟବସାୟ ଆସନ୍ତା ?

ରାତିରେ ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ହସିଲାବେଳେ ଯେବେ ମୋର ଶ୍ରମିଯାନ୍ତା, ମୁଁ ତାଙ୍କର ଗୁଲ ବୋଲି ଚମକି ପଡ଼ନ୍ତି ! ବିଜୁଳି ମାରି ମୋର ଗରଜିଲେ ମୁଁ କାନ୍ଦିଉଠନ୍ତି ! ସବୁଦିନେ ସକାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ଯାଏ ତାଙ୍କପିଅନକୁ ଚାହିଁ ରହନ୍ତି ! ଶେଷକୁ ଦିନେ ମୋ କୁଡ଼ିଆଦୁଆରେ କିଏ ଜଣେ ପରଡ଼ିବରା ମୁଣାବୁଡ଼ା ଲୋକ ଚିଠି ଶୁଣିକ ପକାଇ ଦେଇଯାନ୍ତା ।

ମୁଁ ତାକୁ ପଢ଼ିବସନ୍ତି...”

ମାଳତୀ ଏହିଠାରେ ପଚାରି ବସିଲା—“ସୁରମା, ତୁ କ’ଣ ପଢ଼ିଜାଣୁ କି?”

“ନାହିଁ, ପଢ଼ନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, କାହାକୁ ନେଇ ପଢ଼ାନ୍ତି । ସେ ତ ସେ ଚିଠିରେ କେତେ କଥା ଲେଖିଥାନ୍ତେ । ଆହା, କମିତି ଆମେ ଦିନବାର ହସୁଥିଲୁ, ଖେଳୁଥିଲୁ, କମିତି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଥଟ୍ଟା-ପରିହାସ କରୁଥିଲି, ସେ କମିତି ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ କମିତି ଚଳିବି, ...ଆଉ ଚିଠିଟାକୁ ମୁଁ ଯେତେଥର ଧରୁଥାନ୍ତି, ସେତେଥର ମୁଁ ତାଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ଥିଲାପରି ଜଣାପଡ଼ୁଥାନ୍ତା ।”

ଟିକିଏ ଥକା ମାରି ପୁଣି ସୁରମା କହିଲା—

“ସେହି ଚିଠି ଶୁଣିକ ଦେଇ ସେ ଯେବେ ଆଉ ଚିଠି ନ ଦିଅନ୍ତେ ମୁଁ କାନ୍ଦି-କାନ୍ଦି ଦିନ ସାରନ୍ତି ଗୋ ମାଳତୀ, ଦିନ ସାରନ୍ତି । ମୋ ଦୁଃଖ କିଏ ବୁଝନ୍ତା ? ତାଙ୍କ ବାଟ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଯେବେ ମାସେ ଯାନ୍ତା, ବର୍ଷେ ଯାନ୍ତା, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଯାନ୍ତା, ତେବେ କି କଣ ତାଙ୍କର ବାହୁଡ଼ିବା ଆଶା ରଖନ୍ତି ନାହିଁ ? ଲୋକେ ଯେବେ ଆସି କହନ୍ତେ, ରେଙ୍ଗୁନର ସତେଇଶି ନମ୍ବର ଗଳରେ ସେ ହୋଟେଲ କରି ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ସବୁଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଚଉବମୂଳରେ ତାଙ୍କପାଇଁ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରନ୍ତି । ଆଉ ମନେମନେ କହନ୍ତି—ତାଙ୍କୁ ଶୁଭରେ ରଖିଥାଅ ଗୋ ବୃନ୍ଦାବତୀ !

ସୁରମାର କଥା ବନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ । ଅବାଚିତ୍ତ୍ୱରେ ସେ କହିଲା—
 “ସିମିତ ଯେବେ ଆହୁରି ବର୍ଷ, ହ ବର୍ଷ, ରୁରି ବର୍ଷ, ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ କଟିଯାଆନ୍ତା,
 ତଥାପି ତାଙ୍କ କଥା ମନରୁ ପାସୋର ଯାନ୍ତା ନାହିଁ । ସେ ପର ମୋର ଏ ଜୀବନର
 ଜୀବନ ହୁଅନ୍ତେ ! କାହାର ବିଷୟ କଥା ଶୁଣିଲେ ମୋ ଦେହ ଶୀତେଇ ଉଠନ୍ତା ।
 କାହା ଦୁଆରେ ବାଇଦ ବାଜଣା ଶୁଣିଲେ କହନ୍ତି — ପ୍ରଭୁ ଦେ, ମତେ ତାଙ୍କର
 ପଦତଳେ ନେଇ ପଡ଼ିଯିବ ବୋଲି କହନ୍ତି । ସବୁ ସିନା ହୁଅନ୍ତା, ତାଙ୍କୁ ସିନା ପାସୋର
 ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ପୋଡ଼ିପାଡ଼ି ପେଟକୁ ତ ମୁଠେ ଖାନ୍ତି । ମୁଁ ସେତେବେଳେ
 କୁଳବୋହୂପଣ ଛାଡ଼ି ଦାଣ୍ଡକୁ ଆସନ୍ତି ଗୋ ମାଳତୀ ! ମୋ ମୁଣ୍ଡ ତ କଟିଗଲା
 ପରି ଲାଗନ୍ତା । ଲୋକେ ଯିଏ ଯାହା କହନ୍ତେ ପଛକେ, ମୁଁ ପେଟପାଇଁ ବାଧ୍ୟ
 ହୋଇ ପରଦୁଆରେ ଦାସୀ ହୁଅନ୍ତି । କେତେବେଳେ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ପାସୋର
 ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଗୋ, ପାସୋର ପାରନ୍ତି ନାହିଁ...”

ସୁରମା ଏତିକି କହିଯାଇ ଜୀବ ଛାଡ଼ିଲେପରି କାନ୍ଦୁକୁ ଆଉଜିପଡ଼ିଗଲା ।
 ତା’ର ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମାଳତୀ ପାଟିକଲା — “ମାଆ, ମାଆ, ମାଆ ! ସମସ୍ତେ
 ଆସି ଜମା ହୋଇଗଲେ । ବାପାଣୀ ସୁରମାର ମୋହ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଛାଜିଲବେଳକୁ
 କିଏ କହିବାର ସେ ଶୁଣିଲା — “ଆହା, କାହାର ବୋହୂ, କାହାର ଝିଅ ହୋଇ
 ଦାସୀ ହୋଇଛି ! କ’ଣ କରିବ, ବାପାଣୀ ତ !”

ଏ ଘଟଣାର ଦିନକ ପରେ ଜଣାଗଲା, ସୁରମା ବାପାଣୀ ନୁହେଁ ।
 ଦାସୀ ହୋଇ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଯାହା କହୁଥିଲା, ତା’ର ସେ କଥା ଆମ୍ଭକାହାଣୀ ।

ମାଳତୀର ବିବାହପୂର୍ବରୁ ରେଝୁନଫେରନ୍ତା ଜଣେ କିଏ ଆସି ତାଙ୍କ
 ଦୁଆରେ ଯେତେବେଳେ ସୁରମାର ସନ୍ତାନ ଲେଉଟିଲା, ମାଳତୀର ବିଷୟରେ
 ଆନନ୍ଦସ୍ରୋତ ଦୁଇଗୁଣ ବଢ଼ିଗଲା ।

ମାଳତୀ ଗଲା ଶାଶୁଘରକୁ, ଆଉ ବାପାଣୀ ସୁରମା ତା’ର ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗେ
 ଗଲା ଆପଣ ର ଭଙ୍ଗା କୁଡ଼ିଆ ଘରକୁ । କିନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦ କାହାର ବେଶୀ ? ମାଳତୀ
 କାନ୍ଦିଲା, ସୁରମା କାନ୍ଦିଲା; ମାତ୍ର ମାଳତୀ ଲୁହରେ ଥିଲା ଭବିଷ୍ୟତର ଆନନ୍ଦ
 ସ୍ପର୍ଶ; ସୁରମା ଲୁହ ଅର୍ତ୍ତାତର ପୁଣ୍ୟସ୍ପର୍ଶରେ ରଙ୍ଗା ପାଲଟିଗଲା ।

ମଦଦୋକାନର ଇତିହାସ

ପଞ୍ଚୁପକ୍ଷୀ ଓ ବୋରଗାଁ ଭିତରେ ଯେ ବାଦବିବାଦ, କଳିଙ୍ଗବଳି, ତାହା ଏ ଦେଶକୁ ଇଂରେଜ ସରକାର ଦଖଲ କରିବାର ଅଣୀ ବର୍ଷପରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।

କଳିଙ୍ଗ ମୂଳ କାରଣ ହେଉଛି, ଚେତୋଟି ଖଜୁରି ଗଛ । ବହୁ ଯୁଗରୁ ଏହି ଦୁଇଟା ଗାଁର ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କର ଗାଁ ସରହଦରେ ଥିବା ଖଜୁରିକୋଳି ଚିକ, ପତ୍ର କାଟି ଯୁଖ-ଶାନ୍ତିରେ ଚଳୁଥିଲେ । ଜାତିରେ ବାଉଁର ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା, ଗାଁମୁଣ୍ଡ ପାହାଡ଼ର କାଠ ଏବଂ ଗାଁ ପାଖ ନଈର ମଛ ନେଇ ଜୀବନା ନିର୍ବାହ କରିବାରେ ସେମାନଙ୍କର କିଛି ହେଲେ ଅସ୍ତ୍ରାବ ଅସୁବିଧା ହେଉ ନ ଥିଲା ।

ମହାନଦୀର ବଡ଼ି ମାଡ଼ିଆସିଲାପରି ଅନେକ ଦିନ ପରେ ସେହି ଦୁଇଟା ଗାଁକୁ ତାଡ଼ି-ଯୁଗ ବା ମଦ୍ୟ-ଯୁଗ ଘୋଟିଆସିଲା । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସରକାର ଯେତେବେଳେ ଦୁଇଟା ଗାଁର ଏକ ମଝି ଜାଗାରେ ଗୋଟିଏ ତାଡ଼ି-କୁଡ଼ିଆ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ, ଏହି ପଞ୍ଚୁପକ୍ଷୀ ଓ ବୋରଗାଁର ଅଳ୍ପକେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ସଦା ମରଣମୀ ବାଉଁର ଜାତିର ମୁହଁ ପାହାଡ଼ର କାଠଆଡ଼କୁ ବା ନଈର ମାଛ ଆଡ଼କୁ ଆଉ ଚଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡଦୁଆରେ ଥିବା ଖଜୁରିଗଛର କଣ୍ଟାଆଡ଼କୁ ସେମାନେ ଚାହିଁ ରହିଲେ ।

ଜଳ ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଦ୍ଵାମର ଯୁଗପରେ ଜଳ ଯେ ମଦ ସଙ୍ଗେ ଆସିବା କଥା ପୁରୀରେ ଲେଖା ଅଛି, ତାହା ସେହିଠାରେ ଚଳୁ ଗୁଣରେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ।

କେତେ ଦିନ ଲା । ବୋରଗାଁର ବଳିଷ୍ଠ ବାଉଁରଦଳ ତାଡ଼ି କାଟି, ତାଡ଼ି ଚିକ, ଦିନକେ ଯେତେବେଳେ ବେଶ୍ ଚାହିଁପାରିବା ସେଜଗାର କଲେ ତାଙ୍କର ଜାତିଭ୍ରାତ ପଞ୍ଚୁପକ୍ଷୀବାସୀଙ୍କ ମନ ଆଉ ରହେ କେତେକେ ? ଦେଖି-ଶିଖି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଡ଼ି ବ୍ୟବସାୟରେ ଲାଗିଗଲେ ।

ତାଡ଼ିକଟା ଚାଲିଲା, ଅନବରତ ତାଡ଼ି ବଜା ମଧ୍ୟ ଚାଲିଲା । ଚାରି ପଇସା ସେଜଗାର କରୁଥିବା ଲୋକ ଦି' ପଇସାର ତାଡ଼ି ପିଇ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚିଲା । ହମେ ତାଡ଼ି ଦୋକାନର ପୁରୁଣା ପଟକୁଡ଼ିଆ ଖଣ୍ଡକ ବେଣ୍ଟ ବାସଯୋଗ୍ୟ ଘରେ ପରିଣତ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ତଷା, ଖଣ୍ଡାପୁତ, ହମେ ହମେ ଗ୍ରାହଣ କରଣଙ୍କ ଗହଳ ତହଳ ମଧ୍ୟ ସକାଳେ ସଂଧ୍ୟାରେ ସେହି ତାଡ଼ିଦୋକାନ ସୀମାରେ ଶୁଣାଗଲା ।

ବ୍ୟବସାୟ ଯେତକ ବଢ଼ିଲା ଲୋକେ ସେତକ ମତୁଆଳ ହେଲା ପରି ତାଡ଼ିକଟାରେ ଲାଗିଲେ । ଦିନକୁ ଦିନ ଦୋକାନପାଇଁ ବେଶି ତାଡ଼ି ଲୋଡ଼ା-ପଡ଼ିଲା । ବାଉଁର ବେପାରୀଙ୍କର ଉଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ପଇସା ଲୋଭରେ, ନିଶା ହେଳରେ ଶିଶୁ ଖଜୁର ଗଛକୁ ମଧ୍ୟ ଆଖି ପକାଇଲେ । ତଥାପି ଖଜୁର ଗଛ ନିଅନ୍ତି ହେଲା—ଲୋକଙ୍କ ସେଜଗାର ଦିନକୁ ଦିନ ଯେ ବଢ଼ୁଥିଲା, ଗଛ ଅଭାବରେ ତାହା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ଏହିପରି ସମୟରେ ଦିନେ ଶୁଣାଗଲା ଯେ ବୋରିଗାଁର ଖଜୁର ଗଛରୁ ତାଡ଼ିମାଠିଆ ଚୋରିଯାଇଛି । ଏ ଚୋରି ବାଣୀ ଶୁଣି ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀବାସୀ ସଂକୁଚିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ।

ଏହି ଘଟଣାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀ ଗାଁ ଖଜୁର ଗଛରେ ଗୋଟିଏ ଘେଲେ ଦଡ଼ ମଦମାଠିଆ ନାହିଁ; କିଏ ହିଁସାରେ ଟେକା ମାରି ଗୁଜିଦେଇଛି । ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀବାସୀ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କହିଉଠିଲେ—

“ଏ କୃତ୍ୟ ବୋରିଗାଁ ଲୋକଙ୍କର, ବୋରିଗାଁ ଲୋକଙ୍କର !”

ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଏ ଅପମାନ କଥା ବୋରିଗାଁବାସୀ ସହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଦୁଇ ଗାଁର ସବନାଶର ଲାଳାପୁଲୀ ତାଡ଼ିମଣ୍ଡପ ପାଖେ କହିବୁଲିଲେ—

“ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀଆଙ୍କର ଏ ତାଡ଼ି ବେପାର ନ ଗ୍ରହଣ କର ଆମ ଗାଁ ବୋରିଗାଁ ନୁହେଁ !!”

ଦିନ ଦିନ, ମାସ ମାସ, ବର୍ଷ ବର୍ଷ ହୋଇ ଦୁଇଟି ଗାଁର ମଦବେପାରୀ ଏହି ବାଉଁରଙ୍କ ଶୁଷ୍କ ପ୍ରତିଜ୍ଞାର ବିଷମୟ ଫଳ ବେବଳ ଫଳିଲା ନାହିଁ, ଫଳ ସେଥିରୁ ପୁଣି ଚଜା ବାହାରିଲା । ପାହାଡ଼ ପାଖେ, ନଈକୂଳେ, ଗଛମୂଳେ, ଗାଁ ବାହାରେ, ତାଡ଼ି ଦୋକାନରେ କଥାରେ, କାର୍ଯ୍ୟରେ, ହାତରେ

ଗୋଡ଼ରେ—କିଏ କହାର କେତେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେଲା । ଚରବରୁ ହୋଇଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ, ସାମାସ୍ୟ ତାଡ଼ି ଟୋପାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଚରଣସୁଭାବରେ ଠିଆ କରାଇପାରିଲା ! ଦିନକୁ ଦିନ ବବାଦ ବଢ଼ିଲା ସିନା, କମିଲା ନାହିଁ । ଦିନକୁ ଦିନ ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ କୁଟା ପଡ଼ିଲା ସିନା, କେନ୍ଦ୍ର ତାହା ନିବାରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଶେଷରେ ଗାଁ ଉଜୁଡ଼ିଲା—କେତେ ଘର ଭାଙ୍ଗିଲା ।

ଦିନେ ସକାଳେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ପଞ୍ଚୁପକ୍ଷୀର ସବୁ ଖଜୁରି ଗଛ ବେଳ କିଏ କାଟିପକାଇଛି !

ଗ୍ରମବାସୀ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସିପଡ଼ିଲେ ।

ନିଷ୍ଠୁର ଗ୍ରୀଷ୍ମପରେ ଧରଣୀ ପୁଣି ବର୍ଷା ପାଇ ହସିଉଠିଲାପରି ବହୁ ବର୍ଷର ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟ ଅଶାନ୍ତପରେ ପଞ୍ଚୁପକ୍ଷୀବାସୀଙ୍କ ଗ୍ରାମ୍ୟ ପୁଣି ଫିଟିଲା । ଖଜୁରି ଗଛ ହରାଇ, କିଛି ଦିନ ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟରେ ରହିଲାପରେ ପୁଣି ସେହି ପୁରୁଣା ପରିଚିତ ପାହାଡ଼ର କାଠ ଓ ଆପଣାର ନଈଆଡ଼କୁ ଆଖି ପକାଇଲେ, ତାଙ୍କର ପୂର୍ବସ୍ମୃତି ଜାଗିଉଠିଲା । ପାହାଡ଼ଟା ତାଙ୍କୁ ରହୁଥିବାର ପରି ପାରିଲା କୋଳ ଯୋଗାଇଲା । କୋଳ ବଳି, କାଠ କାଟି, ନଈରେ ମାଛ ଧରି ପୁଣି ଗୃହ-ସଂସାରକୁ ନବଭାବରେ ଗଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହେଲେ କ'ଣ ହେବ, ବୋରିଗାଁର ଖଜୁରି ଗଛ ଓ ମଦଦୋକାନିଆଡ଼କୁ ରୁହିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ରଗରେ ଜଳିଉଠେ । ଦାନ୍ତ ଚିପି, ମୁହଁ ବୁଲେଇ ସେମାନେ ନଈ ପାହାଡ଼ ଆଡ଼କୁ ଫେରିଯାନ୍ତି ।

ଏହି ଘଟଣାର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ବର୍ଷପରେ ଓଡ଼ିଶା ଗ୍ରାମ୍ୟରେ ପ୍ରବଳ ବର୍ଷା ହେଲା । ଗ୍ରାମ ସହର ଜଳାଣ୍ଡିବ ହୋଇଗଲା । ଗାଈ ଗୋରୁ ଭାସି ବୁଡ଼ିମଲେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ଗ୍ରାମ ଝଞ୍ଜା-ବତାସରେ ପାହାଡ଼ରୁ ଉପୁଡ଼ି ନଈରେ ଭାସିଆସିଲା ।

ସେହି ବର୍ଷର କଥା—

ଦିନେ ରାତିରେ ପଞ୍ଚୁପକ୍ଷୀବାସୀ ଦେଖିଲେ ଯେ ନଈ ବେଳକୁ ବେଳ ଯେପରିଭାବରେ ବଡ଼ିଛି ସେମାନଙ୍କ ଡିପ ଗାଁର କିଛି କ୍ଷତି ନୋହିପାରେ; ମାତ୍ର ନଈ ପାଖର ବୋରିଗାଁ ସୀମାବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗି ଯେବେ ଥରେ ପାଣି ପଶେ ତାହା ହେଲେ ବୋରିଗାଁଟା ମୂଳପୋଛ ଧୋଇଯିବ ।

ଏ କଥା ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀଆଙ୍କ ମନରେ ଜାଗିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ବୋରିଗାଁ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଶୋଧର ପିପାସା ପ୍ରବଳ ହୋଇଉଠିଲା । ବହୁ ଯୁଗର ସ୍ନେହ-ମମତା, ପ୍ରୀତି-ପରିଚୟ ପାସୋରି ଦେଇ ଗାଁଲୋକେ ବସୁର କଲେ, “ଏତିକିବେଳେ ଦାଉ ଶୁଣିବା ଠିକ୍ ହେବ । ଗୋଟା ଗୋଟା ଖଜୁରି ଗଛ କାଟି ଦେଇଥିଲେ ପରା; ଦେଖନ୍ତୁ ଏବେ ଗୋଟା ଗୋଟା ଘର କମିତି ଭାସିଯିବ ।”

ଏହି ପାପଗନ୍ତାରେ ବୁଝି ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀବାସୀ ଗାଁର ଆଠଜଣ ଭେଣ୍ଡିଆଙ୍କୁ ବୋରିଗାଁ ସୀମାବନ୍ଧ କାଟିଦେବାକୁ ଅନ୍ଧାର ଗତିରେ ପଠାଇଦେଲେ । ଠେଙ୍ଗା, ଖଣ୍ଡା, ହାତୀର ହାତରେ ଧରି ସେମାନେ ଶ୍ଵେତରସପରି ବନ୍ଧେ ବନ୍ଧେ ଚାଲିଲେ । ଏଣେ ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ୟଗ୍ର କୌତୁହଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଆଗମନକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ଭାଗବତଘରେ ବସିରହିଲେ ।

X

X

X

ଗତି ପାହିଲା । ଆଲୁଅ ହେଲା । ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀ ଗାଁମୁଣ୍ଡେ ଦେଉଣ, ଦୁଇଟି ଲୋକ ଜମା ହୋଇଛନ୍ତି; ବନ୍ଧକଟାଳି ଦଳ ଓଡ଼ା-ସରସର ହୋଇ ଆସି ଆଗରେ ଠିଆହୋଇଗଲେ ।

ଗାଁର ମୁଖିଆ ମଧୁ ନାହେଁକେ ପାଟି କରି ପଚାରିଲେ, “କରେ, ଏତେ ଦିନେ ଦାଉ ଶୁଣିଲ କଣ ଗାଁର ମାନ ରଖିଲା ?”

—“ହଁ, ରଖିଲୁ ।”

—“କ’ଣ ଗାଁଟା ସବୁ ଯାଇଛି, ନା, ଘରେ ଚିଂଦର ଅଛି ?”

ଜନତା ଭିତରେ କିଏ କେତେ କଥା କହିଲେ । ପୁଣି ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା—
“ଭାସି ବୁଝିମଲାବେଳେ କିଏ କ’ଣ କହିଲେ ଭଲା ?”

ବନ୍ଧକଟାଳି ଭିତରୁ ଜଣେ ଦମ୍ଭରେ ଠିଆହୋଇ ଗନ୍ଧୀରଭାବରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା—“ନା, ଜଣେ ସୁଦ୍ଧା ଭାସିନାହାନ୍ତି କି ବୁଝିନାହାନ୍ତି !”

ମଧୁ ନାହାକେ ଆଖି ତରୁଟି ପଚାରିଲେ—“ଏ କ’ଣ କହିଲୁ ? ଜଣେ ହେଲେ ?”

—“ହଁ, ଜଣେ ହେଲେ ନୁହେଁ । ଆମେ ଗଲାବେଳକୁ ଗାଁ ଭିତରକୁ ପାଣି ମୁହାଁଆସି ବନ୍ଧ ଶୁଣୁଥିଲା । ଲୋକଙ୍କ ବିକଳ ଦେଖି, ସେ ଚିହ୍ନା-

ପରିଚୟ ମୁହଁ ଦେଖି, ହତଆର ଆଦୌ ଚଳିଲା ନାହିଁ । ଧାଇଁ ଯାଇଁ ହାତରେ,
ପିଠିରେ, ନାଆଁରେ ଧରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉପରକୁ ବୋକ୍ଷିଆଣି ଠିଆ କରାଇଦେଲା ।

—“ତା’ପରେ ?”

—“ତା’ପରେ ? ସେମାନେ ରକ୍ଷା ପାଇଲା ଉତ୍ତରୁ ଆମ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ
ଲଜରେ ମୁହଁ ପୋତିଦେଲେ । ଆଉ କଣ ଦାଉ ସାଧନ୍ତି ?”

କିଏ କିଏ କହିଲେ—“କୁଳାଙ୍ଗାର, କୁଳାଙ୍ଗାର, ଶତ୍ରୁକୁ ଜାଣି ଜାଣି
ଛୁଡ଼ିଦେଲା ।”

ଆଉ କିଏ କିଏ କହିଲେ—“ଠିକ୍ ହେଲା ଠିକ୍ ହେଲା । ମରିବାଠୁଁ
ବେଶୀ ହେଲା ।”

ଦେଖାଗଲା ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆଉ ଦୁଇଟା ଗାଁରେ କଳତକରାଳ
ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଏ ଘଟଣାର ଏବେ ପରୁଷ ବର୍ଷ ପରେ ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ପଞ୍ଚୁପଲ୍ଲୀ
ଗାଁମୁଣ୍ଡେ ଏକ ଜିପ ଜାଗାରେ ଠିଆହୋଇ ମଦ ଦୋକାନର ଇତିହାସ ସଂଗ୍ରହ
କରିପାରନ୍ତି ।

ତାହା ଏବେ ଏକ ମାଟିଗଦା ମାତ୍ର ।

ତା'ପରେ ?

ଅତି ବୃହତ୍ ଏ ପୃଥିବୀର ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର କୋଣରେ ବସି ଆଜି ଯେଉଁ କଥାଟି କହିବି, ତାହା ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ନୁହେଁ; ଖାଣି ନୂତନ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ମାତ୍ର ଶ୍ରୀମଦ୍-ଦୋଷରୁ ଦେଉ ବା ଭଗବାନଙ୍କ କରୁଣାରୁ ଦେଉ, କିମ୍ବା କେଉଁ ଅପ୍ରଗଳ୍ଭର ଅଭିଶାପରୁ ଦେଉ, ଏକଥାସବୁ ଓଡ଼ିଶାର ନିତ୍ୟପ୍ରବୃତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସି ପଡ଼ିଥିଲାଣି ।

ସେଦିନ ଅତି ନିଶାନ ଆମେ କେତୋଟି ବସି ଗପ କରୁଥିଲୁ । ବନ୍ଧୁ ମୋର ବଡ଼ ଆକ୍ଷେପ କରି କହିଲେ—“ଏ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯେବେ ତୁମର ଗୋଟିଏ ପ୍ରେମଗଳ୍ପ ନ ବାହାରିବ, ତାହା ହେଲେ ନିତାନ୍ତ ଅସୁନ୍ଦର ହେବ । ଜଣାଯିବ ଯେ ତୁମେ ଜଣେ ବଡ଼ ବେରସିକ ବନ୍ଧୁ । ଏଣିକି ବୁଝାଯିବ, ଆମ ଅନୁରୋଧ ପ୍ରତି ତୁମର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ସୁଦ୍ଧା ନାହିଁ ।”

କହିଲି—“ପ୍ରେମଗଳ୍ପ ! ବେଶ୍ ତ ! ଏ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା ନ କରି ହେବ ବା କାହିଁକି ?”

ବନ୍ଧୁ କହିଲେ—“ଛଳଛଳ ଚାନ୍ଦିନୀ, କଳକଳ ବଚନ, ଢଳଢଳ ଲେଉଟକ, ଗୋଲପି ଶାଢ଼ୀ, ହୋସେନ ହେନାର ଗନ୍ଧ, ସୁନ୍ଦର ଫୁଲର ମାଳା, ମାଳଶାଢ଼ୀର ତରଙ୍ଗିତ ପତକ, ଆରକ୍ତ ଅଧର, ସୁଗୋଲ ବାହୁ, ଖିଲିଖିଲି ହସ—ଏସବୁକଥା ବା ଏହିପରି କିଛି ସେ ଗଳ୍ପରେ ରହିବ ତ ?”

ଟିକିଏ ମାରବ ରହି କହିଲି—“ଠିକ୍ ଏହିପରି; ଠିକ୍ ଏହି ଭଳିଆ ବର୍ଣ୍ଣନା । ମାତ୍ର ଆଖିରୁ ଯେବେ ଲୁହ ଶୁଖିଯାଇଥିବ, ଓଠ ଯେବେ ଶୁଖି କଳା ପଡ଼ିଯାଇଥିବ, ଗୋଲପି ଶାଢ଼ୀ ଯେବେ ମଇଳା କନାରେ ପଡ଼ିଗଲେ ହୋଇଥିବ, ଅପାଙ୍ଗ ଚାନ୍ଦିନୀ ଯେବେ ବିଭୀଷଣ ହୋଇପଡ଼ିଥିବ, ହାସ୍ୟବେଳିଆର କଣ୍ଠ ଯେବେ ପଡ଼ିଯାଇଥିବ, ତେବେ କ'ଣ ଚଳିବ ନାହିଁ ? ଏଥିର କ'ଣ ଆପଣ ଅଛନ୍ତି ?”

ବନ୍ଧୁର ଆଖିତୋଳାକୁ ବଡ଼ଦେଉଳର ଚକାତୋଳାକପରି ସ୍ଥିର ରଖି କହିଲେ—“ଏ କପରି କଥା ? ଏ କି ପ୍ରେମଗଳ୍ପର ବର୍ଣ୍ଣନା କଥା କହୁଛ ? ତୁମେ କ’ଣ ମଣାଣିରୁ ଉଠିଆସିଛ କି ? ଏ ଯେ ବନ୍ୟା-ଦୁର୍ଭିକ୍ଷପୀଡ଼ିତ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ପ୍ରେତ-ପ୍ରେତମାନଙ୍କ ଚପକଥା କହୁଛ ! ତୁମ କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ଅବାକ୍ !!”

ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ନ ପାରି କହିଲ—“ମୁଁ ମଣାଣିରୁ ଉଠିଆସିଥିବା ଏକପ୍ରକାର ସତ, ଆଉ ତମେ ଅବାକ୍ ହେବା ମଧ୍ୟ ଉଚିତ । ମନେରଖିଛ ନା ବନ୍ଧୁ, ଏ ଦେଶଟା ଝଡ଼ିଣା । ଏ ଦେଉଳ ବନ୍ୟା-ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ଦେଶ, ଏ ନିଷ୍ଠେଚିତକ ଦେଶ, ଏ ଅବହେଳିତକ ଦେଶ—ମନେରଖିଛ ନା ଏସବୁ କଥା ?”

ବନ୍ଧୁ ଟିକିଏ ପ୍ରମୁଦ ହୋଇ ପଚାରିଲେ—“ପୁା ସହିତ ତୁମ ଗଳ୍ପର ସମ୍ପର୍କ କ’ଣ ?”

ସ୍ଥିରଭାବରେ କହିଲ—“ମୋ ସହିତ ମୋ ବଚନର ଯେ ସଂପର୍କ ଓ ପୁଲ ସହିତ ସୌରଭର ଯେ ସଂପର୍କ !”

ବନ୍ଧୁ ଆଳାପରେ ଆଉ ବେଶୀ ସମୟ ଅଟକି ନ ପାରି ପଚାରିଲେ—
“ଗଲ୍ପଟା କ’ଣ ଏହିପରି ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଛ ତାହା ହେଲେ ?”

କହିଲ—“କ୍ଷତ କ’ଣ ? ୧୮୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ନିରାଶ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସମୟ । ଭୃଷାଭର ଧରଣୀର ଚିତ୍କାର ନରନାଶକଣ୍ଠରେ, ପଶୁପକ୍ଷୀକଣ୍ଠରେ ଶୁଣା-ଯାଉଥିଲା । ତରୁଲତା ଏ ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ଶୁଣି ହା-ହତାଶଭାବରେ ପସରୁଡ଼ାକ ଝାଡ଼ିଦେଉଥିଲେ । କେବେକେବେ ଅଗ୍ନିମିଶା ପବନ ପୁର-ପ୍ରାନ୍ତର ସିଝାଇ-ଦେଇ ବହିଯାଉଥିଲା ।

ଏହିପରି ସମୟରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଭାର୍ଗବକୂଳରେ ଚରଣ୍ୟାମଳ ପୁନାଗ କୁଞ୍ଜଭିତରୁ ବାହାର ଏକ ପ୍ରେତବାହିନୀ ପୁରୀ ଅଭୟାରଣ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏ ଯାତ୍ରା କାହାର ଖର୍ଚ୍ଚଯାତ୍ରା ନୁହେଁ । ଏଥିପାଇଁ ଗାଁରେ ପାଞ୍ଜି ଦେଖାଯାଇ ଅନୁକୂଳ ବସ୍ତ୍ରଗଲା ନାହିଁ । ଗାଁଗହଳଭିତରୁ ଏଥିଲାଗି ଶୁଭ ଫଳଫୁଲ ଧୁଳି ଶୁଣାଗଲା ନାହିଁ । କିଏ କାହାକୁ ଏଥିଲାଗି ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲା ନାହିଁ କି କିଏ କାହାକୁ ଯାତ୍ରାପଥରେ ଯିବାପାଇଁ ବାରଣ କଲା ନାହିଁ । କିଏ କାହାପାଇଁ କାନ୍ଦଲା ନାହିଁ କି କିଏ କାହାକୁ ହାତ ଟେକି ଆଣିବାଦ ମଧ୍ୟ କଲା ନାହିଁ ।

ଗାଁରୁ ବାହାରିଲେ ଏହି ବିଗସ ଯାହୀତଳ । ଏମାନଙ୍କ ବେଶବାସ ଅତି ବିଗସ ଧରଣର । ସମସ୍ତଙ୍କ ଦେହରେ କନା—କନା ଛଡ଼ା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିଏ କାହାର ନାହିଁ । ସେ କନା ପୁଣି ସାତଠା ସିଲେଇ ହୋଇଛି । ହାସ୍ୟରେଖା କାହା ଅଧରରେ ନାହିଁ, ଯାହାର ଆନନ୍ଦ କାହା ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ଆଲୋଚିତ କରୁ ନାହିଁ, ନିତାନ୍ତ ନିବେଦ-ନିସ୍ତେଜଭାବରେ କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ମାସ କଳାକରୁପୀ ପ୍ରେତ-ପ୍ରେତମାନଙ୍କର ଯାହା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ ସିକନ୍ଦର ଯେତେବେଳେ ଜୈନଯାହା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଗତିପଥସ୍ୱେଧ କରିବା ଦରକାର ପଡ଼ିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦିନେ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ତଳେ କଳାଳବାହିମାନଙ୍କ ପଥସ୍ୱେଧ କରିବାକୁ ଯେ କିପରି ଦରକାର ପଡ଼ିଥିଲା, ସେ କଥା ରୂମେ, ଆମେ ବା ଆଉ କିଏ ଅତି ପରିଚିତ ଧରଣୀବାସୀ ସହଜ ବୁଦ୍ଧିରେ ବୁଝିପାରିବା ନାହିଁ ।

ମାସ ଜଗତର ନାଥ 'ଜଗନ୍ନାଥ' ମୂଳ—ଏ କଥା ଯେପରି ସତ୍ୟ, ଏ କଳାଳବାହିମାନଙ୍କ ଯାହାପଥରେ ଅବସ୍ଥେଧ କରିବା କଥାଟା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ସତ୍ୟ । ଏଥିର କିଏ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁସନ୍ଧାନପାଇଁ ଦୟାକର ମଡ଼ାପଡ଼ିଆ ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ତାଙ୍କୁ ପଠାଇଦେବା ଦରକାର । ସେ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ଦେଖା ପଡ଼ିବ ବହୁତ ଜନସ, ଶୁଣାଯିବ ବହୁତ କାହାଣୀ ।

ସେହି ମଡ଼ାପଡ଼ିଆ ଜଳର ଗୋଟିଏ ବହୁକାଳର ନିଷ୍ପେଷିତ କ୍ଷୁଦ୍ର କାହାଣୀ ଏହିଠାରେ କୁହାଯିବ । ସେଠାରେ ଏକ ବିରାଟ କଳାଳବାହିମାନଙ୍କ ବାଧାଦେବା ଦରକାର ପଡ଼ିଥିଲା । “ନ’ ଅଙ୍କ” ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର କରଳ ସଂଗ୍ରାସୀ ଲଲା ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ରୁଲିଥିଲା, ପୁଣି ସେତେବେଳେ ବହୁ ଜନାଙ୍ଗଣ୍ଡ ଏବଂ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବହୁ ମଡ଼ାଙ୍ଗଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ।

ପ୍ରକାଶ ପ୍ରାନ୍ତର; ଯେଉଁ ଦିଗକୁ ରୁହିଁବ ସେଆଡ଼େ ସାହାସର ଦୃଶ୍ୟ । ବେଳ ଦୁଇଘଡ଼ିଠାରୁ ବେଳ ଦୁଇଘଡ଼ି ଥିବା ମଧ୍ୟରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କେବଳ ଅଗ୍ନି ଜୁଆର ନାଚିଉଠୁ । ବଲରେ ଫସଲ ନାହିଁ, ପାଖ ଗଛଦେହରେ ଶାରୁଆ ପତ୍ରଟିଏ ପୁଷା ନାହିଁ । ଧରଣୀରେ ସମ୍ଭବତା ନାହିଁ, ଗଗନରେ ମେଘ ନାହିଁ । ଆଉ ତାହାରି ମଧ୍ୟରେ କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ାଏ କଳାଳ ଫେରି ଅପୁର-ପୁଣରେ ବନ୍ଦୀ ଥିଲା ପରି ସେହି ଅଗ୍ନିବର୍ଷାମଧ୍ୟରେ ତାହୁଁ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଛଟପଟ ହେଉଛନ୍ତି ! ମଝିରେ ମଝିରେ ଶୁଭୁଛି ଠେଙ୍ଗାର ଠକ୍କା ଶବ୍ଦ—

ତାହାଛଡ଼ା ସବୁବେଳେ ଅଗଣିତ ବୁକୁତଳର ଘାଉଣ୍ଟାସରେ ସେହି ଗୁଡ଼ୁଗୁଳିଆ କୁନ୍ତ ପବନ ବିଚଳିତ ହୋଇପଡ଼ୁଛି ।

ସେଠାରେ ଦେବତା ତ କେହି ନାହାନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ କେହି ନାହାନ୍ତି କହିଲେ ମଧ୍ୟ ତଳେ ! କେବଳ କେତେଗୁଡ଼ାଏ କଙ୍କାଳକୁ ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ାଏ କଙ୍କାଳ-ଜଗିଛନ୍ତି ମାତ୍ର !

ପତିତପାବନ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଶାନ୍ତି ଦରକାର କି ନିରନ୍ତର ବୁଦ୍ଧୁଷ କଙ୍କାଳଗୁଡ଼ାଙ୍କର ଶାନ୍ତି ଦରକାର, ଏ ବିଷୟରେ ଏହି ଠେଙ୍ଗାଧରା ଚଉକ-ଦାରଗଣ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରୁଛନ୍ତି । ସେଥି ଭିତରେ ମଳକପଡ଼ାର ହରି ମଳକ ତା'ର ଠେଙ୍ଗାଟାକୁ ତଳେ ଠକ୍-ଠକ୍ କରି ତା'ର ସାଥୀ ଘନିଆକୁ କହିଲା—
“କହ ଭାଇ, ବାନାତଳେ ମଲେ ଲଭ କି ଏଠି ମଲେ ଲଭ ?”

ଘନିଆ କହିଲା—“ବାନାତଳେ ମଲେ ଏମାନଙ୍କର ଲଭ; ଏଠି ମଲେ ଆମର ଲଭ । ବାନାତଳେ ମଲେ ଏମାନେ ମୁକ୍ତି ପାଇବେ; ମାତ୍ର ଆମକୁ ମଡ଼ା ଉଠାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆଉ ଏଠି ମଲେ ଆମେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ।”

ହରିଆ କହିଲା—“କାହା କଥା କହୁଛ ଭାଇ ?”

“ତୁ ଯାହାକି କଥା ପଚାରୁଛୁ । ଏହି ଭିକାଶୁଗୁଡ଼ାକ କଥା ।”

“ନାହିଁ ଭାଇ, ପଚାରୁଛି ମୋର କଥା ! ଏଗୁଡ଼ାକ ଆଉ ମରବେ କ’ଣ ? ଏମାନେ ମରିଯାଉଛନ୍ତି । ଏଠି ତ ଆଠଦିନ ଦେଲା ଆମେ ଜଗିରହଲେ । କହ ଭାଇ, ଏ ଆଠଦିନ ଭିତରେ ଏମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ପାଣି ଟୋପେ କିଏ ଦେଲା ? ଆଉ ଏବେ ସେ ବିକଟ ଚକ୍କାର ଶୁଣୁରୁ ନା ? ଶୀତଦିନିଆ ନଈର ପାଣି ଖରା ଲାଗି ଆସ୍ତେ ଅସ୍ତେ ସେହି ନଈବାଲିରେ ଲାଜ ହୋଇଆସିଲାପରି ଏମାନଙ୍କର ଖବନ ଧୀରେ ଧୀରେ ସରିଆସୁଛି । ଏଇ ଦେଖ, ମଲପରି ଏଇ ଉପରେ ଉପରେ ପଡ଼ି ଜମାହୋଇଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ, ସେମାନେ କି ଆଉ ଉଠିବେ ?” କହୁ କହୁ ତା'ର ଶୁଣିଲା ନିଷ୍ପ୍ରଭ ଆଖିଭିତରୁ କୁଆଡ଼ୁ ବା' ଟୋପା ଲୁହ ଗଡ଼ିପଡ଼ି ତା' ବୁକୁ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଘନିଆ କହିଲା—“ପାଗଳ !”—କହିଦେଇ ସେ କ’ଣ ଭାବୁଛି, ଭାବୁ ଭାବୁ ବସିପଡ଼ିଛି ।

କେତେବେଳ ହେଲା, ଖସି ଠିକ୍ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଛୁଡ଼ିଲା; ଘନିଆ ତା' ଶବନା-ସ୍ବପ୍ନରୁ ଉଠି ମୁଣ୍ଡଟେକି ଚାହିଁ ତ ତା' ଆଗରେ ତା'ର ପ୍ରିୟ ପତ୍ନୀ ବନପଡ଼ାର ଗୁମ୍ଫା ପୁରା ନାହିଁ । ତାହା ଭିତରେ ତା'ର ସ୍ବପ୍ନ କୁଟୀର ଖଣିକ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଛି । ପ୍ରାଣର ପ୍ରିୟଜନସକଳ କୁଆଡ଼େ ଘର ଗୁଡ଼ି ଯାଇ ଏହିପରି ଏକ ଚଉକିତାର ଗହଳରେ ଉଦୁଉଦିଆ ଖସିକୁ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖାଇ ଦେଇ ସିଝିଛନ୍ତି ମାତ୍ର । ସେ କ୍ଷୀଣ କରୁଣ ଚିତ୍କାର କରି ଡାକିଲା—

“ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର...ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର...” ପାଖରେ କେହି ନାହାନ୍ତି ।

ଆଖି ମଲ ପୁଣି ଚାହିଁଲା । ଦେଖିଲା, ତା'ର ବସିବା ଛାଇକ ମୁଣ୍ଡ ରଖି ଦୁଇଟା କଙ୍କାଳ ଶେଷନିଶ୍ବାସ ଛାଡ଼ୁଛନ୍ତି ।

“ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର...”

ଉତ୍ତର ମିଳିଲା ନାହିଁ ।

ଉଠି ଠିଆ ହୋଇ ଚାହିଁଲା । ଦେଖିଲା କଙ୍କାଳବାହନୀର ବାରପଣ ଲୋକ ଝାଉଁଳ ପଡ଼ିଲେଣି । କଙ୍କାଳବାହନୀର ଏ ପରାଜୟରେ ଚାରିପାଖର ବିଜୟୀ ଚୌକଦାରଗଣ ଛତା ଫୁଟେଇ ତଳେ ବସିପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ପୁଣି ଡାକିଲା, “ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର...ହେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର !”

କୁଆଡ଼ୁ କିଛି ଉତ୍ତର ଆସିଲା ନାହିଁ ।

ଚାରିପାଖେ ଅଗଣିତ ମଡ଼ା, ସେହି ଭିତରେ ଏକ ମଡ଼ା ଉପରେ ବସି ହରିଆ କହିଲା—“ହାୟ !”

କଙ୍କାଳିନୀ ଆଖି ଫିଟାଇ ଚାହିଁଲା । ହରିଆ ପଚାରିଲା—“ଆଉ କିଏ ?”

“ସମସ୍ତେ ..”

“କାହାନ୍ତି ସବୁ ?”

“ବାଟରେ ।”

“ଏଠାକୁ ଆସୁଛନ୍ତି ?”

“ନା, ଆଉ ଆସିବେ ନାହିଁ । ଆଜି ଦିନ ହେଲା ସେମାନେ ମଲେଣି ।”

“ମଲେଣି ! ସମସ୍ତେ ମଲେଣି ?”

“ହଁ, ବାକି ଅଛି ମୁଁ...।”

ହରିଆ କଙ୍କାଳିନୀ ଉପରେ ହାତଟା ରଖି ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ଦେଖିଲା, ତା' ହୃଦୟରେ ଏକ କଙ୍କାଳିନୀର ଗୁମ୍ଫା ଆସି ପଡ଼ିଛି । କି ନିବିଡ଼

ବନ ଛାଡ଼ି ସେ ? ସେହି ନିକଟ ଛାଡ଼ି ଭିତରେ ଦୁଇଟି ଆଖି ଜଳଜଳ ଛଳଛଳ ହୋଇ ଚାଲିଛି । ଆଉ ବୁକୁର ହାତରୁଡ଼ାକ ଦେଖାଇଦେଇ କହୁଛି—

“ଏହା ଭିତରେ କ’ଣ ଅଛି ଜାଣ ?”

ଏ କହୁଛି—“ହଁ ”

ସେ କହୁଛି—“ଜଣକୁ ପାଇବାର ଇଚ୍ଛା । ସେ ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ନାହିଁ ।”

ଏ କ’ଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ହଠାତ୍ ଭୂମିକମ୍ପ ହେଲା; ଯେଉଁ ମଢ଼ା ଉପରେ ଏ ବସିଥିଲା ସେଟା ହଲଚଲ ହେଲା ! ତମକ ଦେଖିଲା ତାହାର ତଳେ ଆହୁରି ହ’ ଚାରିଟା ଲୋକ ଖାଇଛନ୍ତି ! କଳାଳିନୀ ଉପରେ ହାତ ପୁଣି ଚାଲିଲା । ସେ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ, କେବଳ ଆଖି ବୁଜି ଦେଇ ପାଟି ପାକୁ-ପାକୁ କଲା ।

ବୈଶାଖର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେହକୁ ଯିଶାଇ ଦେଇ ହାତର ଲସା ପରି ଯେଉଁ କେତେ ଟୋପା ଝାଳ ବାହାରିବ ରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲା ହରିଆ ତାହା ଆପଣା ଦେହରୁ ପୋଛି କଳାଳିନୀ ମୁହଁରେ ଦେଇ କହିଲା—“ରାଧି...”

କଳାଳିନୀ ଆଖି ଫିଟେଇ କହିଲା—“ଆଉ.....।”

ହରିଆ ତାକୁ କୋଳକୁ ଟାଣି ଆଣି କହିଲା—“ରୁଟେ ଏ ବୁକୁକୁ, ଏହଠାରୁ ବେଶୀ ଝାଳ ବାହାରୁଛି ।”

ହରିଆ ବୁକୁରୁ ଯେ କେବଳ ଝାଳ ବାହାରୁଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ, ବୁକୁତଳେ ଏକ ସ୍ତନ୍ଦନର ସ୍ରୋତ ମଧ୍ୟ ଚାଲୁଥିଲା । କଣ୍ଠର ପିପାସା ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରାଣର ପିପାସା ଅତି ପ୍ରବଳ ଥିଲା । ଦୁଇ ବାହୁତଳେ ସେ କଳାଳିନୀଙ୍କ ଜାକିଧିଲା । କଳାଳିନୀ ତା’ର ମଳିନ, ରକ୍ତାଶ୍ରୁ, ଶୁଷ୍କ ଅଧରକୁ ବୁକୁପାଖେ ଚାଞ୍ଚି ଦେଲା । ତା’ର ମନେ ହେଲା ଏହି ଶେଷମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ତା’ର ଶେଷପଦକ କହିଦେଇ ଯିବ—“ଏହି ମଞ୍ଚାଉପରେ କି ଆମର ବେଢ଼ା ଢାଆନ୍ତି ହେଲା ।”

ପଛରେ ଦୁଇ ଚାରିଟା ମଢ଼ା ଉପରେ ପାଦଦେଇ ଘନିଆ ଡାକିଲା—
“ହରିଆ ଛା... ଏ କ’ଣ ?”

ହରିଆ କଳାଳିନୀକୁ ଯେଉଁପରି ବୁକୁରେ ଜାକିଧି ଉଠିର ଦେଲା—
“ଏଇ ମୋର ରାଧି ! ପୁର କଥା କହୁଥିଲା ବାଟରେ...”

“ହଁ, ତା’ ଜାଣେ ।”

“ବର୍ଷକ ତଳେ ଏହାର ସନ୍ଧ୍ୟା...”

ଘନିଆ ମୁହଁକୁ ଗନ୍ଧାର କରି କହିଲା—“ସବୁ ବୁଝିଲି ।”

“ଆଜି ଏ ଏପରି ଏଠାରେ...”

ଘନିଆ କିଛି ସମୟ ମାରବ ରହି ପରୁରିଲା—“ତୋର ହୃଦୟ, ପରତ୍ନ,
ଠେଙ୍ଗା ?”

“ସେସବୁ ଛାଡ଼ିଲୁ ।”

“ତାହାହେଲେ ତତେ ମଧ୍ୟ ଏଠି ଜଗିବାକୁ ପଡ଼ିବ ?”

“ନା, ଆମ ଦୁହଁକୁ ।”

ଘନିଆ ଉପଦେଶ ଦେଲାପରି କହିଲା—“କେଡ଼େ ଅଭାଗୀ ରେ ତୁ !
ଜାଣି ଜାଣି ଏ ଦଳରେ ମିଶିଲୁ ?” ହରିଆ ବୁକୁତଳେ ଧରିଥିବା କଙ୍କାଳିମାର
ମୁହଁଉପରକୁ ଝୁଙ୍କିପଡ଼ି କହିଲା—“ମୁଁ ପରା ପ୍ରାଣକୁ ଇ ଖୋଜିବୁଲୁଥିଲି ଭାଇ !
ବର୍ଷକ ତଳେ ବିଭାବେଦୀ ତଥାବେବେଳେ ପ୍ରାଣକୁ ପାଇଥିଲେ ସାଥୀ ହୋଇ ଆସିଥାନ୍ତୁ
ଏହିଠାକୁ । ଆଜି ବର୍ଷକପରେ ଏଇଠି ଦେଖାଦେଖି...ଏବେ ହେଲି ଗର୍ବ୍ୟବାନ୍;
ବର୍ଷେ କେବଳ ମଝିରେ ଅଭାଗୀ ଥିଲି !”

କଙ୍କାଳିମାର ଶୁଧୂତ ଆତ୍ମା ଭିତରେ ଭିତରେ କି ଶାନ୍ତି ପାଇଲା
କେଜାଣି, ସେ କହିଲା—“ଭଲ ।”

“କୁଆଡ଼େ ?”

“ବାହାରକୁ ।”

ହରିଆ ଜଳମୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କାନ୍ଦେଇଲା ପରି କଙ୍କାଳିମାକୁ କାନ୍ଦେଇ
ଠିଆହେଲା । ଘନିଆ କହିଲା—“ବସିବାକୁ ହେବ, ବସ, ବସ !” ଆଗରେ
ଥିବା ତୈଳଦାରଗଣ ଠେଙ୍ଗା ଧରି ଠିଆହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ତାଳୁ ଉପରେ
ଠେଙ୍ଗା ମୁଣ୍ଡି ଦେଖାଗଲା । ପାଟି ଶୁଭିଲା—“ହେଇ—ଇ”

ହରିଆ ସଧୁମୁହଁରେ ଲୁହ ଦି' ଧାର ତାଳି ଦେଇ କହିଲା—“ଏଇଠି
ଆମର ବେଦୀ, ଆଉ ବାଟ ନାହିଁ ।” ଏତକ କହି ମୁଁ ମାରବ ହେଲି । ବନ୍ଧୁ
ଉଜ୍ଜ୍ଵଳିତାବେ ରହି ପରୁରିଲେ—“ତା'ପରେ ?”

“ତା'ପରେ.....,

ରେଙ୍ଗୁନ-ବାହୁଡ଼ା

—୧—

ଗୋପାଳପୁରର କୋଳାହଳମୟ ବେଳାଭୂମିରେ କେଳି ସେ ତା'ର ସାନପୁଅ ଭଗିଆକୁ କେତେ ବର୍ଷପାଇଁ ବିଦାୟ ଦେଇଯିବ ବୋଲି ଆସିଥିଲା, ଏକଥା ତା'ର ଗାଁ ଲୋକ ଜାଣିଥିଲେ । ଆସିଲାବେଳେ ଚିତ୍ତାରରେ ସେ ଗାଁଟାକୁ ଫଟାଇଦେଇ ଆସିଥିଲା । ତା' କାନ୍ଦ ଶୁଣି କେତେ ପୁଅଦର ପକ୍ଷୀବାସିନୀଙ୍କୁ ବୁକୁ ଚିପୁଡ଼ି ହୋଇ ଆଖିବାଟେ ଝରଝର ପାଣି ବୋହିପଡ଼ିଲା । କେତେ କିଏ ଘାବଣ୍ଟାସ ଛୁଡ଼ିଲେ କେତେ କିଏ ମାରବରେ କେବଳ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଚାହିଁରହିଲେ ।

କେଳି ଗୋପାଳପୁର ଆସିବାବେଳେ ହାତରେ ଖଡ଼ୁ ଗୋଡ଼ରେ ପାହୁଡ଼, ବେକରେ ମାଳ, ନାକରେ ଦଣ୍ଡୀ ଲଗେଇ ଆସିଥିଲା । ତା' ଦେହରେ ସଧବାର ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ଥିଲା—କେବଳ ବାସି ପଦ୍ମପରି ତା' ମୁହଁଟି ଶୁଖିଯାଇଥିଲା ।

ଏ ଦଟଣାର ଠିକ୍ ବୁଦ୍ଧିଦିନପରେ ସେ ଫେରିଯାଇ ପୁଣି ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଆସିଲାବେଳେ ସେ ଯେପରିଭାବରେ ଆସିଥିଲା, ଫେରିଲାବେଳେ ଠିକ୍ ବିପରୀତଭାବରେ ଗଲା । ତାକୁ ଦେଖି କେତେ ଲୋକ କେତେ କଥା ସନ୍ଦେହ କଲେ । ସେତେବେଳେ ତାର ବେକରେ ମାଳ ନ ଥିଲା, ଗୋଡ଼ରେ ପାହୁଡ଼ ନ ଥିଲା, କାନରେ ନୋଲି ନ ଥିଲା କି ନାକରେ ଦଣ୍ଡୀ ନ ଥିଲା । ସଦ୍ୟ ବିଧବାବେଶରେ, ଅଧିକରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଧୋବ ନୂଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ବେଳବୁଡ଼କୁ ସେ ଯାଇ ଗାଁରେ ଆପଣାର ପୁରୁଣା କୁଡ଼ିଆ ଦୁଆରେ ହାଜର ହେଲା ।

ତାକୁ ଦେଖିଲା ମାତେ ଗାଁର ସାଇମାଇପେ ମୁହଁ ଚୁଟାଉଛନ୍ତି ହୋଇ ମରବରେ କେତେ କଣ କଥାଭାଷା ହେଲେ । ସମସ୍ତେ ଚାହିଁଲେ, କେଳିର

ସ୍ୱାମୀ ଚାରିବର୍ଷ ହେଲା ତାର ବଡ଼ପୁଅ ରଘୁଆକୁ ଧରି ରେଙ୍ଗୁନ ଯାଇଥିଲା—
କଣ ମଢ଼ ଖବର ଆସିଲା କି ? ନ ହେଲେ କେଳ ବଧବା ହୁଅନ୍ତା କାହିଁକି ?

କିନ୍ତୁ କେଳର ଡଙ୍ଗାଢାଙ୍ଗ ଦେଖି କିଏ ହେଲେ ସେତେଦୂର ପାପଗନ୍ତାକୁ
ମନରେ ବେଶୀ ସମସ୍ତ ଆନ ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ତା'ର ବୈଧବ୍ୟ ବେଶ
ସଙ୍ଗେ ଚାଲିଚଳନର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା । ସେ ହସୁଥିଲା । ତାର ନିରାଶରଣ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅଙ୍ଗରେ ନୂଆ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିକ ଅଭିନବ ଶୋଭା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା ।

ସାଇମାଇପିଙ୍କ ମୁହଁ ଚାହିଁଚାହିଁ ଦେଖି କେଳ ସେମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ହସି
ହସି ଚାଲିଲା, “ଯାହା ହେଉଛି ରାତି ପାଇଲେ ଶୁଣିବ ଗୋ, ରାତି ପାଇଲେ
ଶୁଣିବ ।”

ସେଦିନ ରାତିରେ ଗାଆଁର ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ କେତେ ଗୁଜବ
ଉଠିଲା । କେଳ ଯେ କୁଳମାନ ଗୁଡ଼ି ଆଉ କଣ ହୋଇପାରେ, ଏ କଳ୍ପନା
ମଧ୍ୟ କାହା କାହା ମନକୁ ଛୁଇଁଲା । ଗାଆଁର ବୃଦ୍ଧଗଣ କାନରେ ହାତଦେଇ
ଦୋଷଣା କଲେ—“କଳିକାଳ ହେଲା, କଳିକାଳ ହେଲା ! ନ ହେଲେ ମାଇପି
ଲୋକ ଏତେ ଉଦୁବାସ୍ୟ ହୁଅନ୍ତେ ନାହିଁ ।”

—୨—

କେଳ ସୁନ୍ଦର । ବୟସ ପଞ୍ଚାଦ୍ଦଶ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ନୁହେଁ । ତାର ଶେଷ
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ କାଳଟା ଏକପ୍ରକାର ନିର୍ବାସନରେ କଟିଗଲା । ବିଷା ହେବାର କେତେ
ବର୍ଷ ପରେ ତାର ସ୍ୱାମୀ ବଡ଼ପୁଅ ରଘୁଆକୁ ସାଥରେ ଧରି, ସେହି ଗୋପାଳପୁର-
ଠାରୁ ଜାହାଜ ଚଢ଼ି ରେଙ୍ଗୁନ ଗଲା ଯେ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଆଉ କିଛି
ଖୋଜଖବର ମିଳିଲା ନାହିଁ; କେବଳ ଯିବାର କେତେ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଟଙ୍କା
ଦଶଟି ମାତ୍ର ପଠାଇଥିଲା । ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଭିତରେ ସେହି ଦଶ ଟଙ୍କା ପାଇ
ଅନାଥମାବେଶରେ କେଳ ନିଜର ସଙ୍ଗାଳ ଭଗିଆକୁ ଧରି ନିପରି ଯେ ଚଳିଥିବ,
ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

କେଳର ସ୍ୱାମୀ ରେଙ୍ଗୁନ ଗଲାବେଳକୁ ତା' ଘର ଖଣ୍ଡିକ ବେଶ୍
ମଜବୁତ ଥିଲା; ମାତ୍ର ଏହି କେଳେକ ବର୍ଷ ଭିତରେ କେଳ ସେହି ଘରତଳେ
ମୁଣ୍ଡପାତ ରହିଲା; ଅଧର ଘରଟି କୁଡ଼ିଆରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା । ତାର

ଯୌବନମୟ ପ୍ରାଣ ସେହି କୁଟୀରପିଞ୍ଜର ଭିତରେ ବରାବର ସ୍ବାମୀର ପଥ ଚାହିଁ ରହିଲା । ସେହି ଯୌବନ ଘେନି ସେ କେତେ ଲଞ୍ଜିନା, କେତେ ଅପମାନ ଯେ ସହିଛି, କେତେ ଶକ୍ତି ଯେ କେତେ ଲୁହ ଢାଳିଛି, ସେ କଥା ତାର ସେହି ଭରସନ୍ତପ୍ତ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଏ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେଉଁଦିନ ସେ ପେଟଜ୍ୱାଳାରେ, ଦୁଃଖରେ ଶୋକରେ ସାନପୁଅଟିକୁ ରୋଙ୍ଗୁନ ଛୁଡ଼ିବାକୁ ଭାବି ବସିଲା, ସେହି ସମୟକୁ ତାର ଭଙ୍ଗା କୁଡ଼ିଆ ଭିତରେ ଏକମାସ ବାସନ ପଥରକୁଣ୍ଡଟି ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ଜନସପକ୍ଷ ନ ଥିଲା ।

—୩—

ଗୋପାଳପୁରର ବେଳାଭୂମିକୁ ବେଳେବେଳେ ହତଭାଗା ଓଡ଼ିଆ ଶୁଣି, କୁଲିଙ୍କର ଦୁଃଖମୟ ପୀଠ ବୋଲି କହିବାକୁ ଲାଗନ୍ତି । ସେଠାରେ ବିଦାୟ ବେଳର କାହାଣୀ, ସେଠାରେ ମିଳନ ବେଳର ବ୍ୟଥା କେତେ ପ୍ରାଣରେ କେତେ ଭାବନାର ଆଶେ । ସେହିଠାରେ—ସେହି ବାଲିଶଯ୍ୟା ଉପରେ ବସି ବର୍ଷ ବର୍ଷ ପାଇଁ କିଏ ପ୍ରିୟ ମାତୃଭୂମିରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ପଶେ; ପୁଣି କିଏ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ପରେ—ଘର୍ବପ୍ରବାସ ଶେଷରେ, ଅଳ୍ପଳ ସାଗର ଆରପାଖରୁ ଫେରିଆସେ ! ସେଠାରେ ଦିନ ଦିନ ମାସ ମାସ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ହୋଇ ଦରିଦ୍ର ମାନବ ଚକ୍ଷୁରୁ ଯେତେ ଲୁହ ଝରେ, ତାହା ସେହି ବାଲୁକା ଭୂମିରେ କୁଆଡ଼େ ଲୁନ ହୋଇଯାଏ; ହୃଦୟର ଚିହ୍ନର ସାଗରର ଗର୍ଜନତଳେ ଲୁଚିଯାଏ । ପେଟବିକଳରେ ଓଡ଼ିଆ କୁଲି ସେଠାରେ କାଠପିତୁଳାପରି ଯିବା ଆସିବା କରେ ।

କେଲି ଏହିପରି ଗୋପାଳପୁରକୁ ପୁଅକୁ ବିଦାୟ ଦେବାକୁ ଗଲା । କେତେ ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟରେ ପଡ଼ି, ପରର ଧାନ କୁଟି, ପାଣି ବୋହି ସେ ପୁଅକୁ ପାଳିଥିଲା ଏବଂ ନିଜର ଆରାଧ୍ୟଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକାମନାରେ ମୁଣ୍ଡର ସିନ୍ଦୂର ସହଜ ଦେହର ଅଳଙ୍କାରତକ ଏତେ କାଳ ସଜାବ ରଖିଥିଲା । ତାର ଯୌବନ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଅଳଙ୍କାରସବୁ ଯେପରି ଜୀବନ ପାଇ ଖେଳୁଥିଲେ । ଯେ ଦିନ ସେହି ବେଳାଭୂମିରେ ବସି ନିଜର କାତର କରସୁଗଳରୁ ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ ଖୋଲିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପୁଅକୁ ପାଖରେ ବସାଇ ମନେମନେ ବରୁଣଲା—“ଯାଉ, ଅଳଙ୍କାରତକ ଯାଉ । ମନରେ ଥିଲେ କଣ ନାହିଁ; ଖାଲି ଏଇ ଅଳଙ୍କାରରେ ଅଛି ?

ପୁଅ ବରୁଣ—“ମାଆର ଏହି ଅଳଙ୍କାରତଳ ବଳ ସମୁଦ୍ର ଆରପାଖକୁ ଯିବ । ସେଠାରେ ବାପାଙ୍କୁ ଭେଟିବା କାହାକୁ ଦେଲେ ତ ଜଣକୁ ଦେଖିବ । ଓହ୍ଲା ! କେତେ ବାଟ ସେ—କାହିଁ—କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ !”

ମାତ୍ର ଏଣେ କେଳି ଶୁଣୁଥିଲା ଅନ୍ୟଦିଆ । ତାର ସେ ‘ସାତ ସମୁଦ୍ର ତେର ନଈ ଆରପାଖର’ ସେହି କାହାଣୀ କଥା ମନେପଡ଼ୁଥିଲା । ମନେପଡ଼ୁଲା ତା’ର ପ୍ରଥମ ଯୌବନ । କାନରୁ ନୋଲି କାଢ଼ିଲା । ମନେପଡ଼ୁଲା, ସେହି କାନରେ ସେହି ନୋଲିଗଣ୍ଡାକ ତାର ଆରାଧ୍ୟ ପିତାଙ୍କ ଦେଇ କେତେ ଆଦରରେ କଥା କହିଥିଲେ ।

ତା’ପରେ କାଢ଼ିଲା ନାକର ଦଣ୍ଡ । ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ତା’ର ମନେପଡ଼ିଲା, କେତେ ବର୍ଷତଳର ସୁଖ । ଆଖିରୁ ଲୁହ ବୁଝେ-ନ-ବୁଝେ ହେଲା ।

ବେକର ମାଳିଆ କାଢ଼ିଲା, ହାତ ଘିର ରହିଗଲା । ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଗଲାନରେ ମରୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲା, ସେହି ବର୍ଷ ସ୍ବାମୀ ତାର ଧାନ ଦୁଇ ଭରଣ ବଳି ମାଳିଆ କଣିଥିଲେ ।

ମାଆର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଉଠିଆ ପାଟିକଲା—“ମାଆ !”

ମା’ ତାର ଚମକି ପଡ଼ି କଣ କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା; ମାତ୍ର ପାଟିରେ କଥା ନ କହି ଆଖିରୁ ଲୁହ ଡାଳିଦେଲା ।

ଉଠିଆ ବୁଝିଲା ଅନ୍ୟପ୍ରକାର । ତାର ବଡ଼ାପୁରେ ମାତୃହୃଦୟ ତରଳିଯିବା ସ୍ବାଭାବିକ; ମାତ୍ର ତା’ଠାରୁ ଜଟିଳ ଶ୍ରବଣରେ ସେ ସେ ବହୁହେଉଥିଲା, ଉଠିଆ କଲ୍ଲନା କରିପାରିଲା ନାହିଁ ।

—୪—

କେଳିର ଦେହରେ ଖଣ୍ଡିଏ ମଇଳା ଲୁଗା—ସାତ ଠା’ ଦୋସିଆ ହୋଇଛି । ଅଳଙ୍କାରତଳ ନାକରୁ, କାନରୁ, ବେକରୁ କାଢ଼ିଦେଇ ସେ ପୁଅ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁଅ ଉଠିଆ ସେତକ କାନରେ ବାନ୍ଧି ମିଶ୍ରୀ ପାଖକୁ ଚାଲିଲା । ଏଣେ କେଳି କେବଳ କାତର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମୁଦ୍ରଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କେତେବେଳେ ଲୁହ ପୋଛିଲା, କେତେବେଳେ ମୁହଁପୋତିଲା ।

ସେ ଦିନ ମଙ୍ଗଳବାର—ଜାହାଜପାଳ । ଲୋକେ ଜାହାଜରେ ଚଢ଼ିବେ ଏବଂ ରେଙ୍ଗୁନ-ଫେରନ୍ତା ଯାହା ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇବେ । କୋଳାହଳରେ ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଜନ ବାରିହେଲା ନାହିଁ ।

କିଏ ଯାହା କୁଆଡ଼େ ଯିବେ । କିଏ କେତେ ଗାଁର ନାଁ ଧରି ଡକାଡକହେଲେ । ଯାହାଗଣ ଜାହାଜରୁ ଓହ୍ଲାଇ କୂଳରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । କାହାର ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲ—ବିଶ୍ୱାଳ ଭାଇ, ଜଗନ୍ନାଥପୁର । ଆଉ କିଏ ତା ପଛରେ ଡାକଦେଲା—ରଣପୁର । କାହାର ପାଟି ଶୁଭିଲ—‘ଖଲ୍ଲିକୋଟ, ଚଣ୍ଡିପେଡ଼ ।’ କିଏ କହିଲା ଖୋରଧା, ଜଜାରସିଂ ।’ ଏହିପରି ଚହଳ ଭିତରେ କାହାର ଚିତ୍କାର ଉଠିଲା—“ବାଣପୁର ବାଣପୁର !” କେଳି ଚମକି ଚାଲିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲା । ଜୀବନର ବର୍ଷ ବର୍ଷ କାଳ ଏହିପରି ସେ କେତେ ଚମକିଛି । ଗାଁଦାଣ୍ଡରେ କେହି ଜଣେ ରେଙ୍ଗୁନ-ଫେରନ୍ତା ଗଲେ ସେ ଆଗ୍ରହ ଓ ଆଶଙ୍କାରେ ସେ ଲୋକଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଛି—କାଳେ ଲୋକ କଣ ମନ୍ଦ ଖବର କହିଯିବ କି ! ରେଙ୍ଗୁନ-ବାହୁଡ଼ା କିଏ କେବେ ଦୁଆରେ ଡାକଦେବ ବୋଲି ସତ୍ତ୍ୱେ ସତ୍ତ୍ୱେ କାନେଇଛି । ଡାକପିଅନ ଗାଁକୁ ଆସିଲେ ସବୁସ୍ଥାନରେ ଦୁଆରରୁ ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି ।

ଗୋପାଳପୁରରେ ବାଣପୁର ନାଁ ଶୁଣି ସେ ଚମକିବା କଥା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶବ୍ଦ ପୁଣି ଶୁଭିଲା—ପାଖକୁ ପାଖକୁ ଶୁଭିଲା—“ବାଣପୁର, ବାଣପୁର ଯିବାବାଲା କୁଆଡ଼େ ଗଲା ହୋ !”

ଏହି ସମୟରେ ଭଗିଆ ଖଣ୍ଡେଦୁର ଆସି, ଟଙ୍କା କେତୋଟି ହାତରେ ମୁଠା କରି ଧରି ସେଇ ଲୋକ ପଛେ ପଛେ ଯାଇ ପଚାରିଲା—“ହଁ, ବାଣପୁର—ବାଣପୁର ।” ତାପରେ ତାର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ କହିପକାଇଲା—“କିଏ, ଭାଇ !”

ରଘୁଆ ଅମଥମ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ପଚାରିଲା—“କରେ ଭଗିଆ, ତୁ କୁଆଡ଼େ ?” ଏତିକି କହି ଜାକପକାଇଲା ।

— ୫ —

ରଘୁଆ କହିଲା—“ମା, ଭଗିଆକୁ ଆଗରେ ଚଳେଇ ସ୍ଥେପନକୁ ଚାଲ ।”

କେଳର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ନାହିଁ । ବଡ଼ପୁଅ ଫେରିଛି । ସ୍ୱାମୀ ଆସିବେ ମାଗ ମାସରେ । ଆଉ ଦୁଃଖ କଣ ? ଅଳଙ୍କାରଯାକ ଯାହା ଦିବା ହୋଇଛି ତା’

ପାଇଁ ଆଉ ସେ ଭାବିଲା ନାହିଁ । ମଣିଆମନ୍ଦୀ ଲୁଗା ଖଣ୍ଡି ଗୁଡ଼ି ରଖୁଆ ଆଣିଥିବା ଧୋତି ଲୁଗା ଖଣ୍ଡି ଏ ପାଲଟିପକାଇଲା । ତା'ପରେ ଚାଲିଲା ଗାଡ଼ିକ ।

କେଳି ସେତେବେଳେ ନିଜ ଗାଁରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲା, ସେତେବେଳକୁ ଅଭାବ ମାଡ଼ିଆସୁଥିଲା ।

ପଛରେ ରଖୁଆ ଆଉ ଭାରିଆ ଭନ ମହଣ ଓଜନର ଗୋଟେ ବାକସ, ଗୋଟେ ପୁରୁଣି ଅଖା ବୋଟ ମୁଣ୍ଡେଇ ଆସୁଥିଲେ । କେଳକୁ ଆନନ୍ଦରେ ଆଉ ବାଟ ଦିଶୁ ନ ଥିଲା । ସେ ସିଧା ସିଧା କୁଡ଼ିଆ ଭିତରକୁ ପଶିଗଲା ।

ତା ଆରଦିନ ସକାଳେ ଭେଣ୍ଡିଆ ଯୁଆନ ରଖୁଆ କାନରେ ବାଡ଼ିଆ ନୋଲି ଲଗାଇ ଖଣ୍ଡେ ଚୁନପସ ବଟୁଆ କାଗରେ ଜାଳ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାଡ଼ାରିପଡ଼ିଲା । ଆଉ କେଳ ତାର ପୂର୍ବ ଶୋଭାକୁ ଶତଗୁଣ ବଢ଼ାଇଦେଇ ରେଙ୍ଗୁନ ଦଣ୍ଡୀ, ନୂଆ କାତ, ହଳଦିଆ ଶାଢ଼ୀରେ ମଣ୍ଡି ହୋଇ ସାଇମାଇପିକ ଗହଳରେ ବାଡ଼ିପରେ ଦୋଷଣା କରିଦେଲା ଯେ ତାର ପୁଅ ରଖୁଆ ରେଙ୍ଗୁନରୁ ଫେରିଛି; ଘରଲୋକ ଆଉ ବୁରମାସପରେ—ମାସମାସକୁ ଫେରିବେ ।



ବିଧବାର ନିଃଶ୍ୱାସ

କଥାଟା ଶୁଣି ଗୋବିନ୍ଦର ମୁହଁ ଶୁଖିଗଲା । ସେ କ୍ଷୀଣ ସ୍ଵରରେ କହିଲା, “ମୁଁ ସେବେ...” ତା ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାରୁ ନ ବାହାରୁ ମାଧବ କହିଲା, “ମୁଁ ତୁମକୁ ଦୋଷ ଦେଉ ନାହିଁ, ଗୋବିନ୍ଦ ! ଏ ଦୋଷ ମୁଁ ନିଜ ସମାଜ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଉଛି । ଘନ, ପତିତର ଭଗବାନ୍ ଏ ଜାତିକ ସେ କି ଅଭିଶାପ ଦେଇଛନ୍ତି ବୁଝି ଦେଉ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ସମାଜରେ ଦୟା-ମାୟା ନାହିଁ, ପରର ଯାତନା ଦେଖିଲେ ଯେଉଁ ସମାଜ ପଥର ବୁକୁରେ ତାହା ସହି ତାକୁ ପୁଣି ପଦାଦାତ କରିପାରେ, ନମସ୍କାର ସେ ସମାଜକୁ । ସମାଜର ପୁରୋହିତଗଣ ପୋଥିରୁ ଡୋର ଫିଟାଇ ମାତି ବାଛିଦେଲାବେଳେ ଅବଳାର ଏ କରୁଣ କାହାଣୀ କି ତାଙ୍କ କାନକୁ ଶୁଭେ ନାହିଁ ? ଛୁଃ, ଗୋବିନ୍ଦ, ଛୁଃ ଏ ସମାଜକୁ ! ରମ ନାମର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟଣା ଦେଖି ମୁଁ ଏ ସମାଜତ୍ୟାଗୀ—ଦେଶତ୍ୟାଗୀ ହୋଇଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି । କେଉଁ ହୃଦୟବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହା ଦେଖି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ରହିପାରିବ ? ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟ କି ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇପାରେ ? ମନୁଷ୍ୟ କି ଏତେ ପତିତ ହୋଇପାରେ ଯେ ତା’ ମୁହଁରେ ପାଣି ଟୋପାଏ ଦେଲେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପାପ କୁଏ ? ଏପରି ସମାଜଠାରୁ ପଶୁସମାଜ ଭଲ ଗୋବିନ୍ଦ !”

ଗୋବିନ୍ଦ ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲା ନାହିଁ । ତା’ ଆଖି ଦୁଇଟି ଛଳଛଳ ହୋଇଆସିଲା । ହୃଦୟଟା ତା’ର କମିତି ଅବଶ ବୋଧ ହେଲା । ସେ ବେଶୀ ସମୟ ଠିଆ ହୋଇ ନ ପାରି ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଥକାମାର ବସିପଡ଼ିଲା ।

ଜଳିଆ ଥାନା ଗୋଲବାଇ ଶାସନ ରମାନାମର ଘର । ଗାଁଟି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗାଁ, ଘର ପରୁଣ ହେବ । ସେ ଗାଁର ମହାଜନ ରଘୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘରେ ରମାନାମା ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ରଘୁ ମିଶ୍ରେ ରମାନାମାର ସହୋଦର ଭାଇ ଅଟନ୍ତି । ରମାନାମାର ପିତା ଅନାମକ ନାଁ ଖୋରଧା ଅଣୀ ଜୋଶରେ ଜଣା । ବୈଦ୍ୟପଣରେ ସେ ଧନ୍ୟସ୍ତୁତି ଫଟାଇଦେବାବାଲା । ବଳରେ ତାଙ୍କ ସମାନ ଆଉ ଜଣେ କିଏ

ନ ଥିଲେ । ସେ ଗୁଣରେ ଯେପରି ବଡ଼ ଥିଲେ, ରୂପରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସୁନ୍ଦର ଥିଲେ । ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ — ରୂପ, ଗୁଣ, ସମ୍ପତ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ପୁର-ସଂପଦ ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । ରମାନାମା ତାଙ୍କର ଏକ ମାତ୍ର କନ୍ୟା ସନ୍ତାନ; ତେଣୁ ସେ ତାକୁ କୋଳର ସଙ୍ଗାଳି ପରି ପାଳିଥିଲେ ।

ରମା ବାପାଙ୍କର ବେଶୀ ଆଦର-ସହ ପାଇଥିଲା; କାରଣ ସେ ଖମ୍ବା ଏବଂ ଜାଡ଼ୀ । ଭଗବାନ୍ ଯେ ତାକୁ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟକ କରି ସଂସାରକୁ ପଠାଇଥିଲେ, ତାହାହାରା ଯେ ତାଙ୍କର କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିତ ହବାର କଥା ଥିଲା, ସେହି କେବଳ ଜାଣନ୍ତି । ମାତ୍ର ଲୋକେ ଜାଣିବାକୁ ରମା ସଂସାରରେ ବହୁ କଷ୍ଟ-ଯାତନା ଭୋଗିବାକୁ ଆସିଥିଲା । ସେକଥା ଭାବିଲେ ଏ ଦେହ ଶୀତେଇ ଉଠୁଛି ।

ରମା ଯେ ସୁଖ ପାଇ ନ ଥିଲା ଏପରି ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ତା ସୁଖଟା ପାଣି-ଫୋଟକା ପରି ଦୁଇ ଦିନରେ ଉଭେଇ ଯାଇଥିଲା । ଜନ୍ମିତୁଲ୍ ପରି ଦିନରେ ପୁଅ ଦିନରେ ମଉଳି ପଡ଼ିଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ତାକୁ ଆଠ ବର୍ଷ ବୟସ । ସେ ସୁଖ-ଦୁଃଖ କଣ ଜାଣେ ନାହିଁ, କଥା କଣ ବୁଝେ ନାହିଁ । ତାକୁ ଡାକିଲେ ଶୁଭେ ନାହିଁ, କଷ୍ଟ ଦେଲେ ସେ ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାବେଳେ ଆଉ ଜଣେ ଭାଗ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ତା ଭାଗ୍ୟକୁ ବାନ୍ଧିଦିଆଗଲା । ଏହାକୁ ସମାଜରେ ବିବାହ-ବନ୍ଧନ କହନ୍ତି । ଏ ବିବାହ ଯେ କାର୍ଯ୍ୟକ ହେଲା ସେ ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ଭଗବାନ୍ ତାକୁ ବୁଝିବାକୁ ଶକ୍ତି ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ସେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରକ୍ରିୟା ନ ଶୁଣି ଏ କାଠପରି ଜଗତସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଭାସି ଆସି ଅନ୍ୟମ ମିଶ୍ରଙ୍କ କୂଳରେ ଲାଗିଥିଲା । ଅନ୍ୟମ ତାକୁ ସମାଜର ପୋଥିଗତ ନରଗତା ମତି ସଙ୍ଗେ ଗୁଡ଼ାଇ ଭୁଡ଼ାଇ ଆଉ ଏକ ସ୍ଥାନକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ । ସେ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ଯେ, ସେ ସ୍ରୋତ ବହୁଛି ନା ସ୍ଥିର ଅଛି, ସେ ବନ୍ଧ ପୁଷ୍କରିଣୀ କି ଗତିଶୀଳ ଜଳଧାର । ତାଙ୍କର ପିତୃ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସେ ସେତିକିରେ ଶେଷ କଲେ ।

ବିବାହ ହେବାର ଛ' ମାସ ମଧ୍ୟରେ ରମାର ଭାଗ୍ୟରେ ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା; ମାତ୍ର ସେ ବଜ୍ରର ଆଘାତ ସେ ସେତେବେଳେ ଜାଣିପାରିଲା ନାହିଁ । ତାକୁ ଯେ ବିଧବା ହେବାକୁ ହେଲା, ସେଟା ତା'ର ସୁଭାଗ୍ୟକୁ କି ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ସେ ବୁଝିପାରିଲା ନାହିଁ । ଖାଲି ଦେଖିଲା, ନନା କାନ୍ଦିଲେ, ବୋଉ କାନ୍ଦିଲେ, ସାଇପଡ଼ିଗା ଲୋକ କାନ୍ଦିଲେ । ଆଉ, କେହି କେହି ଆସି ତା ଦେହରୁ ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ କାଢ଼ି ନେଲେ । ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ିଲାବେଳେ ସେ ତାହା ନ ଦେବାକୁ ବହୁଚେଷ୍ଟା

କରିଥିଲା; ମାତ୍ର ପାରିଲା ନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କ ମାତାଠାରୁ ତା'ର ସମାଜର ମାତ୍ର ସେ ଆହୁରି କଠୋର, ସେ ଜାଣି ନ ଥିଲା ।

ଏହିଠାରୁ ରମାର ଦୁଃଖର ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେ ବିଧବା ହେବାର ଛ' ମାସପରେ ଅନ୍ୟମ ଜୁରରେ ପଡ଼ି ଦୁଃଖରେ ଅନୁତାପରେ ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଲେ । ସେ ଜାଣି ଜାଣି ସେ କୋଳର ସଙ୍ଗାଳ ରମାକୁ ଚତୁର୍ଥପକ୍ଷ ବର ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ଦେଇ ମିତ୍ର-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରିଥିଲେ, ସେଥିପାଇଁ ତା'କୁ ସେତେବେଳେ କପରି ଅନୁତାପ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା, ତାହା ତାଙ୍କ ମୁଖଭଙ୍ଗିରୁ ଜଣାପଡ଼ିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମା ସେ ରମା କଥା ଶୁଣି ସୁଖରେ ଥିବ, ଏହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ବର୍ଷ ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି ବହିଗଲା—ରମାର ସେହି ବିଧବା ଅଙ୍ଗରେ ପୌରଣ-ଶ୍ରୀ ଛୁଇଁଲା । ଝମେ ସେ କାତ, ମାଛ, ନାଲି ଶାଢ଼ୀ ଛାଡ଼ିଲା । ତା' ସ୍ନେହ-ସୁଖର ଅଧାର ବୋଉକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଘରେ ତା'ର ଆପଣାର ହୋଇ କେହି ନ ଥିଲେ । ଘାଇ ଥିଲେ, ଘାଉଟି ଥିଲେ, ପୁରୁଷମାନେ ଥିଲେ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁକୁ ସେ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ।

ଏ ସମାଜରେ ବିଧବା-ନିର୍ଯ୍ୟାତନା କଥା କିଏ ନ ଜାଣେ ? ଶୁଭବେଳେ ବିଧବାକୁ କିଏ ଚାହିଁବେ ନାହିଁ, ଅନୁକୂଳବେଳେ ସେ ବିରୋଧରେ କୋଣରେ ଲୁଚିବାକଥା । ବିଭାଗିତ ସମୟରେ ପଛରେ ରହିବା ଲୋକ । ସମାଜର ପ୍ରଗତି ପୁରୋଦ୍ଧତମଣ୍ଡଳୀ ଏହିପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାତ୍ର ବାନ୍ଧିଯାଇଛନ୍ତି । ଏହା ବିଧବା-ଜୀବନକୁ ସମାଜରେ ପଶୁଜୀବନଠାରୁ—ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଜୀବନଠାରୁ ଆହୁରି ସ୍ଥାନ, ଲକ୍ଷ୍ମିତ କରିଦେଇଛି !

ରମାର ସଂସାର ଗୁରୁଖାର ହୋଇଗଲା ସତ, ସଂସାର ତାକୁ ଘୃଣା, ଅବଜ୍ଞା, ତାଙ୍କଲ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲା ସତ, ମାତ୍ର ରମା କାହାକୁ ସେହିପରି ଦେଖିବାକୁ ଶିଖି ନ ଥିଲା । ସେ କାହାର କଥା ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିଲା ସତ, ମାତ୍ର କିଏ ବିରକ୍ତ ହେଲା ବା ଖୁସି ହେଲେ ସେ ମୁଖଭଙ୍ଗିରୁ ଜାଣିପାରୁଥିଲା । ଲୋକେ କଥା କହି ସେ ଶୁଣି ବ୍ୟକ୍ତି କରିପାରନ୍ତି, ସେ ଆଖିରେ, ମୁହଁରେ, ହାତରେ ଠାରି କରି ମଧ୍ୟ ତାହା କରିପାରୁଥିଲା ।

ଗୋଳବାଇ ଗ୍ରାମର ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ପିଲାଠାରୁ ଅଣୀ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ରମାନାମକ ଜାଣନ୍ତି । ବିଶେଷରେ ପିଲାମାନେ ତା' ଠାରୁ

ଦେଖିବାପାଇଁ ତାକୁ ନାନା କଥା ପଚାରନ୍ତି । ରମାନାମା କାହା ଗାଲ ହୁଏ, କାହା ପିଠି ଆଉଁସି ଆଉଁସି ମୁଖଭଙ୍ଗି କରି ସବୁକଥା ବୁଝାଇଦେ । ପର ଆପଣା କଣ ସେ କାହା ଜାଣି ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରକୁ ଅବାଧରେ ଯାଉଥିଲା, କାହା ପିଲାକୁ ଖୁଆଇ ଦେଉଥିଲା, କିଏ ଅଳ କଲବେଳେ ତାକୁ କାଖେଇ ବୁଲୁଥିଲା । ତା'ର ସକାଳୁ ସଂଧ୍ୟାଯାଏ ଏହି ବ୍ୟବସାୟ ହୋଇଥାଏ । ଖାଲି ଏତିକି ନୁହେଁ, ରମାନାମାର ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନ ଥିଲା ସତ; ମାତ୍ର ପରର ଦୁଃଖ-କଷ୍ଟ ଦେଖିଲେ ତା' ଆଖିରୁ ଝରଝର ହୋଇ ଏତେ ଲୁହ ବାହାରୁଥିଲା, ଦେଖିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ହୁଏ । ସେ କାଟରେ ଗଲବେଳେ କେତେ ଦୁଷ୍ଟପିଲା ତାକୁ ଚିତ୍କେଇବାପାଇଁ ତା' ଉପରକୁ ବାଲି ପିଙ୍ଗନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେ ସେଥିକି ନ ଚାହିଁ ଯେ ବାଲି ପିଙ୍ଗୁ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଉପରୁ ବାଲି ଝାଡ଼ିଦେବାପାଇଁ କୋଳେଇ ପକାଏ— ଗାଲରେ ଚମ୍ପନ ଦେଇ, ପିଠିରୁ ଧୂଳି ଝାଡ଼ିଦେଇ କାଖେଇ ପକାଏ । ତା' ଦେହରେ ଥିବା ଧୂଳିକି ସେ ଚାହିଁ ନାହିଁ ।

ରମାନାମାର ଏ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ବେଶୀ ଦିନ ଚଳିଲା ନାହିଁ । ଗାଁରେ ତା-
ନାଁରେ ଦୁର୍ନାମ ଉଠିଲା ଯେ ସେ ଶତପଥୀଙ୍କ ଘରେ ପିଲାଙ୍କୁ କାଖାଉଛି,
ରଥଙ୍କ ଘରେ ଘେରୀସେବା କରୁଛି ଏବଂ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
ମିଳାମିଶା କରୁଛି । ଶତପଥୀ, ରଥ, ମହାପାତ୍ର ବଂଶ ସଙ୍ଗେ ମିଶ୍ର, ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ବଂଶର
ପଡ଼େନାହିଁ । ପରର ବର୍ଷତଳେ ଗାଁର କୋଠଭୋଗ ବଣ୍ଟା ହେଲାବେଳେ
ସେମାନେ ଫାଳେ ଆମ୍ଭ ଭୂଲରେ ଅଧିକା ନେଇଯାଇଥିଲେ ବୋଲି ଗାଁର
ବିବାଦ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଦିନାବଧି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାଁରେ ଦୁଇ ଦଳ ହୋଇ
ରହିଛନ୍ତି । ଏକ ପକ୍ଷର ଲୋକ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କୁ ମୁହଁମୁହିଁ ଚାନ୍ତି ନାହିଁ ।
ଏପରି ସ୍ଥିତିରେ ରମାନାମା ଯେ ସେମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଅବାଧରେ ଯିବାଆସିବା
କରେ, ଏକଥା ବସ୍ତୋଦୃଶ୍ୟ କେତେ ଜଣ ଗ୍ରାମପତିଙ୍କ ଆଖିରେ ଗଲା ନାହିଁ ।
ସେମାନେ ମିଶ୍ରବଂଶକୁ ବାସନ୍ଦ କରିବିଲେ । ଶୁଭ ରଥ ମିଶ୍ର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେ
କେବଳ ରମା ଘେନି ଏତେ ବିପଦ । ତେଣୁ ଦିନେ ସେ ରମାକୁ ସେଆଡ଼େ
ନ ଯିବାକୁ ମନାକଲେ । ରମାନାମା ସେ ମନାର ଅର୍ଥ କିଛି ବୁଝିଲା ନାହିଁ ।
ଗୋଟିଏ ନିର୍ଧିକ୍ଷିତ ପାଟି କରି ଚାଲିଗଲା । ମିଶ୍ର ଗଣରେ ଗରଗର ହୋଇ ଘରେ
ରହିଲେ ।

ଜାଡ଼ୀ, କାଲୁଣୀ, ଖମ୍ବା ରମାନାମା ବର୍ତ୍ତମାନର ଖଳ, ପରଘରବୁଡ଼ା,
ବାରକାନକୁଡ଼ା ସମାଜପତିମାନଙ୍କର ସମାଜନୀତିକୁ ବୁଝିବ କୁଆଡ଼ୁ ? ରମା-

ନାମର ଅକପଟ ହୃଦୟ ଯୋଗୁଁ ଗାଁ ଯେ ଘୁରୁଖାର ହୋଇଯାଉଛି, ଏ କଥା ସମାଜରେ ଜଣାପଡ଼ି ଜଳଉଠିଲା । ଘୋଡ଼ାସାଇସ ଘୋଡ଼ାର ବାଗ ହାତରେ ଧରି ଘୋଡ଼ା ନେଇ ପରି ରାତି ମିଶ୍ରେ ଜାତିର ବାଗଟା ସବୁବେଳେ ହାତରେ ଧରିଥାଆନ୍ତୁ । ମାତ୍ର ଏହା କରିବାହାରୀ ଯେ ସେ ଘୋଡ଼ା ଧରିବା ବ୍ୟବସାୟ ଛଡ଼ା ଘୋଡ଼ାରେ ବସିବା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ, ଏ କଥା ସେ ଜାଣିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସେ ରମାନାମା ଉପରେ ଖୁବ୍ ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟିଦେଲେ । ତା' ଉପରେ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଘରେ ତାକୁ କେହି ସୁଖପାଇଲେ ନାହିଁ । ଭଲ କରି ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ । ଖାଲି ଏତିକି ନୁହେଁ, ଶୁଣିଲେ ଗୁଳିମୁଣ୍ଡା ଏବଂ ଭଲ ପୁରୁଷଙ୍କ ବିଧା ଗୁପ୍ତତା ତାକୁ ବଡ଼ ଅସହ୍ୟ ହେଲା । ସେ ସମୟକୁ ତା ବୋଉର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ବା ଝିଅ ବୋଲି ଟିକିଏ ପଚାରୁଥାଆନ୍ତା ! ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସଂସାର-ମନୁଷ୍ୟମିତ୍ରେ ଏକାକୀ ପଥିକପରି ଦୁଃଖ କଷ୍ଟରେ ଜୀବନ କାଟିଲା । ସାଇକଲ ଗଲେ ଲୋକେ କାଉବାଉ କଲେ; ଘରେ ରହିଲେ ମାଡ଼ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ରମାନାମାକୁ କ'ଣ ମନେ ନାହିଁ । ସେ କାନ୍ଦିଲେ ଠିକ୍ ବିରଡ଼ି କୁକୁର-ପରି ମ୍ୟାଉଁ ମ୍ୟାଉଁ, ଶ୍ରେ-ଶ୍ରେ ହୁଏ ଏବଂ ସେ ସ୍ଵର ଏଡ଼େ କର୍ଜଣ ଯେ ଘରେ କାନ୍ଦିଲେ ଦୁଇ ସାନ୍ଥ ଚମକିଯାଏ । ରମାନାମା ଯେ ଘରେ ଅସହ୍ୟ ବିଧବା-ହୋଇ ଏପରିଭାବରେ କଠୋର ଯାତନା ସହ୍ୟ ଏ କଥା ଗାଁରେ ସମସ୍ତେ ଶୁଣି, ନ ଶୁଣିଲପରି ରହିଲେ; ଅଥଚ ତାହାର 'ପାଟିଟା' ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଶୁଭିଲା । ବାଟରେ ଘାଟରେ ସମସ୍ତେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, “ଏ ଅମଙ୍ଗଳୀଟା ଗାଁରେ ରହିଲେ ଗାଁର ଶୁଭଯିବ । ଏ ପାଟିରେ ମଣିଷ ଶାନ୍ତରେ ରହିପାରିଲା ନାହିଁ ।”

ସତେ ଯେପରି ଗାଁରେ ଶାନ୍ତଦେବୀ ରଜଇଁ କରିଥିଲେ, କେବଳ ରମାନାମା ପାଟି କରି ତାହା ଭାଙ୍ଗି ଦେଲା, ଏକଥା ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଅବଳାର ବିକଳ-କାତର ଦୁଃଖ କାହାଣୀ ଶୁଣି, ତାହାର ପ୍ରତିକାର କରିବାପାଇଁ ସମାଜପତିଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥାଗାୟକର କିଛି ବିଧି-ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିଲା ।

ବାଳବିଧବା ରମାନାମା ଏତେଦିନ ଘରେ ଯେଉଁ ଝିଆରୀ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ପ୍ରାଣରୁ ବଳି ମେହ-ଆଦର କରିଥିଲା, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ହାତ ଉଠାଇ ମାଇଲେ । ମନୁଷ୍ୟ ଏହା କେତେ ଦିନ ସହିପାରେ ? ଏହା ତ ପଶୁ ସହିବା କଷ୍ଟକର । ଏହି ସମାଜ ପୁଣି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେବତା କରିପାରେ ବୋଲି ଗର୍ବ କରେ ! ଭରବାନ୍ କେବେ କଲ୍ଲି ଅବତାରରେ ବିଜେ କରିବେ, ତାଙ୍କୁ ଜଣା ।

ଗାଁରେ ସେହିନ ରଥର ଶୁଭଘର—ଗାଁର କୁଳକୃଷ୍ଣ ରଥ ରଥେ ମନ୍ଦିରର ସେ ଦିନକୁ ୧୦ ଦିନ । ରାତି ଦୁଇ ପ୍ରହର ହେବ, ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ ମହାଜନଗଣ ବସିଛନ୍ତି, ରଥଙ୍କ ପିଣ୍ଡାରେ ଜଣେ ମାଣ୍ଡିଶାଣ୍ଡି ବଧବା ବକଳରେ ପେଟ ଦେଖାଇ ଆସି ବସିପଡ଼ିଲ । ତାକୁ ସମସ୍ତେ ଚାହିଁଲେ, ସମସ୍ତେ ପ୍ରଶଂସିଲେ, ସେ ରମାନାମା । ରମାନାମା ପାଟିକୁଣ୍ଡ କଲ ନାହିଁ । ତା' ଆଖିରୁ ଝରେଇ ଲୁହ ବୋହୁଯାଇଥାଏ । ସେ ଲୁହ ପୋଛିପୋଛି, ପେଟ ଦେଖାଇ ଦେଖାଇ ପଥ ଖଣ୍ଡିଏ ମାରିଲା । ସେ ସେହିନକୁ ମିଶାଇ ଚାରିଦିନ ହେଲ ଘରେ ମୁଠେ ଖାଇବାକୁ ପାଇ ନ ଥିଲା । ସେ କଥା ମଧ୍ୟ ସେ ଠାରୁ ଠାରୁ କହିଦେଲା । ତା-ପାରେ ସେ ଖାଇଲା କି ନ ଖାଇଲା ସେଥିରେ କିଏ ଖୋଜ-ଖବର ରଖିଲେ ନାହିଁ ।

ତା'ଆଉ ଦିନ ଗୋଳବାଳ ଗାଁରେ ଚଢ଼ଳପଡ଼ିଲା ଯେ ରମାନାମା ରଥଙ୍କ ପିଣ୍ଡାରେ ଅଣ୍ଟିରୁ ଆଗେ ପସପକାଇ ଖାଇବଥିଲା । ଘରକୁଲରେ ପେଟ ବସିଲା ପରି ଏ କଥାଟା ଗାଁକୁ ବଡ଼ ଅଶୁଭଜନକ ହେଲା ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଏକ-ସ୍ୱରରେ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । କେହି ଚାହିଁଲେ ନାହିଁ, କେହି ପଚାରିଲେ ନାହିଁ ଯେ କି କାରଣରୁ ଗାଁର ବାଳକକୃଷ୍ଣ ଆଗରେ ରମା ପେଟଦେଖାଇ ଖାଇବିଲା ? କେହି ଦେଖିଲେ ନାହିଁ ଯେ ଶୀତଦିନ ରାତିରେ ଲଜ୍ଜାବିହାରୀପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚାଉଁସ ପାତ୍ରପିଆଁ ଲୁଗା ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇ ବଧବା ସଦସମକ୍ଷରେ ହାତଯୋଡ଼ି କାହିଁକି ବସିଲା ? କିଏ ପଚାରିଲା ନାହିଁ ଯେ ସେ କାହିଁକି ମାରବରେ ଧାର ଧାର ଲୁହ ଢାଳି କିଛି ଠାରୁପାରିଲା ନାହିଁ ? ସେ ଅନାଥ ଘରକୁ ଯାଇ ନ ଥିଲା କିମ୍ବା ଗାଁର ଅପରପକ୍ଷ ରଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସି ଖାଇ ନ ଥିଲା । ସେ ଆନନ୍ଦରେ ଖାଇବାକୁ ଯାଇ ନ ଥିଲା । ସମାଜର କି ପ୍ରେମାବଳ ଅତ୍ୟାଚାର ! ଅବଳାପ୍ରତି ସମସ୍ତେ ଘଣ୍ଟାରେ ନାଳ ଟେକି ମନ ମୁକାବକ ନିନ୍ଦା, ଗାଳବର୍ଷଣ କଲେ, ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ; ଦାଣ୍ଡରେ ଏ ଚଢ଼ଳ ଯେତିକି ଘମାସୁର ହୋଇଆସିଲା, ଘରେ ରମାନାମା ଉପରେ ସେତିକି ଛୁଞ୍ଚିଶ୍ରୀମୁଣ୍ଡା ବୁଣ୍ଟି ହେଲା । ଅନବରତ କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ତା' ଆଖିରେ ଲୁହଟୋପେ ନ ଥିଲା । ସେହିନ ସେ ଯେହୁଠାର ନିର୍ଜନରେ ଘରେ ପଡ଼ିରହିଲା ।

ରାତି ପ୍ରାୟ ପ୍ରହରେ ହେବ, ରଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ ବଡ଼ଫଟେ ଅସ୍ତର ଏକ ଚଢ଼ଳ ପଡ଼ିଲା । ରମାନାମାର ଗାଁ-ଗାଁ ପାଟିଶର ଶୁଭଲା—ଫମେଫମେ ସେହି ସ୍ୱର ଗାଁ ଶେଷ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ଯାଇ ଯେହି ନିର୍ଜନ ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ବିଲସାନ୍ତର ଭିତରେ

ପବନରେ ଲାଞ୍ଜ ହୋଇଗଲା । ଗାଁର ବୁଲବୁଲ ବ୍ୟବସ୍ଥାଦାତାଗଣ ମଠା ପିନ୍ଧି, ମାଲା ପକାଇ ସେତେବେଳେ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଗୁଣା ଗୁଣି କରୁଥିଲେ ।

ଏ ଘଟଣାର ତିନିମାସପରେ ରମାନାମାର ଖବର ମିଳିଲା । ଅନେକ ଲୋକ ଦେଖିଆସି କହିଲେ ଘେ ସେ ଖୋରଧା ବଜାରରେ ବୁଲି ବୁଲି ଭିକ ମାଗୁଥିଲା । ତା' ଅଣ୍ଟାରେ ଖଣ୍ଡିଏ କନା ଗୁଡ଼ାହୋଇଥିଲା । ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ଭୁବୁରୁ ଭୁବୁରୁ ଉଡ଼ୁଥିଲା ବୋଲି ସେ ସେଥିରେ ଖଣ୍ଡିଏ କନାଧଡ଼ି ବାନ୍ଧିଥିଲା । ତା' ସମ୍ପତ୍ତି ଭିତରେ ଥିଲା ଖଣ୍ଡିଏ କନା, କାନରେ ମୁଠିଏ ଚୁଉଳ । ସେ ଚୁଉଳ ଗଣ୍ଡିଏ ପାଟିରେ ପକାଇ ପକାଇ ଏ ଦୁଆରକୁ ସେ ଦୁଆର, ଏ ଦୋକାନରୁ ସେ ଦୋକାନ ଦେଉଥିଲା । ଗତ ତିନିମାସ ମଧ୍ୟରେ ସେ କେବେ ଘେଷେଇ କରିଥିବାର ଅନୁମାନ କରି ଦେଉ ନ ଥିଲା । ତା' ବୁଜୁଳରେ ଶୁଖିଲା ଚୁଉଳ ମୁଠିଏ ସବୁବେଳେ ନ ଥାଏ । ଯାହା ପାଏ ତାହା ଖାଇଦିଏ ।

ଏହିପରିକ୍ରମରେ ଛ'ମାସ କଟିଗଲା । ରମାନାମାର ଗୋଡ଼ୁହାତ ଫୁଲି-ଆସିଲା । ସେ ଘା ପିଣ୍ଡାରେ, ତା' ଓଳତଳେ ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ପଡ଼ିରହିଲା ।

ମାଧବ ଯେଉଁଦିନ ଗୋବିନ୍ଦ ଆଗେ ରମାନାମା ମରିବା କଥା କହୁଥିଲା, ସେ ଦିନକୁ ରମାନାମା ମରିବାର ତିନିଦିନ । ମାଧବର ଘର ଖୋରଧା ପାଖ ଛତାବର ଗାଁରେ । ସେ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଚାଲିଥିବାକୁ ଖଦଡ଼ ବଳି ଯାଇ-ଥିଲା । ରମାନାମାକୁ ସେ ଭଲ କରି ଜାଣେ । ତା'ର ମାମୁଘର ଗୋବିନ୍ଦ ଗାଁରେ । ଗୋବିନ୍ଦର ସେ ଭାରି ସାଙ୍ଗ ଥିଲା । ସେ ଦୁହେଁ ଏକାଠି ପିଲବେଳେ ପଡ଼ୁଥିଲେ । ଗୋବିନ୍ଦ ରମାନାମାର ପୁତୁରା, ତେଣୁ ରମାନାମାର ସ୍ନେହ ଗୋବିନ୍ଦ ସାଙ୍ଗେ ମାଧବ ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲା ।

ମାଧବ ଚାଲିଥିବାବେଳେ ଦେଖିଲା, ଜଣେ ବଣ୍ଡିମାଉପି ପିଣ୍ଡାରେ ଜଣେ ବଧବା କନା ଖଣ୍ଡିକରେ ହରି-ମୁକ୍ତ ପଡ଼ିଛି । ତା'ର ପ୍ରାଣବାୟୁ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ନ ଥିଲା । ମାଧବ ପାଖକୁ ଯାଇ ଚିହ୍ନି ପାରିଲା ଯେ ସେ ରମାନାମା । ତା ବୁକୁରେ ହଠାତ୍ ପଥର ପଡ଼ିଲାପରି ଲାଗିଲା । ସେ ଅକାମାର ତା' ଆଗରେ ଠିଆହେଲା । ରମାନାମା ଆଖି ପିଟାଇ ଚିହ୍ନିଲା, ତା' ଆଗରେ ମାଧବ ! ତା' ଆଖି ଟିକିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଆସିଲା । ସେ ଉଠି ମାଧବକୁ ଧରି ପକାଇବ ବୋଲି ହେଲା; ମାତ୍ର ଉଠିପାରିଲା ନାହିଁ । ମରବରେ ତା' ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ଲୁହ

ବୋହୂଗଲା । ମାଧବ ଛଳଛଳ ଆଖିରେ ତା' ହାତ ଧରିପକାଇ ଏକଲକ୍ଷ୍ୟରେ ତାକୁ ଚାହିଁରହିଲା ।

ଏଣେ ମାଧବ ପଛରେ ଏ ରହସ୍ୟ ଦେଖିବାପାଇଁ ଜଣ ଜଣ ହୋଇ ଗାଁଯାକ ଜମା ହୋଇଗଲେଣି । ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି—

“ହୁଅଁନି ବାବୁ, ହୁଅଁନି; ତା'ର ଜାତି ନାହିଁ । ସେ ଗୋଟି ମାଗିଖାଇ ମାରିପି ।”

ମାଧବ ଟିକିଏ ଗାଁବାଲୁକାଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଦେଲା । ସ୍ନେହ ସହାନୁଭୂତିର ଗାତ ଗୁପ୍ତା ତା' ଆଖିକୁ ଭାବନା କରାଉଥିଲା । ତା'ର କଣ୍ଠସ୍ଵର ଆଦୌ ହୋଇନାଥିଲା । ସେ ପଦେ କଥା କହି ନ ପାରି ରମାନାମା ପାଖରେ ବସିପଡ଼ି ଏକ ଘର୍ବନଃଶ୍ଵାସ ପକାଇଲା । ଘର୍ବ ଦଶ ବର୍ଷପରେ ସେ ରମାନାମାଙ୍କ— ସ୍ନେହମୟୀ ରମାନାମାଙ୍କୁ ଦେଖିଛି, ତା'ର ଅନ୍ତର ଚିନ୍ତାସବୁ ଆମି ହୃଦୟପଟରେ ଜମାଟିବାନ୍ତି । ସେ ଭାବଲା—ସ୍ନେହ, ଦୟା, ଆଦରର କ'ଣ ଏହି ପରିଣାମ ! ସେ ହୃଦୟର କି ଏହି ଶୋଚନୀୟ ଅବସ୍ଥା ଘଟିବାକୁ ଥିଲା ? ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ସଂସାର ତାକୁ ଏହିପରିଭାବରେ ଦେଇଛି, ଯାହାକୁ ଦେଖିଲେ ଅନ୍ୟ ନେତ୍ରରେ ଲୁହଆସୁଛି ! ତା'ର ଆଖି ଛଳଛଳ ହୋଇଆସିଲା ।

କିଛି ସମୟପରେ ରମାନାମା ତାକୁ କ'ଣ ଠାରୁଲା । ମାଧବ ସେ ଠାରୁ ବୁଝିପାରିଲା ଯେ ଗୋବିନ୍ଦ ଭଲ ଅଛି କି ନାହିଁ, ସେ ଠାରୁଛି ।

ରମା ! ତୁମେ ସ୍ଵର୍ଗର ଦେବୀ । ଏତେଦିନ ପରଦାରସ୍ଥ ହୋଇ, ଘନଘନ ବେଶରେ ବୁଲି ତୁମେ ଗୋବିନ୍ଦକୁ ମନରେ ରଖିଛ ? ତୁମ ହୃଦୟରେ ପରପାଇଁ ଆହୁରି ସ୍ଥାନ ଅଛି ? ସମାଜ ତୁମକୁ ଭକାରଣୀ କରି ଦାଣ୍ଡକୁ ଠେଲିଦେଇଛି; ଅଥଚ ତୁମେ ଏହି ଭକାରଣୀବେଶରେ ସମାଜକୁ ସ୍ଵର୍ଗୀୟ ସହାନୁଭୂତିରେ ମଣ୍ଡିବାକୁ ଯାଉଛ !

ମାଧବ ଠାରୁ ଗୋବିନ୍ଦ ଭଲଥିବାର ଜାଣି ରମାନାମା ହାତ ଠାରୁ ତା' କନା ବୁଲୁଳାଟି ଦେଖାଇଦେଲା । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ତା' ଆଖି ମୁହଁ ହୋଇ-ଆସିଲା । ସେ ଯେପରି ମାଧବକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ଏତେ ସମୟ ଚାହିଁରହିଥିଲା । ତା'ର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ, ତା'ର ହାତକୁ ବୁକୁରେ ଧରି ଧରି ସେ ଆଖି ମୁହଁଦେଲା । ତା'ର ଭାବନା ଜୀବନ-ତରଣୀ କାଳସମୁଦ୍ରରେ ଭସାଇଦେଲା । ରମାନାମାର ଶେଷ-ପବନ ଉଡ଼ିଗଲା ।

ଜାତି ଯିବା ଉପରେ ବୁଦ୍ଧପୁରର କୌଣସି ଲୋକ ରମାନାମାର ମଡ଼ା କାଢ଼ିବାକୁ ବାହାରିଲେ ନାହିଁ । ମାଧବ ଶେଷରେ ନିଜେ କାନ୍ଦେଇ ଗାଁ ପାଖ ଏକ ନାଳରେ ନେଇ ତାକୁ ପକାଇଆସିଲା ।

ରମାନାମାର ସେହି ସମାଜର ଅନ୍ୟାୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିତ; ତା' ପବ୍ବ-ଦେହର ମାଂସ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଆନନ୍ଦରେ ଖାଇଗଲେ । ସମାଜ ତା' ମୁହଁରେ ନିଆଁମୁଠେ ଦେଇଥିଲେ, ତା' ମୃତ ଶରୀରର ଉପଯୁକ୍ତ ସଙ୍ଗାର ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ରମାନାମାର ସେହି ବୁଜୁଳାଟିରେ ଟଙ୍କା ଦଶଟି ଥିଲା । ଭକ ମାଗି ମାଗି ସେ ତାହା ଜମା କରିଥିଲା । ମାଧବ ତାକୁ ଗୋବିନ୍ଦ ହାତକୁ ଦେଇ କହିଲା, “ତୁମ ରମାନାମା ଦେଇଛନ୍ତି ।” କହିଲାବେଳେ ମାଧବ ଆଖିରୁ ଦୁଇଟୋପା ଲୁହ ତଳେ ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା ।



ଜାତିରୂପତା

ମୁନିସିପାଲ୍‌ଟିର ଆଲୁଅଖମ୍ଭ ଉପରେ ଆଲୁଅଟା ସେତେବେଳେ ଜଳଉଠେ, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟକୁ ଧରମା ତା'ର ସହର ଗସ୍ତରୁ ଫେରେ ।

ଧରମାର ଗସ୍ତ ଏ ଯୁଗର ସରକାରୀ କର୍ମସୂଚକ ଗସ୍ତ ପରି ନୁହେଁ । ତା' ଗସ୍ତର ଅର୍ଥ ସକାଳୁ ଉଠି ବାରସାଞ୍ଚ ବୁଲି ଭିକ ମାଗିବା, ଅଇଁଠା ଖାଇ ଗୋଟେଇବା କିମ୍ବା କୌଣସି ମିଠେଇଦୋକାନ ବା ହୋଟେଲ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇ ସତ୍ତ୍ୱେଲଚନରେ ନିଜର ଅବସ୍ଥିତିଟିକି ଦେଖାଇପରି ଚାହିଁରହିବା । ଏଇ ହେଉଛି ଧରମାର ପ୍ରତିଦିନର କାର୍ଯ୍ୟ ।

କାହିଁ କେଉଁ ଦୂର ମଫସଲ ଗାଁରୁ ସମୁଦ୍ର ପାର ହୋଇ ସହରକୁ ଆସିଲା ଦିନୁ ଧରମା ତା'ର ଘରଟି ମନ ମୁତାବକ ବାଛି ନେଇଛି । ସହରର ଗଳରେ ଗଳରେ ପକାଘର, ସାଇରେ ସାଇରେ ଝିଙ୍କରଘର ମଧ୍ୟ ଅଛି; ମାତ୍ର ସେ ଯେଉଁ ଘର ବାଛିବ ସେପରି ଘର କାହାର ହେଲେ ନାହିଁ । ତାହା ହେଉଛି, ସହର ଶେଷରେ ମୁନିସିପାଲ୍‌ଟିର ଆଲୁଅଖମ୍ଭ ପାଖରେ ଥିବା ଏକ ପଥର ଶଙ୍ଖ ପାଖ ।

ବର୍ଷାଦିନେ ସେହି ଶଙ୍ଖବାଟେ ସହରର ଆବର୍ଜନା, ମଇଳାପାଣି ବହିଯାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ମୁନିସିପାଲ୍‌ଟିର ମଇଳାବୁହା ଶଗଡ଼ ତାହାର ପାଖରେ ଥୁଆହୁଏ । ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ଆଲୁଅଟା ଜଳଉଠିଲେ ସେଠାରେ ଭୂମିଖଣ୍ଡ ଟିକିଏ ଆଲେକିତ ହୋଇଯାଏ । ବେଳେବେଳେ ଦୁଇ ଚାରିଟା କୁକୁର ସେଠି ଜମା ହୁଅନ୍ତି । ଦୁଇ ଚାରି ଜଣ ମଦୁଆ କେତେବେଳେ ବା ପାଖ ତାଡ଼ିଦୋକାନରୁ ତାଡ଼ି ଖାଇ ଫେରି ସେହି ଆଲୁଅଟାର ବଳକା ପଇସା ଗଣି ବସନ୍ତି ।

ଶଙ୍ଖଟା ପାଖରେ ଯେ ଧରମା ରହେ, ଏକଥା ସେ ସାହାର ବାରପଣ ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ସହର ଭିତରେ ଧରମା ତା'ର ଦୁଃସାହସିକ ଜୀବନ

ଯାପିଲ ଦିନୁ ସେଠାକୁ ସେ ଝଡ଼ି-ବର୍ଷା, ପାଣି-ପବନର ନିରାପଦ ସ୍ଥାନ ମନେ କରି କୁକୁର, ହାକିମ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟ ଟୋକାକ ଶନଦୁଷ୍ଟିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଆସିଛି । ସେ ଏପରି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଆସି ରହିବାର ଚିନ୍ତାସପର ଘଟଣା ଏହିଠାରେ କୁହାଯାଉଛି ।

ହଠାତ୍ ଦିନେ ରାତି ଦି'ଘଡ଼ିକୁ ଧରମାର ଖେପାଖ ଆଲୁଅ କି କାରଣରୁ ଲିଭିଗଲା । ଏକେ ତ ଧରମାର ହୃଦୟ ଭିତର ସବୁବେଳେ ଅନ୍ଧକାର-ମୟ ଥାଏ, ସେଦିନ ତାକୁ ବାହାର ଜଗତଟା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ଧକାରମୟ ଦେଖାଗଲା । ତା' ଆଖିକୁ ଆକାଶର ତାରା ଦେଖାଗଲେ ନାହିଁ କି ପୃଥିବୀର ମନୁଷ୍ୟ ପୁରା ଦେଖାଗଲେ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ଧାର ଜଗତରେ ଖେପାଖରେ ବସି ସେ କେତେ କଥା ଭାବିଲା । ସକାଳୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନ ଉଠୁଣୁ ସେ ସହର ବୁଲିଲା, କି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗରେ ରାତି ପାହିଥିଲା, ପେଟ ପୂରାଇ ମୁଠେ ତାକୁ ଖାଇବାକୁ ମିଳିଲା ନାହିଁ । କେତେ ଦୁଆରେ ଡାକିଲା, କେହି ହେଲେ କାନ ଡେଇ ତା' ଡାକ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ।

ଦୁଇ ଆଣ୍ଟୁରେ ଦୁଇକହଣୀ ଦେଇ ହାତ ଭିତରେ ମୁହଁକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ସେ ଦିନର ତା' ଜୀବନର ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣାଟି ପୁଣି ମନେ ପକାଇଲା । ତା ଦେହ ମୁଣ୍ଡ ଥରିଗଲା । ମନକୁ ମନ କହିଲା—“ମାଇଲା ! କିଛି କହି ନାହିଁ, ପାଟି ମଧ୍ୟ କରି ନାହିଁ । ତେବେକେ ହେଲେ ମାଇଲା ! କେଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ସେ ! ପକାଘର ଭିତରେ କଣ ଏପରି ଲୋକ ରହିପାରନ୍ତି ? ପିଲାଟିଲ ଧରି, ଘରଦ୍ବାର କରି, ଧୋବ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ମଣିଷ କ'ଣ ପରକୁ ଇମିତ ମାରିପାରେ ? ଭୋକିଲା ଲୋକକୁ କଣ ଇମିତ କିଏ ଦୁଆରୁ ତଡ଼ିଦେଇପାରେ ?”

ବୁକୁ ଭିତର ଫଟିଲ ବାହାରକଲପର ସେ ଏବେ ନିଶ୍ଚୟ ମାରି କହିଲା—“ମୁଁ ଏଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇପାରିବି ?” ମନେ ମନେ ସେ ନିଜ କଥାକୁ ନିଜେ ନାପସନ୍ଦ କଲା । ହଠାତ୍ ତା' ଆଖିକି ଦେଖାଗଲା, ଠିକ୍ ତାହାର ପରି ଏକ ବୁଲି ଭିକାରୀ ତା' ଆଗରେ ଆସି ଠିଆ । ନିତାନ୍ତ କଦର୍ଯ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ହୃଦବେଗ !—ତଳେ କେଉଁଠି ପଡ଼ିଯାଇ ଆଣ୍ଟୁ ଛିଡ଼ିଯାଇଛି, କହଣୀରୁ ଝରଝର ହୋଇ ରକ୍ତ ବୋହୁଛି, ମଇଳା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିତ ରକ୍ତଦାଗରେ ଚିତ ହେଲାପରି ଦିଶୁଛି, ମାଗୁଛି—“ମୁଠେ ଖାଇବାକୁ ଦିଅ ସାଆନ୍ତେ, ମୁଠେ ଖାଇବାକୁ ଦିଅ !”

ଦେଖିଲା—ଭକ୍ତୀ ପେଟବଳରେ କାନ୍ଦୁଛି, କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ କହୁଛି—
 “ଘର ମୋର ଦୂରରେ ବାବୁ, ଏ ସମସ୍ତ ଆରପାଖରେ ପାରିବୁନି ସାତପଡ଼ା
 ଗାଁରେ । ଆହା ! ଦୁଃଖରେ ମାଆ ମୋତେ ପାଳିଥିଲା, ସେ ଯେତେ ଖାଇ ମୋତେ
 ଶୁଣୁଥିଲା ମୁଁ ଶୁଣୁଥିଲି । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ମରୁଡ଼ି ପଡ଼ିଲା, ଲୋକେ ଜଣା ପିନ୍ଧିବା
 ପରି ମଲେ; ମାତ୍ର ମାଆ ମୋତେ ଡୋକେ ଘୋଷେ ପିଆଇ ଜାଆଇ ରଖିଲା ।
 ବାପ ମଲା, ସେ କଥା ମୋର ଟିକିଏ ଟିକିଏ ମନେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ମଲବେଳକୁ
 ପେଟ ତା’ର ପିଠି ସଙ୍ଗେ ଲଗିଯାଇଥିଲା, ଗୋଡ଼ ହାତ ଫୁଲି ଫାଟିଲା ପରି
 ରହିଥିଲା । କିଏ ତାକୁ ଘରୁ କାଢ଼ିନେଲେ, ମୁଁ ଜାଣିଲି ନାହିଁ; ମାତ୍ର ସେହିଦିନ
 ମା’ କାନରେ ପଶୁଣୁ ଖଣ୍ଡିକ ବାନ୍ଧି ମୋତେ କାଖ କରି ଗାଁ ଛାଡ଼ିଲା, ସେହିଦିନ
 କଥା କ’ଣ କହିବି ? ଗାଁଆ ପାଖ କରୁଆ ତୋଟା ଭିତରେ ଏକ ଧଳା ମଣିଷ
 ମୁଣ୍ଡକୁ କୋଳକୁ ଟାଣିଆଣି ମାଆ ଯେ କେତେ କାନ୍ଦୁଲା ସେ କଥା ମୋର ମନେ
 ଅଛି । ତା କାନ୍ଦ ଦେଖି ମୁଁ କାନ୍ଦ ପକାଇଥିଲି । ବାପ ନାଆ ଧରି ମାଆ ସେ
 ମୁଣ୍ଡଟାକୁ ଗୋଟାଏ ବୁଦ୍ଧାଗହଳରେ ଲୁଚେଇଲା ପରି ଥୋଇ ମୋତେ
 କାଖେଇ ଚାଲିଆସିଲା । ଗୋପାଳପୁର ଗାଁର ଧୋବେଇ ଶତପଥୀକୁ ଜାଣିଥିବ
 ତମେ । ଦିନେ ମୋ ମାଆ କୋଳରୁ ନିଦ ଭଙ୍ଗିଲା ବେଳକୁ ଦେଖିଲି ମୁଁ ସେହି
 ଶତପଥୀଙ୍କ ବାଡ଼ିଦୁଆର ବରଗଛମୂଳେ କନା ଖଣ୍ଡିକରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ।
 ପାଖରେ ମାଆ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସିଛନ୍ତି ।”

ଭକ୍ତୀ ଦୂର ଅନ୍ତରକୁ ଫେରିବୁଝିଲା ପରି ଆଖିକୁ ଘରମୁହାଁ କରି
 କହିଲା—“କେତେ ଅନ୍ଧାର ରାତି ମୋର ସେଠାରେ କଟିଲା, କେତେ
 ଚନ୍ଦ୍ରାବଳରେ ସେଠି ମାଆ କୋଳରେ ବସି ‘ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ’ ଗୀତ ବୋଲିଲା,
 କେତେ ବାଲିଘର କରି କେତେ ବାଲିଘର ଭାଙ୍ଗିଲା । ସେଠାରେ ଶୁଣି ମୁଠିରେ
 ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ପେଟ ପୂରୁ, କାନ ଖଣ୍ଡିକରେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ନିଦ ହୁଏ ।”

“ମରୁଡ଼ିକାଳ ଗଲା—ବିଲରେ ଫସଲ ହେଲା । ଲୋକେ ଖାଇପିଇ
 ପୁଅ ଫାଁ ହେଲେ । ମୂଲିଆଙ୍କୁ ମୁଲ ମିଳିଲା । ଦିନେ ମାଆ ତା’ କାନରେ ମୋ’
 ଦେହରୁ ଧଳା ଝାଡ଼ି ଦେଇ, ଶତପଥୀଙ୍କ ପାଖରେ ଠିଆକରେଇ କହିଲା—
 ବାବୁ, ଭୁଲ ଦିନରେ ମୁଁ ଫେରିଆସିବି । ରହିଥା ଏଇଠି । ମୋ ଧନ ପରି,
 ଶତପଥୀଙ୍କ ଗୁଡ଼ାଳ ପିଣ୍ଡାରେ ଟିକିଏ ଶୋଇପଡ଼ୁଥିବୁ । ଆମ ଗାଁରୁ ମୁଁ ଯାଇ
 ଫେରିଆସିଲେ ମୋ କୋଳରେ ଶୋଇବୁ, ତତେ କାଖ କରି ନେବି ।”

“ମାଆ କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ଘେ’କରି କାନ୍ଦିଉଠିଲି । ମାଆକୁ ରଖିପାରିଲି ନାହିଁ । ମାଆ ମୋ ଲୁହ ପୋଛିପୋଛି, ହାତରେ ଗୁଣ୍ଠେଟି ପଛପା ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ ବାଡ଼ିବାଟେ ଗାଁକୁ ଚାଲିଗଲା ।

“ମାଆ କହିଥିଲା, ଫେରିବ ଚାଲି ଦିନରେ । ଚାଲିଯିବ ଗଲା, ଆଠଦିନ ଗଲା, ମାସେ ଗଲା, ଚାରିମାସେ ଗଲା, ମାଆ ଆଉ ଫେରିଆସିଲା ନାହିଁ । ମୁଁ କାନ୍ଦିଲି, କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କେତେ ଦିନ ଉପାସରେ ଶୋଇଲି—ମାଆ ଆଉ ବାଡ଼ିକିଲା ନାହିଁ ।

“ଦିନେ ଶତପଥୀଏ ମୋତେ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ମୋ ଅଣ୍ଟିରେ ଚାଲି ପଛପା ମୁଡ଼ିମୁଆଁ ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ ଚମ୍ପାଦେଉପୁର ଗାଁକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଗାଁମୁଣ୍ଡରେ ଜଣେ କଳା କଟକଟ୍ ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ କ’ଣ କଥା ହେଲେ କେଜାଣି, ଟିକକ ପରେ ଆସି ମୋତେ କହିଲେ—‘ସାକ, ଏ ବୁଢ଼ା ଘରେ ରହିବୁ । ତୋ ମାଆ ଆସିଲେ ମୁଁ ଆସି ତତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବି ।’

“ମୁଁ କେତେ ନାହିଁ କଲି, କେତେ କାନ୍ଦିଲି, ସେ ଆଉ ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ଫେରାଇ ନେଲେ ନାହିଁ । ସେତିକିବେଳେ ସେହି କଳା ଲୋକଟା ମୋର ହାତ ଧରି ଧରି ତା’ର କୁଡ଼ିଆ ଘରଭିତରକୁ ନେଇଗଲା । ଠିକ୍ ଏହି ଘଟଣାର ମାସକପରେ ମାଆ ଆସି ଚମ୍ପାଦେଉପୁରରେ ହାଜର । ସେ ମୋତେ ଦେଖି ଦାଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡ ବାଡେଇ ଗଡ଼ିଗଲା, ଗଡ଼ିଆସିଲା । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲୁ— ‘ଧୋବେଇ ଶତପଥୀ ମତେ ସାରିଦେଲାରେ, ମତେ ସାରିଦେଲା ! ମୋ ଧନକୁ ପାଣଦରେ ଚକିଦେଲା ! କିଏ ଅଛ ହେ ପ୍ରଭୁ, ମୋ ଧନକୁ ମତେ ଫେରେଇ ଦିଅ ।’

“ସମସ୍ତେ ଶତପଥୀଙ୍କୁ ଛୁ-ଛୁ କଲେ । କହିଲେ, ‘କୁଳରୁ କାଢ଼ିଛି, କୁଳକୁଡ଼ାର କୁଳ ରହିବ ନାହିଁ ।’ ମାଆଜି କାହା ଦୁଆରେ ଆଶ୍ରୟ ପାଇଲା ନାହିଁ—କେବଳ ମୁଁ ଥିଲି ବୋଲି । ଘର ଘର ସେ କଣ୍ଟା ପରି ହୋଇଗଲା । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବାପାଣୀ ପରି ହୋଇ ଏଇ ମୁଁ ଅଜାତିଆ ପୁଅକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ସେହି ଶତପଥୀଙ୍କ ବାଡ଼ିଦୁଆରେ ପ୍ରାଣ ହରେଇଦେଲି ।

“ମାଆ ମଲପରେ ମୁଁ ଶତପଥୀଙ୍କୁ ଯାଇ କହିଲି—ମୋତେ ଏତେବେଳେ ସାହା ହୁଅ । ପିଲା ଥିଲି । ନ ଜାଣି ପାଣଦରେ ଖାଇ ପକାଇଲି । ଏବେ ମୋତେ ଚାଲି ଶୁଣି ଏ ଦେଇ ରକ୍ଷା କର ।”

ଗର୍ଜନ ଶୁଣିଲି—“ପାଣ ! ଦୁର ହୋ । ମୋ ପିଣ୍ଡାକୁ ଉଠନା ।”

“ଫେରିଆସିଲି । କରଣ ଦରର ପୁଅ ଅଜାତିଆ ପାଣ ମୁଁ ।
ଫେରିଆସି ପାଣ ପରିଚୟ ଦେଇ ଭିକ ମାଗିଲି—ତେବେଳେ ପେଟ ପୂରିଲ
ନାହିଁ । ଆସିଲି ଏଇ ରେଙ୍ଗୁନ ଦେଶକୁ । ଏବେ ଏଇଠି ଏମିତି ବୁଲୁଛି ।
ସଂସାର ମୋତେ ଜାଣିଲ ପାଣ ବୋଲି; ମାତ୍ର ସତେ କଅଣ ମୁଁ ପାଣ, ବାବୁ ?”

ଧରମାର ଆଖିକୁ ଭିକାଶ ଟୋକାଟା ସଫା ଜଳଜଳ ଦେଖାଗଲା ।
ତା’ର ରକ୍ତ ବୋହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାର ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ଲୁହ ବୋହିଲା ।
‘ନାହିଁ ବାବୁ, ତୁ ପାଣ ନୋହୁଁ’—କହି ସେ ହଠାତ୍ ହାତ ବଢାଇ ତା ହାତକୁ
ଧରିପକାଇଲା । ଦେଖିଲା, ସେ ନିଜେ ଶଙ୍ଖ ପାଖରେ କଳା କଟକଟ ଆଲୁଅ
ଖମ୍ବଟାକୁ କୁଣ୍ଡେଇ ଧରିବ—ତା ପାଖରେ ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି । ନିଜକୁ
ନିଜେ ସେ ଚୁଟି ବୁଝିଲା ସେ ନିଜେ ଧରମା, ଆଉ କେହି ନୁହେଁ...

ନିଜ କଥା ସେ ଶୁଣୁଥିଲା !



ଗଢ଼ଜାତର “ଦେବସ୍ତ୍ରା”

ଖାଲି ସ୍ତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରା !

ସେ ସ୍ତ୍ରା କେତେ ଦୂର ଯେ ପଡ଼ିଛି ତାହା ଜଣା ନାହିଁ । କେଉଁଠୁ ଯେ ତାହା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି ସେକଥା ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ କହିପାରିବେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ସେଟା ସ୍ତ୍ରା—ମାଟିଗୋଡ଼ର ସ୍ତ୍ରା, ପଥର-କଙ୍କରପିଟା ସ୍ତ୍ରା ।

ଦୁଇପାଖେ ଘନ ଜଙ୍ଗଲ, ସେ ମଝିର ସ୍ତ୍ରା । ଘନ ଅରଣ୍ୟାମ୍ବର ବୁକୁ ଭିତରେ ଦିଫାଳ କରି ସେହି ରକ୍ତାଭ ସ୍ତ୍ରା । ଦର୍ପଭରେ ଫିଟି ଚାଲି-ଯାଇଛି । ଦୁଇ ପାଖରେ—ସ୍ତ୍ରାର ଦଶ ବାର ହାତ ଦୂରରେ ବଣାଳ ଚରୁଣେଣୀ ଆକାଶକୁ ମୁଣ୍ଡଟେକି ଠିଆହୋଇଛନ୍ତି । ଅଥଚ ସେହି ଚରୁଣେଣୀର ଛୋଟ ଜାଗାଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ସ୍ତ୍ରା ଉପରେ କେବେ ହେଲେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବାର ସାହସ ପାଇ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରା ଜଙ୍ଗଲକୁ ଜୟ କରୁଛି । ସ୍ତ୍ରାର କି ସାହସ !

କେବେ ଯେ ସେହି ସ୍ତ୍ରା ବଣର ବୁକୁ ଚିରି, ଗଛପତ୍ରର ଗବ୍ ଶ୍ରାଙ୍ଗି, ଗିରି-ପାହାଡ଼କୁ ବେଖାତିରି ଦେଖାଇ, ଗଢ଼ଜାତର କଙ୍କର ଭୂଇଁରେ ପଡ଼ିଲା, ସେ କଥା ବାଟଦାଟର ଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ସୂରଣରେ ସୁଦ୍ଧା ଆଣିପାରିବେ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ଯେ ପାହାଡ଼ଉପରେ ହାତୁଡ଼ି ପିଟାହେଲା, କେତେବେଳେ ଯେ କୁସୁଡ଼ିର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ପ୍ରହାରରେ ଚରୁଣେଣୀ ଭୂଇଁରେ ଢଳିପଡ଼ିଗଲେ, କେତେବେଳେ ଯେ ଶ୍ରମକ୍ଳାନ୍ତ ଶ୍ରମିକ ତାର କପାଳର ଝାଲବନ୍ଦକୁ ପୋଛି ଜନସ୍ଥାନ ବଣଭିତରେ ‘ପ୍ରଭୁ ହେ’ ବୋଲି ଡାକିଲା, ଏସବୁ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବାପାଇଁ ସମସ୍ତେ ସମର୍ଥ ହେବେ ନାହିଁ । ସେହି ସ୍ତ୍ରାର ଯେ ରକ୍ତାଭ ବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ତାହା ଶ୍ରମିକର ରକ୍ତର ଦାଗଓରି ହୋଇଛି, କି ବାଟୋଇର ପାଦର ବାଧାପାଇ ହୋଇଛି, କି କେଉଁ ଅପସରାର ପାଦର ଅଳତାଦାଗ ଲାଗି ହେଇଛି, ସେ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେବାପାଇଁ କାହାର ସାହସ ହେବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କହିପାରିବେ ନାହିଁ ? ସେହି ସ୍ତ୍ରାର ଜନ୍ମବେଳେ ଆନନ୍ଦ

ଉତ୍ସବ ଲାଗିଥିଲା କି ଶୁଶାନର ଚିତା ଜଳିଥିଲା । କିଏ କହିବ, ସେତେବେଳର କଥା, ସେତେବେଳର ହୁଏତ କର ରାଧାନାଥ ଆସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ କବିତାଗଣା କିନ୍ତୁ ଏ’ ପାଦକଳର ରାସ୍ତା ବିଷୟରେ ଝଙ୍କାର ତୋଳି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ କବିତା ଏ ବିଷୟରେ ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର । କିନ୍ତୁ କହିଥିଲେ, ସେହି କେବଳ ପାରିଥାନ୍ତେ ।

ତେବେ କିଏ କହିବ ସେ କଥା ? ମୂକ ଚନ୍ଦ୍ରଶ୍ରେଣୀ, ତପୋମଗ୍ନ ପାହାଡ଼ କହିପାରନ୍ତି ସେ କଥା । ଯଦି ସେମାନେ କହିପାରନ୍ତେ ତେବେ କହନ୍ତେ ଅନେକ କଥା । ତାହା କେବଳ ଗଡ଼ଜାତ ରାସ୍ତାର ଇତିହାସ ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ହୁଅନ୍ତା । ସେମାନେ ଏହିପରି କେତେ କଥା କହିପାରନ୍ତେ—

ଦିନେ ପ୍ରାସାଦ ଭିତର ଲୋକଙ୍କପାଇଁ ବାଟ କଢ଼ାଇବା ଲାଗି କୁଟୀର ଭିତରୁ କଙ୍କାଳସାର ଲୋକ ଦଳଦଳ ହୋଇ ଆସିଲେ । ରାଜନ୍ଦ୍ରକୁ ସେମାନଙ୍କର ବୁକୁ ଅରୁଥିଲା । କଟିଦେଶରେ କନା ଗୁଡ଼ାଇ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ତାକୁ ଦେଖାଇ ସେମାନେ ପଥର ଉପରେ ହାତୁଡ଼ି ପିଟିବାରେ ଲାଗିଲେ । ସେମାନେ କୁରୁଡ଼ି ଚଳାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ, ବନ୍ଧୁର ଭୂମିକୁ ସମାନ କରିବାକୁ ଝାଳ ଦେଇ ଓଦାକଲେ । ତାହା ଝାଳ ନୁହେଁ, ତାହା ରକ୍ତ । ତାହା ବୋହିଯାଇ ଭୂଇଁକୁ ରଙ୍ଗ କରିପକାଇଲା ।

ତା’ପରେ ଦେଲ ସୁନ୍ଦର ରାସ୍ତା । ତା ଉପରେ ରାଜା ଗଲେ, ଦେବାନ ଗଲେ, ରାଜକର୍ମୀଗୁଣ ଗଲେ, ବାବୁଛାପା ଗଲେ, ଧୋବଧାଉଳିଆ ଗଲେ, କବି ଆସିଲେ,—ଲେଖିଗଲେ—“ଏହି ତ ଦେବଗ୍ରସ୍ତା !” ଏ ରାଜ୍ୟରେ ନରରୂପୀ ଦେବତାଙ୍କର ବାସ !”

କିନ୍ତୁ କବିର ସେହି କବିତାକୁ, ସେହି ରାସ୍ତା ଉପରେ, ବଣ ତଡ଼ରେ ପାହାଡ଼ ପାଖେ, ଗିରିନଦୀକୂଳେ ଯାଇ ପଡ଼ି ତ, କଣ ଉତ୍ତର ମିଳିବ ଶୁଣିବ । ତାଙ୍କଲର ସହିତ ସେହି ଗୀତିକୁ ପ୍ରତିଧ୍ବନିରେ ଫେରାଇଦେଇ ସେ ବଣ, ପାହାଡ଼, ନଦୀ, ଝରଣା କହିବେ— କବି, ଛୁଃ ପ୍ରାବଳ, ଭୂମର ବାଣୀ କି ପ୍ରାଣର ଏହି ଦରଜ ବୁଝିଲ ? ସେ ରାସ୍ତା ଗଢ଼ିଲା ତା’ ପେଟରେ ଅଳ୍ପ ନାହିଁ । ତାର ଏଥିରେ ପିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଆଉ ତୁମେ ନାଁ ଦେଲ ଏ ‘ଦେବଗ୍ରସ୍ତା !’ ଏଠି ଦେବତାଙ୍କର ବାସ ! କି ସ୍ଵାର୍ଥାନ୍ତ ତୁମେ !

ହଁ, ସେଇ ‘ଦେବଗ୍ରସ୍ତା’ର ଗୋଟିଏ ଯାଣି କଥା କୁହାଯାଉଛି ।

ତାକୁ ଉପରେ ଖସ ଛୁଡ଼ିପଡ଼ୁଛି । ‘ଦେବରାସ୍ତା’ର ବାଁ ଦିଗରେ ଶଗଡ଼ରାସ୍ତାରେ ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡା ଧରି ଧରି ରସା କହିଲା—

“ନା ଆଉ ପାରିହେବ ନାହିଁ, ଏ ବାଟରେ କି ଆଉ ବଳଦ ଯିବେ ? ଏ ଯେ ଗୋଟା ଗୋଟା ଜିମା ପଥର, ଖାଲି ଜିପ । ଏଥିରେ କି ମୋର ବଳଦ ଆଉ ଚାଲିପାରିବେ ?”

ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଦେଇ ଦି’ ଚାରିଟା ବଡ଼ ଶାଳ ଗଛ ସେହି ନିକଟରେ ମୂଳ ଭାବରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ଗଛପାଇଁ ସେ ଆଡ଼କୁ ଥରେ ଚାହିଁଦେଇ ରସା ନିରାଶରେ ଶଗଡ଼ ଆଗପାଖକୁ ଚାଲିଗଲା । ତା’ପରେ କାଳିଆ ବଳଦର ବେକଟାକୁ ଆଉଁସି ଆଉଁସି କହିଲା—

“ଆହା କେତେ ମାଇଲ, ମିଠିରେ ନୋଲା ଫାଟିଯାଇଛି, ଆଉ ମାରିବି ନାହିଁ । ପାଣି ଟିକିଏ ହେଲେ ମିଳନ୍ତା !”

ରସାର କାତର ଦୃଷ୍ଟି ଥରେ କାଳିଆ ବଳଦ ଉପରେ, ଥରେ ଯାଇ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା “ଦେବରାସ୍ତା” ଉପରେ । ବରୁରେ—“କେହି ତ ନାହାନ୍ତି ! ଏତେବେଳେ ଏହା ଉପରେ ଶଗଡ଼ଟା ଓଡ଼ାଇ ନେଲେ କିଏ ଦେଖିବ ? ଆଉ ଦଶକୋଶ ବାଟ । ପନ୍ଦର କୋଶ ଆସିଲଣି । ଆହା, ଏଇ ହାତରେ ଏଇ ସଡ଼କପାଇଁ ହାତୁଡ଼ି ପିଟି ପିଟି ରକ୍ତ ପାଣି କରିଦେଇଛି ।”

ରସା ପୁଣି ଭାବିଲା । ତା’ ଗୁଡ଼ରେ ଗୁଡ଼ିଆ ପଶିଯାଏ । ଭାବେ—“ଯେବେ ଧରାପଡ଼ିବି କିଏ ସାହାହେବ ? ନା, ନହେଲେ ତ ନଚଳେ । ମୋର କାଳିଆଟି ମଲପରି ହୋଇଗଲାଣି; ତା ପାଟିରୁ ଜବ ବାହାରି ପଡ଼ିଲାଣି ।” ପୁଣି ଭାବେ—“ଯିବ, ଯିବ, ଗଲେ ଧରାପଡ଼ିବି ପରା ।”

ସେହିପରି ଠିଆ ହୋଇ ରସା କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଦୂରରେ କେଉଁ ଗନ୍ତବ୍ୟସ୍ଥଳରେ କେଉଁଠି ମିଶିଗଲେ କୁହାଟ ଶୁଭିଳା । ରସା ତମକ ଦେଖିଲା, ସେ କେତେବେଳୁ କାଳିଆ ବଳଦଟାକୁ ଜାକି ଧରି ଖରାଟାରେ ଠିଆ ହୋଇଛି । ତା’ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଦୁଇ ଧାର ବୋହିପଡ଼ିଛି ।

ବହୁତ ଭାବନାପରେ ରସାର ଶଗଡ଼ ଯାଇ ଦେବରାସ୍ତାରେ ଉଠିଲା । ସେତେବେଳକୁ ରସା ଦେହରେ ପ୍ରାଣ ନ ଥାଏ । ପଟଟିଏ କେଉଁଠି ଖଜୁଳି ନ ହେଲେ ସେ ତମକ ଶଗଡ଼କୁ ସଡ଼କ ତଳକୁ ଗଡ଼େଇ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ ।

କୁନ୍ଦାଟୁଆ କେଉଁଠି ନାଳ ବା ନଈକୂଳେ ଶବ୍ଦ କଲେ ମଟର ଶବ୍ଦ ହେଲା ବୋଲି ସେ ଚମକି କାନାଏ । ମନେ ମନେ କହୁଥାଏ, “ଆଉ ଟିକିଏ, ଆଉ ପାଏ, ଆଉ କୋଣେ, ପ୍ରଭୁ ହେ !” ରସାର ସେତେବେଳେ ବାଦ୍‌ରସୁ ନ ଥାଏ, ଥାଏ ବାବୁ-ଭୟ । ତା’ ମନରେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଅବସ୍ଥାବେଳେ ଏକ ବାକମୁଣ୍ଡେ ଶୁଭିଲା—ଫେଁ—ଫେଁ—ଫେଁ—

ରସା ତଳକୁ ଉପରକୁ, ଆଗକୁ ପଛକୁ ଚାହିଁ କେବଳ ପ୍ରଭୁ ହେ ବୋଲି ଡାକନ୍ତଲା । ପୁଣି ଶୁଭିଲା, ଫେଁ—ଫେଁ—ଫେଁ—

ସେ ଭାବିଲା ମଟର, ମଟର ତ ନୁହେଁ, ସେ ଅଇଲା ତାର କାଳ । କାଳିଆର ବେକଧରି ସେ ଶଗଡ଼ଟା ତଳକୁ ଗଡ଼ାଉ ଗଡ଼ାଉ ମଟରଟାଏ ମାଡ଼ିଆସିଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ସଡ଼କ ତଳେ ଶଗଡ଼, ବଳଦ ଓ ମଣିଷ ଯାଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ଆସାମୀ ରସା, ତାର ଦୁଇ ପାଖେ ଦୁଇ ଜଣ କନେଷ୍ଟବଳ । ରସାର ଦୁଇ ଆଖି ଓ ଦୁଇ କହ୍ନୀରେ କନା ଗୁଡ଼ାଯାଇଛି । ‘ଦେବଗ୍ରା’ରୁ ମଣିଷ-ଗ୍ରାକୁ ଅଇଲାବେଳକୁ ସେ ଦିନ ରସା ଆଖି ଓ କହ୍ନୀରେ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଗଜ-ବରୁଗଳପୁରେ ବରୁର ହେଲା । ଦଣ୍ଡ ହେଲା । ରସା କଥା କିନ୍ତୁ କାହାକୁ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ । ସେ ଏତିକି କେବଳ କହିଲା, “କାହିଁ ମୋର କାଳିଆ, ତିନି ପୁଡ଼ିଗ ଧାନ ବନ୍ଦି କଣିଥିଲି, ତାର ଶିଫ୍ତ ଯଜଗଲା, ତାକୁ କି ଆଉ ଦେଖିପାରିବି ! ସେ ତ ସେବାଟେ ଚାଲିଯାଇଲା ନାହିଁ । କେତେ ବାଡ଼ାନ୍ତି, କେତେ ପିଟନ୍ତି !”

ରସାର ଏ କାହାଣୀ କିନ୍ତୁ ଅନେକ ଦିନ ତଳର କଥା ବୋଲି ଲୋକେ କହନ୍ତି । ଗଜବାଟୀ ଆଗର ସେ ଯେଉଁ ବରଗଛଟା ସେତେବେଳକୁ ନିନ୍ଦାତ ମାସ ଉଜ ହୋଇଥିଲା; ଏବେ ତାହା ମହାଦ୍ରୁମ । କିନ୍ତୁ ଲୋକମୁଖରେ କଥା ଅଛି, ଏହି ଯେଉଁ ଗ୍ରାମୀ ବଣ ଭିତର ଭେଦ କରି ଦୂର ପାହାଡ଼ ପାଖେ ଲାଗିଛି ରସା ଯାଇ ସେଠାରେ ଅଛି । ଜେଲଖାନା ଭିତରେ ଅଡ଼େଇ ବର୍ଷ ରଖି ରଜାଘର ଲୋକ ତାକୁ ସେତେବେଳେ କାଢ଼ିଦେଲେ ସେତେବେଳକୁ ତାର ହାଡ଼ଗୁଡ଼ାକ କେବଳ ଥିଲା । ସେହି ହାଡ଼ କେତେ ଖଣ୍ଡକୁ ଦାବା କରିବାପାଇଁ ଏ ଗଡ଼ଜାତ ମୂଲକରେ ତା’ର କେହି ଆପଣାର ନ ଥିଲେ । ବଣର ବଲୁଆ, କୁକୁର

କେତୋଟି କ୍ଷଣିକ ଆମୋଦରେ ତାକୁ ଦାଢ଼ା କରି ବସିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ କିଛି ରସ ନ ଥିଲା, କି ରକ୍ତ ନ ଥିଲା । କି ପାଣି ନ ଥିଲା ସେହି ରକ୍ତ, ମାଂସ, ହାଡ଼ — ପାଣିହୀନ ହାଡ଼ କେତେ ଶେଷ ମାଟି ସଙ୍ଗେ ମିଶିଗଲା ସତ; ମାଂସ ରସା ରହିଲା ଏ ସତ୍ତ୍ୱେ ତଳେ ତଳେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏହି ‘ଦେବରାତ୍ରୀ’ ପାଖେ ପାଖେ ଶଗଡ଼ ଗଲାବେଳେ ନିର୍ଧୁମ ଖରାବେଳେ ରସା ଗଛପତ୍ର ଚଢ଼ିଲା ପୁଅ ପୁଅ ପାଟି କରେ । ତାର ତୃଷା ନିବାରଣ ହୁଏ ନାହିଁ ! ବାଟୋଇ ଏ ବାଟେ ଗଲାବେଳେ କେବେ କେବେ ରସାର ସ୍ୱର ଶୁଣନ୍ତି, ବେଳେବେଳେ ଆଖି ଆଗରେ ତା’ର ଛବି ମଧ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି ।

